

Pôle Langues, langage et cultures

Master 1 Aire culturelle romane
Spécialité recherche, parcours roumain

Département de linguistique comparée
des langues romanes et roumain

Disertație

Doamna Bovary și unii dintre ai săi *alter ego* în literaturile
franceză și română (1857-1938) : Abordare psiho-socioliterară
și lingvistică

Susținută de JACQUETTE Maxime

Sub îndrumarea
Doamnei Estelle VARIOT

Anul universitar 2016/2017

Data susținerii: 28/06/2017

Juriu:

Estelle VARIOT (coordonator), Conf. univ. dr.
Adrian CHIRCU, Conf. univ. dr. habil.

*« Ne petrecem jumătate din viață așteptându-i pe cei pe care îi vom iubi
și cealaltă jumătate, părăsindu-i pe cei pe care îi iubim¹. »*

Victor HUGO, 1901

---

¹ Victor Hugo | Citate celebre & Enciclopedie - Part 3. [online]. [Consultat în 7 februarie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.citate-celebre-cogito.ro/tag/victor-hugo/page/3/>

MULȚUMIRI

Ajungând la final, aş dori să adresez mulțumiri persoanelor care m-au ajutat în realizarea acestei disertații.

În primul rând, aş dori să-i mulțumesc Doamnei Estelle VARIOT, Conf. univ. dr. la Aix-Marseille Université, pentru răbdarea, pentru disponibilitatea, pentru îndrumarea și pentru sprijinul Domniei Sale, de-a lungul elaborării lucrării de față. Îi mulțumesc Domnului Adrian CHIRCU pentru sfaturi și pentru că a acceptat să facă parte din juriu.

De asemenea, le mulțumesc profesorilor de la Departamentul de limba română și celor de la Masteratul ACR, care mi-au permis să-mi largesc cunoștințele în domeniul românesc.

În același timp, aş dori să-mi exprim recunoștința față de Domnul Octavian GRECU, care a acceptat să-mi răspundă la întrebările adresate.

În cele din urmă, doresc să-i mulțumesc familiei mele pentru susținerea și încurajarea neîncetată, fără de care nu aş fi putut duce la bun sfârșit această cercetare.

REZUMAT

Obiectivul acestei disertații este de a oferi o anumită viziune a arhetipului feminin, într-o perspectivă franco-română, începând cu secolul al XIX-lea. În esență, punctul de plecare al prezentei întreprinderi îl reprezintă următoarea întrebare : care ar fi arhetipul opus Doamnei Bovary ? În ce măsură Doamna Bovary este o critică și o acceptare a societății epocii și a unei viziuni asupra femeii ? Demersul meu se sprijină, în acest sens, pe istoria unor eroine având caractere diferite, dar care vor avea destine destul de asemănătoare. Căsătorindu-se cu soții lor, ele vor că știe ce le va rezerva viitorul : un soț iubitor și prezent pentru ele, răsfățându-le, copii care nu le vor ignora ori o viață împlinită. Însă decăderea va fi cu mult mai dură. Blonde, brunete sau roșcate ele își înșală soții sau decid să rămână cu ei numai din interes.

Aceste romane au banalizat adulterul și venalitatea, care s-au răspândit în zilele noastre și care, evident, privesc femeile, dar și bărbații. Deoarece nu este doar un fenomen național sau regional așa cum noi am putut observa în Franța și în România, într-o abordare comparativă. Un *alter ego* al personajului Emmei Bovary se ascunde în fiecare literatură națională și leagă, într-un anumit fel, omul de mediul său social și cultural. În măsura în care fiecare alter ego se referă la o parte a arhetipului și a singularității operei unui autor, demersurile de traductologie, de semantică și de lexicologie vor deschide calea spre exploatarea fiecărei amprente a autorilor respectivi, la un moment dat, pe parcursul literar și al evoluției societăților, la care sunt martori și vor constitui în mod frecvent o deschidere spre secolul al XXI-lea sau o amplificare a unor fenomene.

Cuvinte-cheie : Arhetip ; venalitate ; femeie ; bani ; amant ; sinucidere ; plictiseală ; dragoste ; căsătorie ; infidelitate ; ascensiune socială ; inovare industrială ; alter ego

RÉSUMÉ

L'objectif de ce mémoire est de traiter une certaine vision de l'archétype féminin, dans une perspective franco-roumaine et à compter du XIXe siècle. Il faut également se pencher sur la question : quel serait l'archétype contraire à Mme Bovary ? Dans quelle mesure Mme Bovary est-elle une critique et une acceptation de la société de l'époque et d'une vision de la femme ?

Ma démarche s'appuie, pour cela, sur l'histoire d'héroïnes aux caractères différents mais qui auront un destin assez similaire. En épousant leurs maris respectifs, elles pensent savoir de quoi sera fait l'avenir : un mari présent pour elles, les gâtant, des enfants qui ne les relègueront pas au second plan, une vie faite de plaisirs. Plus dure sera la chute.

Blondes, brunes, ou rousses, elles trompent leur mari ou décident de ne rester avec lui que par intérêt.

Ces romans ont banalisé l'adultère et la vénalité, qui sont devenus monnaie courante de nos jours et qui concernent bien évidemment les femmes mais aussi les hommes. Mais il ne s'agit pas seulement d'un phénomène national ou régional comme nous avons pu le voir en

France et en Roumanie, en approche comparée. Un *alter ego* du personnage d'Emma Bovary se cache dans chaque littérature nationale et lie de manière indéfectible l'homme à son environnement social et culturel. Pour autant, chaque alter ego renvoie à une partie de l'archétype et à la singularité de l'œuvre d'un auteur. Les démarches traductologique, sémantique et lexicologique ouvriront également la voie vers la mise en valeur de chaque signature des auteurs respectifs, à un moment donné de leur parcours littéraire et de l'évolution des sociétés dont ils sont témoins et vont constituer fréquemment une ouverture vers le XXIe siècle ou une amplification de certains phénomènes.

Mots-clés : Archétype ; vénalité ; femme ; argent ; amant ; suicide ; ennui ; amour ; mariage ; infidélité ; ascension sociale ; innovation industrielle ; alter ego

SUMMARY

The purpose of this report is to deal with a certain vision of the female archetype, from a Franco-Romanian perspective starting from the 19th century. Additional thought must also be given to this question : what would the opposite archetype of Mrs Bovary be ? To what extent is Mrs Bovary a criticism and acceptance of the society of the time, of the vision of women. My approach is focused, for this reason, on the story of some heroines with different characters but who will have quite a similar fate. Marrying their respective husbands, they think they know what the future will be like : a husband present for them, spoiling them, children who will not relegate them to the background, a life made of pleasures. The harder the fall.

Blondes, brunettes, redheads, they decide to cheat on their husbands or decide to stay with them only out of interest.

These novels have banalized adultery and venality, which have become commonplace nowadays and which obviously concern women as well as men. But it is not only a national or regional phenomenon, as we have seen in France and Romania, in a comparative approach. An *alter ego* of the character of Emma Bovary hides in every national literature, and steadfastly links humans to their social and cultural environment. However, each alter ego refers to a part of the archetype and to the singularity of an author's work. Translation studies, semantic and lexicological approaches will also open up opportunities for the improvement of each signature of the respective authors, at any time of their literary experience and of the evolution of the societies that they witness and will frequently establish a gateway to the XXIst century or will lead to an amplification of certain phenomena.

Keywords : Archetype ; venality ; woman ; money ; lover ; suicide ; boredom ; love ; marriage ; infidelity ; social ascent ; industrial innovation ; alter ego

CUPRINS

GLOSAR.....	7
INTRODUCERE	9
I. CONTEXT ISTORICO-CULTURAL ȘI LITERAR	11
A. CONTEXTUL ISTORICO-CULTURAL ȘI LITERAR ÎN FRANȚA LA JUMĂTATEA SECOLULUI AL XIX-LEA	11
1. UN SECOL DE TULBURĂRI.....	11
2. ...MARCAT DE REVOLUȚIA INDUSTRIALĂ.....	14
3. ...ȘI DE CURENTE LITERARE ÎN PLINĂ ÎNFLORIRE	17
B. CONTEXTUL ISTORICO-CULTURAL ȘI LITERAR ÎN ROMÂNIA ÎN ANII 1930	19
1. CONTEXTUL ISTORIC	19
2. CONTEXTUL CULTURAL	20
3. CONTEXTUL LITERAR	22
C. RECEPTĂRI.....	24
1. TEORII ALE RECEPTĂRII LITERARE	24
2. RECEPTĂRI ALE OPERELOR.....	26
II. ISTORIC AL ROMANULUI DE ANALIZĂ PSIHOLICĂ	31
A. ROMANUL DE ANALIZĂ PSIHOLICĂ	31
B. PREZENTARE A ARHETIPULUI FEMEII BOVARICE... ..	34
1. REZUMATUL ROMANULUI DOAMNA BOVARY	34
2. GENUL ROMANESC	35
3. TRĂSĂTURILE DE CARACTERE ALE DOAMNEI BOVARY	36
4. ALTER EGO-URI ȘI OPUȘI AI DOAMNEI BOVARY ÎN DOMENIUL FRANȚUZESC.....	39
a. Doamna de Morstauf în romanul <i>Crinul din vale</i>	39
b. Doamna de Rênal în romanul <i>Roșu și Negru</i>	41
c. Dom Juan în romanul Dom Juan sau <i>Ospățul de piatră</i>	41
d. Denise Baudu în romanul <i>La paradisul femeilor</i>	43
e. Thérèse Raquin în romanul <i>Thérèse Raquin</i>	45
f. Julie d'Aiglemont în <i>Femeia de treizeci de ani</i>	46
g. Alice în <i>La blouse roumaine</i>	48
C. ...ȘI AI SĂI ALTER EGO ÎN LITERATURA ROMÂNĂ.....	48
1. <i>ENIGMA OTILIEI</i>	48
a. Rezumat.....	48
b. Trăsăturile de caractere ale Otiliei	49
2. <i>LORELEI</i>	51
a. Rezumat.....	51
b. Trăsăturile de caractere ale Luli, ale Gabrielei	52
3. <i>RUSOIACA</i>	53
a. Rezumat.....	53
b. Trăsăturile de caractere ale Niculinei.....	55
D. OPUȘII DOAMNEI BOVARY ÎN DOMENIUL ROMÂNESC ȘI STRĂIN	58
1. DOAMNA T ÎN <i>PATUL LUI PROCUST</i> (1933) DE CAMIL PETRESCU (1894-1957)	58
2. VITORIA LIPAN ÎN <i>BALTAGUL</i> (1930) DE MIHAIL SADOVEANU (1880-1961).....	58
3. OLGUȚA ÎN <i>LA MEDELENI</i> (1925-1927) DE IONEL TEODOREANU (1897-1954)	59
4. MARA ÎN <i>MARA</i> (1894) DE IOAN SLAVICI (1848-1925).....	60
5. IAGO ȘI OTHELLO ÎN <i>OTHELLO, MAURUL DIN VENEȚIA</i> (1603) DE WILLIAM SHAKESPEARE (1564-1616).....	60
E. COMPATIBILITĂȚI FRANCO-FRANCEZE ȘI FRANCO-ROMÂNE	62
1. COMPATIBILITATE ÎNTRE DOAMNA BOVARY ȘI JULIEN SOREL (<i>ROȘU ȘI NEGRU</i>).....	62

2. COMPATIBILITATE ÎNTRE DOAMNA BOVARY ȘI FÉLIX DE VANDENESSE (<i>CRINUL DIN VALE</i>)	62
3. COMPATIBILITATE ÎNTRE DOAMNA BOVARY ȘI FELIX (<i>ENIGMA OTILIEI</i>)	62
4. COMPATIBILITATE ÎNTRE DOAMNA BOVARY ȘI PASCALOPOL (<i>ENIGMA OTILIEI</i>)	62
5. COMPATIBILITATE ÎNTRE DOAMNA BOVARY ȘI CATUL BOGDAN (<i>LORELEI</i>)	63
6. COMPATIBILITATE ÎNTRE DOAMNA BOVARY ȘI RAGAIAC (<i>RUSOIACA</i>)	63
III. PREZENTARE A FRAGMENTELOR ALESE	64
A. PLASARE ÎN CONTEXT A FRAGMENTELOR ALESE	64
B. ANALIZĂ TEXTUALĂ ȘI LINGVISTICĂ COMPARATIVĂ	64
C. DIFICULTĂȚI ÎN DOMENIUL TRADUCERII	67
1. TEORII ALE TRADUCERII	67
2. SPECIFICITĂȚII GENERALE	70
a. <i>Doamna Bovary</i> între perfect simplu, complexitate lexicală, și prenume nedefinit	70
b. <i>Enigma Otiliei</i> între registru de limbă, și probleme lexico-semantică.....	73
c. <i>Lorelei</i> între limbaj elevat și regionalism	74
d. <i>Rusoiaca</i> între transliterație, transcriere, adaptare, calcă sau echivalent	75
CONCLUZII	79
ANEXA 1. DOAMNA BOVARY	81
ANEXA 2. ENIGMA OTILIEI	87
ANEXA 3. LORELEI	93
ANEXA 4. RUSOIACA	100
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE	105
INDEX DE CONCEPTE	118

GLOSAR

Termen	Definiție
Arhetip ¹	Marea temă a inconștientului colectiv.
Bovarism ²	Noțiune definită de Jules de Gaultier care desemnează o stare de nemulțumire permanentă tipică a personajului Doamna Bovary. Bovariștii se leagă în iluzii ca să se scape de viața cotidiană și de plictiselile ei. Atitudine de a-și trăi viața între realitate-fictiv și de a ne concepe diferit decât suntem cu adevărat.
Liberalism ³	Doctrină politică care afirmă apărarea democrației politice, libertatea individuală ca valori supreme. Liberalii sunt convingși de faptul că urmărirea profitului, individualismul și anume libertăți (antreprenoriale, proprietății, comerțului) sunt motoare ale creșterii economice naționale.
Realism ⁴	Ansamblu de mișcări literare apărând inițial în 1850 în Europa ca o componentă a romantismului care apreciază să reprezinte lumea, oamenii astfel cum sunt, căci autorii realiști au conștientizat situația istorică a momentului. Precursorii realismului în Europa sunt esențial francezi : Champfleury, Daudet, Zola, Maupassant, Flaubert.
Revoluție ⁵ industrială	Perioadă care metamorfozează (începând cu anul 1850) economiile occidentale prin progrese notabile în materie de știință, pictură, literatură, arhitectură, tehnologie.
Romantism ⁶	Ansamblu de mișcări literare artistice și literare care se naște dintr-o respingere a raționalismului și a clasicismului în Europa din secolul al

¹ COLLECTIF. *Dictionnaire Hachette / langue, encyclopédie, noms propres*. Paris : Hachette Littérature, 1986. ISBN 978-2-01-003308-7, p. 70.

² Definiția concepută de diferite surse :

1. COLLECTIF. *Dictionnaire Hachette / langue, encyclopédie, noms propres*. Paris : Hachette Littérature, 1986. ISBN 978-2-01-003308-7, p. 158.

2. FLORENT, Jacques et JEUGE-MAYNART, Isabelle (éd.). *Le petit Larousse illustré : en couleurs : 90 000 articles, 5 000 illustrations, 355 cartes, 125 planches, chronologie universelle*. Paris, France : Larousse, impr. 2012, 2012. ISBN 978-2-03-586725-4, p. 241.

3. CALAN, Didier (de). *Dictionnaire Dixel*. Paris : Le Robert, 2011. ISBN 978-2-84902-850-6.

4. GUINOT, Jean-Benoît et DE BIASI, Pierre-Marc. *Dictionnaire Gustave Flaubert*. Paris : CNRS éd, 2010. ISBN 978-2-271-06928-3, p. 102.

³ Definiția concepută de de diferite surse pe Internet :

1. FLORENT, Jacques et JEUGE-MAYNART, Isabelle (éd.). *Le petit Larousse illustré : en couleurs : 90 000 articles, 5 000 illustrations, 355 cartes, 125 planches, chronologie universelle*. Paris, France : Larousse, impr. 2012, 2012. ISBN 978-2-03-586725-4.

2. COLLECTIF. *Dictionnaire Hachette / langue, encyclopédie, noms propres*. Paris : Hachette Littérature, 1986. ISBN 978-2-01-003308-7, p. 741.

3. CALAN, Didier (de). *Dictionnaire Dixel*. Paris, France : Le Robert, 2011. ISBN 978-2-84902-850-6, p. 1102.

⁴ 1. COLLECTIF. *Dictionnaire Hachette / langue, encyclopédie, noms propres*. Paris : Hachette Littérature, 1986. ISBN 978-2-01-003308-7, p. 1073.

2. JULLIAN, René. *Le mouvement des arts, du romantisme au symbolisme : arts visuels, musique, littérature*. Paris : Éd. Albin Michel, impr. 1979. L'évolution de l'humanité. ISBN 978-2-226-00755-1, p. 213.-216.

⁵ *Précis de littérature française du XIXe siècle / sous la dir. de Madeleine Ambrière*. Paris : Presses universitaires de France, 1990, p.324.

⁶ Definiția concepută de diferite surse :

1. JULLIAN, René. *Le mouvement des arts, du romantisme au symbolisme : arts visuels, musique, littérature*. Paris : Éd. Albin Michel, impr. 1979. L'évolution de l'humanité. ISBN 978-2-226-00755-1, p. 99-103.

2. COLLECTIF. *Dictionnaire Hachette / langue, encyclopédie, noms propres*. Paris : Hachette Littérature, 1986. ISBN 978-2-01-003308-7, p. 1117.

	XIX-lea. Autorii romantici dezvoltă o sensibilitate estetică în operele lor. Precursorii romantismului în Europa sunt Young, Richardson (pentru Anglia), Schiller, Goethe (pentru Germania) și Diderot, Rousseau (pentru Franța).
Simbolism ⁷	Ansamblu de mișcări literare născut la sfârșitul secolului al XIX-lea ca reacție împotriva naturalismului și a poeziei parnasiene. Simbolistii dotați cu o sensibilitate profundă se bazează pe convingerea caracterului inconsistent, parțial și mincinos al lumii sensibile. Promovează principiul de transpoziție : o idee trebuie să fie transpusă printr-o imagine însemnând altceva decât de ceea ce reprezintă. Precursorii simbolismului în Europa sunt : Kahn, Wilde, Verlaine, Valery, Baudelaire.
Stoicism ⁸	Atitudine caracterizată de o mare fermitate în senzații ca tristețea, nefericirea, adversitatea sau indiferența față de anume evenimente.
Venalitate ⁹	Caracter al unei persoane căreia îi plac banii, care reneagă principiile sale morale pentru bani. Persoanele venale acționează exclusiv în interesul propriu pentru profit, fiind gata să se lase cumpărate.

⁷ COLLECTIF. *Dictionnaire Hachette / langue, encyclopédie, noms propres*. Paris : Hachette Littérature, 1986. ISBN 978-2-01-003308-7, p. 1232-1233.

JULLIAN, René. *Le mouvement des arts, du romantisme au symbolisme : arts visuels, musique, littérature*. Paris : Éd. Albin Michel, impr. 1979. L'évolution de l'humanité. ISBN 978-2-226-00755-1, p. 213.-216.

⁸ Definiția concepută de diferite surse :

1. FLORENT, Jacques et JEUGE-MAYNART, Isabelle (éd.). *Le petit Larousse illustré: en couleurs* : 90 000 articles, 5 000 illustrations, 355 cartes, 125 planches, chronologie universelle. Paris, France : Larousse, impr. 2012, 2012. ISBN 978-2-03-586725-4.

2. CALAN, Didier de. *Dictionnaire Dixel*. Paris, France : Le Robert, 2011. ISBN 978-2-84902-850-6, p. 1803.

3. COLLECTIF. *Dictionnaire Hachette / langue, encyclopédie, noms propres*. Paris : Hachette Littérature, 1986. ISBN 978-2-01-003308-7, p. 1213.

⁹ Definiția concepută de diferite surse:

1. FLORENT, Jacques et JEUGE-MAYNART, Isabelle (éd.). *Le petit Larousse illustré: en couleurs* : 90 000 articles, 5 000 illustrations, 355 cartes, 125 planches, chronologie universelle. Paris, France : Larousse, impr. 2012, 2012. ISBN 978-2-03-586725-4.

2. CALAN, Didier de. *Dictionnaire Dixel*. Paris, France : Le Robert, 2011. ISBN 978-2-84902-850-6, p. 1966.

3. Dexonline. Dicționar dexonline. Definiții, sinonime, conjugări, declinări, paradigme pentru venal din dicționarele. [online]. [Consultat pe 27 aprilie 2017]. Disponibil la adresa : <https://dexonline.ro/definitie/venal>.

INTRODUCERE

De-a lungul anilor de școală, mi-a fost dat să citesc numeroase cărți, dintre care cele mai multe sunt considerate capodopere ale literaturii naționale, totuși unele m-au interesat mai puțin. *Doamna Bovary* este romanul al cărui personaj m-a intrigat cel mai mult, prin destinul său tragic și prin caracterul său aparte, care au dus iremediabil personajul eponim la pierzanie. La o primă lectură a romanului, m-am grăbit s-o judec pe Emma Bovary luându-i partea lui Charles, în contrast cu a doua lectură, când mi s-a făcut milă de ea. A treia lectură mi-a permis în sfârșit să-mi fac o idee mai bună despre adevărata personalitate a Emmei, fiind, de această dată, de partea ei. *Doamna Bovary* nu este numai un roman realist sau romantic, ci și un roman judiciar în care FLAUBERT înscenează judecata eroinei în care cititorul este unicul judecător. Este și o mărturie a evoluției timpului și a societății, într-un context de exprimare specific.

În calitate de student, în primul an de Master de cercetare în română, lucrarea mea trebuia să aibă o legătură solidă cu sfera culturală românească. Însă *Doamna Bovary*, fiind un roman francez, nu puteam îndrepta cercetările mele asupra lui exclusiv. Ideea de a lega personajul Emma Bovary de alți protagoniști din literatura română apropiați din punct de vedere temporal mi-a venit spontan, chiar dacă titlul disertației mi-a fost dat de îndrumătoarea mea științifică.

Subiectul pe care am ales să-l dezvolt este interesant prin dimensiunea sa intrinsecă, căci ființa umană este, prin acțiunile și deciziile sale, uneori de neînțeles și imprevizibilă. Suferința sa o împinge la sinucidere ca să se scape de dezgustul realului. Sfârșitul romanului insistă asupra ravagiilor capitalismului și ale dragostei, însă romanul ne permite să avem o viziune critică asupra societății de astăzi căci numeroase teme abordate în operă (problema banilor, dragostea, sănătatea) sunt mereu în miezul actualității, cu toate că s-au împlinit exact o sută șazece și unu de ani de când romanul *Doamna Bovary* a fost publicat pentru prima dată. Însă nu va fi vorba doar de a enumera aceste teme, ci de sublinia originea lor, manifestările lor și implicațiile lor în opera în chestiune.

Din punct de vedere filozofic, romanul *Doamna Bovary* ridică problema dragostei adevărate și dificultățile de a o descoperi. Platon a fost unul dintre primii filozofi care s-a interesat de tema dragostei în *Banchetul* și în *Phaidros*. În mitologie, omul era o sferă pe care Zeus a tăiat-o în două. De atunci, orice ființă umană reprezintă o sferă, și pentru restul veacurilor, oamenii își caută jumătatea pierdută.

În zilele noastre, a găsi iubirea adevărată este un motor, un țel natural în viața fiecăruia, precum și a avea copii, a fi fericit, a câștiga bani.

Din punct de vedere geografic, deși România face parte din UE din anul 2007 și s-a « apropiat » cultural de Franța, de-a lungul secolelor, odată cu constituirea principatelor române, prin intermediul călătoriilor și contactelor personale și diplomatice, se pare că s-au făcut puține cercetări asupra acestui subiect, respectiv a impactului romanului lui Gustave FLAUBERT asupra mediului cultural românesc.

Ne putem întreba dacă există « Doamne Bovary » în literatura română, adică bărbați și femei care seamănă din punctul de vedere al caracterului cu Emma Bovary ; care sunt trăsăturile de caractere ale acestora, cum sunt reprezentate în literatura română și care sunt destinele lor, în ce măsură Emma Bovary a constituit o modificare, o conștientizare a evoluției societății la un moment dat și în ce măsură un arhetip reflectă realitatea. Aceste axe de discuții vor fi

examine în diferitele părți ale disertației, ca să avem o vedere mai amplă asupra acestei problematice și asupra autorilor respective.

Prin urmare, ne propunem să dezvoltăm chestiunea contextului istorico-cultural și literar în Franța din secolul al XIX-lea, precum și în România din secolul al XX-lea, în vederea efectuării unei studii comparative. Prin intermediul lecturilor, vom putea schița un portret psihologic al femeii bovarice precum și al unor dintre ai săi *alter ego* în domeniul românesc. A trebuit să ne restrângem alegerea la trei lucrări românești în această disertație. Accentul va fi pus pe trăsăturile lor de caractere, așezate în tabele diferite, ca să sintetizăm argumentarea noastră. În sfârșit, traducerea și analiza celor patru fragmente din romanele *Doamna Bovary* (1857) de Gustave FLAUBERT (1821-1880), *Rusoiaca* (1933) de Gib MIHĂESCU (1894-1935), *Lorelei* (1935) de Ionel TEODOREANU (1897-1954) și *Enigma Otiliei* (1938) de George CĂLINESCU (1899-1965) sunt necesare pentru ca să se evidențieze limba și importanța autorilor în special în domeniul caracterizării personajelor și al atmosferei specificate acestor opere.

Metodologia utilizată pentru a trata această disertație s-a desfășurat în două părți distincte : în primul rând, o cercetare documentară, iar, apoi, traducerea fragmentelor din romanele alese. În ceea ce privește cercetarea documentară, este vorba de a recurge la surse externe existente ca de exemplu : Internet, tezele, bazele de date (SUDOC, CAIRN) și altele, ca să dispunem de diverse suporturi susceptibile de a ne sprijini argumentația, privitoare la contextul, la personajele, la analiza literară și la lingvistică. Partea a doua constă în alegerea a celor patru fragmente din romane enumerate mai sus, să le traducem cu ajutorul dicționarilor pe suport de hârtie și dicționarilor on-line, apoi să le punem în legătură. Aceste traduceri sunt personale, le-am realizat și le-am redactat eu însumi, sub conducerea îndrumătoarei mele științifice, Estelle VARIOT.

I. CONTEXT ISTORICO-CULTURAL ȘI LITERAR

A. Contextul istorico-cultural și literar în Franța la jumătatea secolului al XIX-lea

Se poate spune că secolul al XIX-lea francez, în ansamblu, s-a caracterizat prin complexitatea lui, din punct de vedere politic și social complex. Este un secol de revoluții cu șapte sisteme politice diferite, care se vor succeda, cu o alternanță a unor regimuri autoritare și liberale.

Aceste regimuri vor încerca să răspundă noilor așteptări ale societății democratice, să se adapteze la schimbările economice cu industrializare și vor trebui să facă față conflictelor cu alte puteri europene.

Aristocrația și Biserica își pierd poziția de putere în beneficiul unei noi clase și unele proprietăți și prerogative vor trece la domeniul public, prin secularizarea lor sau vor ajunge în mâinile unor noi familii.

Industrializarea va crea o clasă muncitoare care va concura burghezia. De-a lungul anilor, se vor crea conflicte, date fiind unele interese diferite precum și dificultățile economice și sociale.

Contrar secolelor anterioare în care scriitorii erau curteni, frecventau saloanele literare și căutau protecția regimului aflat la putere, unii (LARMARTINE și HUGO) dintre ei se vor angaja în politică în secolul al XIX-lea și vor dobândi rolul de mesager cultural cu sensibilitatea și valorile lor proprii.

Vor ilustra transformarea societății în operele lor și vor lupta pentru libertatea de expresie, în măsura în care burghezia și clasa medie vor conduce unele tipărituri și edituri.

Acest secol este marcat de evenimente politice diverse, printr-un context socioeconomic în plină schimbare și, în sfârșit, printr-o încercare a curenților de idei și de mișcări literare.

1. Un secol de tulburări...

Pe plan istoric, secolul al XIX-lea francez a cunoscut nu mai puțin de șapte regimuri politice : Consulatul (1799-1804), Imperiul (1804-1814, 1815-1815), Restaurarea (1814-1815, 1815-1830), Monarhia din Iulie (1830-1848), A Doua Republică (1848-1852), Al Doilea Imperiu (1852-1870), A Treia Republică (1870-1940).

De la început până la mijlocul secolului al XIX-lea, Franța va fi guvernată de puteri antagoniste succesive, de la Imperiu la Doua Republică. Consulatul și Imperiul (1799-1814) este o perioadă dominată de Napoléon Bonaparte care va fi încoronat împărat în 1804 și va fi numit Napoléon I. Înfrângerea de la Waterloo (1815) marchează încheierea Primului Imperiu cu o încercare de restabilire a monarhiei numite Restaurarea în mod succesiv cu Ludovic al XVIII-lea (1814-1824), Carol al X-lea (1824-1830) alungat de la putere cu ocazia zilelor revoluționare din 1830 denumite « Cele trei glorioase », apoi Ludovic-Filip și Monarhia din Iulie a căruia domnie se încheie prin Revoluția din 1848. În final, sfârșitul primei jumătăți a secolului al XIX-lea este marcată printr-o întoarcere la un guvern democratic (instaurat de Revoluția din 1789) în fruntea căruia este ales Charles-Louis-Napoléon Bonaparte ca președinte al Republicii (1848-1851).

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Franța se va confrunta cu două noi schimbări : în primul rând cu o întoarcere la o putere dictatorială în urma unei lovituri de stat de Charles-Louis-Napoléon Bonaparte în 2 Decembrie 1851, devine Napoléon al III-lea. Este cel de-al doilea Imperiu, un regim care se va prăbuși în 1870, după eșecurile militare în războiul franco-prusac din același an.

Motivele acestui război provin din naționalismul german. Franța se confruntă cu ambițiile lui Bismarck, ministru al lui Wilhelm I, care intenționează să realizeze unificarea națiunii germane pentru a crea un imperiu german cu o mare cauză comună¹. În momentul în care, după o revoluție, Regina Isabela a II-a a Spaniei abdică, Bismarck îl prezintă pe Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen, vărul de al-doilea regelui Prusiei drept candidat pe tronul Spaniei. O singură familie ar domni asupra Spaniei și Prusiei. În Franța, emoția este intensă, neamul și presa cer război Împăratului care declară război Germaniei în cele din urmă la data de 19 iulie 1870. Strategia lui Bismarck a funcționat, Germania întreagă apoi se unește pentru a apăra Prusia atacată. Armata franceză dezorganizată și în număr redus este zdrobită la Sedan pe 2 septembrie 1870. Imperiul German este proclamat pe 18 ianuarie 1871 în Sala Oglinzilor de la Versailles. Franța pierde Alsacia-Lorena, împăratul este luat prizonier în Germania ; în fapt, este căderea de-al doilea Imperiu. Acestei puteri autoritare îi succedă a Treia Republică proclamată în septembrie 1870 ; dar aceasta este repede tulburată de parizienii care se răscoală și care este reprimată de guvernul lui Thiers.

Pe noi ne interesează mai degrabă regimul sub care a fost publicată *Doamna Bovary*, adică Al Doilea Imperiu.

Lui Louis-Napoléon Bonaparte care este președintele Republicii de la 1848 până în 1851 îi este refuzată prezentarea pentru un al doilea mandat de deputat. Organizează astfel o lovitură de stat pe 2 Decembrie 1851 care răstoarnă a Doua Republică. Cu încălcarea Constituției, Adunarea Națională conservatoare este dizolvată. Opozanții sunt arestați, iar Victor HUGO merge, mai întâi, în exil în Belgia, apoi în insulele Anglo-Normande Jersey și Guernsey. Mii de persoane sunt arestate sau deportate în Algeria. Se instaurează oficial un an mai târziu, pe 14 ianuarie 1852 al Doilea Imperiu (1852-1870), iar împărat va fi Napoléon al III-lea. Viața politică va fi divizată în două perioade distincte : Imperiul autoritar până în 1860, apoi Imperiul liberal, în a doua perioadă.

Imperiul autoritar este caracterizat printr-o restricție a libertății de expresie a presei și a opoziției parlamentare. Presa trebuie să obțină autorizația guvernului, înainte oricărei publicații ce abordează subiecte de natură politică sau de economie socială. Se interzice dreptul la grevă. Napoléon al III-lea își arogă toate puterile, reintroducând puterea personală. Regimul este foarte încadrat și din toate cele trei adunări create, una singură este aleasă : Corpul legislativ. Napoléon al III-lea își alege chiar el miniștrii, ca, de altfel, și membrii Consiliului de stat care elaborează proiectele de lege. Opoziția este inexistentă.

Pe plan economic, regimul, apărător al proprietății și sprijinit de dreapta catolică și conservatoare, va permite Franței să-și recupereze întârzierea modernizându-se și devenind una dintre primele puteri mondiale europene. Această perioadă marchează revoluția industrială și științifică. Franța va cunoaște o creștere economică puternică. Frații Pereire, apropiați de împărat, vor crea în 1852 Le Crédit mobilier și propune credite datorită cărora șantieri mari ca Canalul Suez și lucrări de modernizare vor apărea. Împăratul va propune o rată a dobânzii de 3%, care va permite să se finanțeze întreaga rețea de cale ferată.

De asemenea, deschide și lărgeste piața prin semnarea acordurilor de comerț liber cu Marea Britanie și Italia, comerțul exterior crește datorită reducerii taxelor vamale.

---

¹ MERIC, Mathieu, *Mon Histoire De France. Paris* : HACHETTE JEUNESSE – Livres, 1996.

În 1853, războiul Crimeii izbucnește, și Franța se angajează pe lângă Marea Britanie, Sardinia și Imperiul Otoman împotriva Imperiului Rus. Crimeea este o peninsulă situată în sudul Ucrainei. După ce a făcut parte din Imperiul Otoman, a devenit independentă în 1774. Este un conflict religios care se află la originea acestui război. Dezvoltarea transporturilor a crescut semnificativ numărul de pelerini în Țara Sfântă și Imperiile francez și rus se dispută cu privire la protecția locurilor sfinte, mai ales Ierusalimul, pentru a afla care dintre catolici și ortodocși trebuie să preia controlul. Imperiul Rus profită de acest pretext pentru a invada Moldova și Valahia pe 1 iulie 1853 și se așteaptă doar faptul că Imperiul Otoman, slăbit deja, îi declară război, fapt care ar provoca destrămarea sa. Rușii vor să se stabilească pe țărmul Mării Negre, cu acces direct la Marea Mediterană. Marea Britanie, sprijin al Imperiului Otoman, vede în flota rusă un pericol pentru traseul său maritim spre Indii și vrea să intervină.

Scopul Franței în acest război era de a găsi în Marea Britanie un aliat, căci era conștientă de puterea sa în creștere, în timp ce cele două națiuni nu încetau să între în război una împotriva alteia timp de mai multe secole. Dar costul uman este mare. Franța pierde aproape o sută de mii de oameni².

În cele din urmă, Napoléon al III-lea va pierde treptat sprijinul dreptei și al burgheziei lui, deranjată de concurența internațională cu care este confruntată. Din 1860, va depune orice efort pentru a câștiga sprijinul claselor populare pentru a își asigura puterea.

Regimul evoluează apoi spre un imperiu liberal, mai democratic, cu progrese sociale semnificative realizate sub presiunea opoziției republicanilor. Napoléon al III-lea chiar va numi unul dintre adversarii săi, Émile Olivier, la șefia guvernului.

Împăratul va declara o amnistie generală pe 16 august 1859, va liberaliza regimul dând, pe 24 noiembrie 1860, puteri mai mari deputaților Corpului Legislativ. Va restabili, de asemenea, un număr mare de libertăți individuale.

Scopul său este de a relaxa legislația socială, de aceea grațiază liderii grevei de la tipografia pariziană, condamnați în 1862, și se inițiază unui proiect, prin care se aprobă dreptul de grevă, care va fi adoptat în 25 mai 1864.

În ceea ce privește educația, legea din 21 iunie 1865 creează învățământul secundar special atestat printr-o diplomă specifică, iar cea din 10 aprilie 1867 permite municipalităților să dezvolte școala primară gratuită pentru săraci și face obligatorie deschiderea unei școli pentru fete, în orașe cu mai mult de 500 de locuitori.

În jurul acestei perioade, începând cu 1858, Napoléon al III-lea acceptă să ajute Sardinia-Piemont, aliatul său, să unească Italia, Franța primind în schimb Nisa și Savoia. Când Austria declară război Piemontului, Franța, fidelă angajamentelor sale, intră în război împotriva Austriei și iese victorioasă din bătălia sângeroasă de la Magenta pe 4 iunie și de la Solferino în 24 iunie 1859. Prin favorizarea unificării Italiei și a slăbirii Austriei, Napoléon al III-lea consolidează Prusia și accelerează unificarea Germaniei.

În ciuda pericolului de a crea un imperiu german condus de Bismarck, împăratul nu intervine, în ciuda criticilor opoziției franceze, iar Prusia învinge Austria la Sadova pe 3 iulie 1866. Pierzând susținătorii săi britanici și spanioli, soldații francezi, slăbiți de campania din Mexic, trebuie să se întoarcă de urgență pentru a crește puterea Germaniei. Bismarck profită de posibilitatea de a îl prezenta pe Leopold de Hohenzollern drept candidat la tronul Spaniei. Împăratul, bolnav, declară război Germaniei pe 19 iulie 1870, fără să-și asigure sprijinul marilor state europene. Armata franceză condusă de mareșalul MacMahon este slabă și dezorganizată. Este masacrată pe 2 septembrie 1870, la Sedan, în Ardeni, de o armată germană modernă și viguroasă. Pentru a evita un dezastru inutil, împăratul se predă prusacilor și este capturat cu 83000 de soldați francezi.

---

² YON, Jean-Claude. *Le Second Empire - 2e éd. - Politique, société, culture*. 2e édition. Paris : Armand Colin, 2012. ISBN 978-2-200-24607-5.

Când vestea dezastrului ajunge la Paris, o revoltă populară răstoarnă regimul pe 4 septembrie, deputații, printre care Léon Gambetta, ducându-se la primăria din Paris și proclamând Republica a treia. Asistăm astfel la căderea celui de-al doilea Imperiu. Un guvern provizoriu numit Guvernul Apărării Naționale este format de Thiers.

Cu alte cuvinte, secolul al XIX-lea apare ca o perioadă de instabilitate extremă. În acest secol, Franța a mers din triumfuri în dezastre, din revoluții în contrarevoluții, cu o uriașă risipă de energie. Dar toate aceste evenimente demonstrează că țara este vie. Uneori glorioasă, dar alteori umilită în războaiele sale, națiunea manifestă totuși o vitalitate puternică în toate domeniile și o capacitate de redresare remarcabilă. Alternanța regimurilor autoritare și liberale n-a reușit să distrugă Franța în cursul acestei perioade, ci, dimpotrivă, Franța va cunoaște un progres științific și industrial care va schimba țara, o revoluție economică și socială fără seamăn, astfel cum vom detalia mai jos.

2. ...marcat de Revoluția industrială...

În Franța, perioadele de industrializare corespund Monarhiei din Iulie sub domnia lui Ludovic-Filip și celui de-al Doilea Imperiu sub conducerea lui Napoléon al III-lea. Prima revoluție industrială se naște în anii 1770, în Anglia. Este vorba în esență de industria textilă. Războaiele napoleoniene și cele revoluționare din 1803-1815 încetinesc procesul de modernizare a societății franceze. Industrializarea își face apariția în anii 1850 cu dezvoltarea sistemului bancar și a mijloacelor de transport. Este trecerea de la o economie tradițională dominată de agricultură spre un nou tip de economie dominat de industrie. Metoda de producție industrială se schimbă complet, în principal ca urmare a introducerii mașinismului. Este încă de la început o dezvoltare economică mare.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, Franța este o țară predominant agricolă cu randamente scăzute și piețe agricole locale. Marile proprietăți sunt împărțite în ferme mici, iar aristocrația poartă un interes redus față de dezvoltarea agricolă, cu atât mai mult cu cât pământurile sunt rare și chiriile mari, ceea ce nu îi încurajează pe aristocrați la modernizare. La rândul lor, țăranii sunt puțin înstăriți și hărțuiți de impozite. Fragmentarea excesivă a pământului este un obstacol mare în calea modernizării agriculturii. Infrastructurile sunt insuficiente și restricția de circulație a produselor limitează productivitatea.

Monarhia din Iulie va favoriza agricultura și va crea un minister care îi va fi dedicat. Prima modificare este una tehnică cu dispariția terenurilor necultivate și a rotirii culturilor. Furajele sunt alternate aproape fără întrerupere cu cerealele, ceea ce permite și dezvoltarea creșterii bovinelor. Plantații noi alimentare (cartofi, porumb...) și industriale (în, cânepă...) precum și îngrășămintele chimice își fac apariția. Această revoluție agricolă este strâns legată de prima revoluție industrială. Creșterea randamentelor agricole permite punerea la dispoziție de posibilități financiare, pentru investirea în material (combină de cereale păioase, *charrue à bec versoir*³...). Acesta este începutul unei agriculturi mecanizate.

Expansiunea economică se va face, de asemenea, prin dezvoltarea mijloacelor de transport care se modernizează datorită legii din 1835 privind canalele și drumurile și, mai ales, datorită punerii în aplicare a unei rețele feroviare și a mașinilor cu abur prin Carta din Iunie 1842. Monarhia din Iulie va lansa un program amplu de construcție de mari căi ferate. Statul cumpără terenurile și construiește lucrările de artă, compania concesionară montează

---

³ Instrument de pregătire a solului care permite un *labour*, tehnică de muncă care consistă în a tăia și în a răsturna o fâșie de pământ.

șinele, exploatează serviciul, pentru o perioadă de nouăzeci și nouă de ani, după care totul devine proprietate națională. Rețeaua feroviară a teritoriilor, parțial finanțată de Stat, crește de la cinci sute patruzeci și opt de kilometri în anul 1841 la nouă mii patru sute de kilometri, nouăsprezece ani mai târziu. În anul 1875, Franța avea nouăsprezece mii șase sute kilometri de căi ferate⁴. Dacă, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, distanța Paris-Toulouse era parcursă cu trăsura în opt zile, mersul cu trenul dura numai opt ore la sfârșitul secolului al XIX-lea, datorită căilor ferate. Aceste construcții au un efect de impuls asupra industriei franceze, mai ales în domeniul metalurgiei și al construcției mașinilor.

Sub Al Doilea Imperiu, Napoléon al III-lea dorește ca Franța să devină un exemplu de modernitate. Favorizează nașterea unui capitalism mare și liberalizează activitatea economică și comerțul liber, în special cu Marea Britanie. Se creează firme mult mai ușor și apar grupuri mari, care adună finanțatori, bancheri (familiile Hottinguer și Rothschild) și industriași (familia Schneider). Se nasc și proiecte mari napoleoniene, precum cele ale baronului Haussmann, numit prefect al Senei și responsabil cu urbanismul de către împărat. Va crea un Paris modern cu bulevarde mari, cu piețe organizate în stea, și cu spații verzi vaste cu scopul de a face unul dintre cele mai frumoase orașe din Europa, având drept model de referință « clădirea haussmaniană ». Această perspectivă ne permite să întrevădem legătură care există între progresele tehnice și ale mentalităților pe de o parte și voința creatoare și artistică pe de alta parte care folosește noile tehnice.

Un alt proiect mare va fi programat, și anume cel al construcției canalului Suez (1859-1869) de către Ferdinand de Lesseps, care deschide perspective noi în ceea ce privește comerțul maritim. Din punct de vedere geografic, acest canal, situat în Egipt, va lega Marea Mediterană de Marea Roșie prin străpungerea Istmului Suez. Chiar dacă Marea Britanie, care vrea să păstreze controlul asupra drumului spre Indii, oprește proiectul în repetate rânduri de teama că Franța o să pună mână pe această regiune, proiectul va fi dus la bun sfârșit, cu sprijinul lui Napoléon al III-lea.

Inaugurarea canalului are loc pe 17 noiembrie 1869, în prezența multor suverani, Napoléon al III-lea în primul rând, purtând culorile Franței și mândru de această mare lucrare.

Acest canal scutește navele să ocolească Africa prin Capul Bunei Speranțe. Prin urmare, este o scurtătură între Europa și Asia, care va permite transportul mărfurilor mai rapid înspre Orient.

Metalurgia se mai dezvoltă și profită de nevoile tot mai mari ale căilor ferate cu o rețea extinsă spre sud și spre vest. În agricultură, Al Doilea Imperiu procedează la lucrări de drenaj pe râurile Brenne și Sologne, crescând suprafața terenurilor exploatabile și, prin urmare, productivitatea. Științele vor cunoaște o dezvoltare spectaculoasă. Cuplul francez Pierre și Marie Curie descoperă radioactivitatea izolând radiumul, astronomul Leverrier descoperă planeta Neptun, chimistul Berthelot sintetizează corpuri organice din corpuri minerale permițând dezvoltarea industriei textile și fabricația plasticurilor. Louis Pasteur descoperă microbii și vaccinurile, chirurgia se îmbogățește prin inventarea eterului, a cloroformului și a anesteziei. Tehnica va face un mare pas înainte datorită muncii în echipă a cercetătorilor și a tehnicienilor. Își vor face apariția energii noi, precum cărbunele, petrolul sau electricitatea.

Liberalismul este o doctrină politică provenită dinspre Epoca luminilor (care apără o autoritate de opoziție care trebuia să limiteze puterea excesivă a unora) sub impulsul Declarației drepturilor omului și ale cetățeanului din 1789. Stopează intervenția statului în

---

⁴ Caralp Raymonde. L'évolution de l'exploitation ferroviaire en France. In: *Annales de Géographie*, t. 60, n°322, 1951. p. 321-336 ; doi : 10.3406/geo.1951.13310 http://www.persee.fr/doc/geo_0003-4010_1951_num_60_322_13310

economie. Se opune protecționismului. Liberalismul și capitalismul au legături strânse⁵. Primul se afirmă înaintea nașterii celui de-al doilea și convine intereselor burgheziei căci își dezvoltă instituțiile și activitățile. Capitalismul împinge până la maxim producția industrială. Din acest motiv, capitaliștii caută rentabilitatea financiară pe termen scurt și mediu. Deoarece liberalismul se răspândește destul de mult în lume, fiecare țară încearcă să fie cât mai competitivă. Dumpingul social duce la o deteriorare a condițiilor de muncă pe care le vor denunța ZOLA în *Germinal*, dar și HUGO în *Mizerabilii*.

Aceasta din urmă este publicată la cinci ani după *Doamna Bovary* și pune în scenă un univers de oameni sărmani din Franța și din Parisul sărac de la începutul secolului al XIX-lea.

Este secolul mizerabililor, al muncii copiilor în mine, în filaturi de bumbac și de lână, al noilor forme de sclavie modernă.

Capitalismul devine din ce în ce mai « sălbatic », ceea ce permite apariția unei burghezi și a unor reușite uneori disproporționate și neloiale. Capitalismul s-a născut în timpul revoluției industriale, caracterizată printr-o revoluție mecanizată. Energiile umane, animale sau naturale, sunt înlocuite de energia mecanizată cu motorul cu aburi alimentați cu cărbune, ceea ce permite, la început, optimizarea forței de muncă printr-o reducere a greutății unei părți a lucrului.

La puțin timp, se asistă la dezvoltarea uzinelor cu o concentrație a capitalului și a forței de muncă. Acești indicatori socioeconomi dau naștere unui sistem economic : capitalismul.

Acesta se bazează pe proprietatea privată a mijloacelor de producție și pe căutarea profitului, cu scopul de a produce mai mult cu costuri mai reduse.

Un exemplu al acestei evoluții crude este introdus de FLAUBERT prin personajul domnului Lheureux, un comerciant necinstit și lacom⁶ care împrumută bani cu dobânzi derizorii și beneficiază de situația creată de îndatorarea masivă. Lipsit de scrupule, o va împinge pe Emma, prin acțiunile ei, la sinucidere.

Dar aceste progrese tehnice au revoluționat societatea și au avut consecințe deoarece au generat progresiv o schimbare a mentalităților într-un context sanitar complex. Mecanizarea a fost impusă din cauze economice. Astfel, din cele expuse până aici, reiese că revoluția industrială a permis să crească producția de cereale și va facilita comerțul datorită dezvoltării mijloacelor de transport, ca să compenseze nevoile unei populații în creștere. Din anul 1832 până în 1837, Franța este confruntată cu epidemii de gripă și de holeră⁷, ceea ce slăbește o parte a populației. Iernile aspre și căldurile caniculare vor duce la recolte slabe. Franța nu este afectată, în general, de foamete. Cea mai importantă foamete din vremea aceea se iscă în Irlanda între 1845 și 1852, cauzată de o ciupercă parazită numită mușgai. Această ciupercă face cartofii necomestibili. Foametea duce la moartea a cel puțin 500 000 de oameni și la emigrarea a altor două milioane⁸.

Mecanizarea golește zonele rurale, productivitatea agricolă permite de fapt să se reducă forța de muncă. Muncitorii agricoli sunt puși în șomaj și se asistă la un exod al acestei populații spre orașe pentru a furniza o forță de muncă importantă industriei, necesară expansiunii ei. O nouă clasă apare : proletariatul. Prost plătiți și exploatați, acești muncitori desfășoară munci dificile și se înghesuie în ghetouri. Mizeria muncitorească se răspândește în zonele unde se

---

⁵ CHAROLLES, Valérie. *Le libéralisme contre le capitalisme*. Paris : Fayard, 2006. ISBN 978-2-213-63074-8.

⁶ Această atitudine ar fi cauzată de exortările ministrului Guizot care pronunță aceste cuvinte : « Éclairez-vous, enrichissez-vous. »

⁷ Epidémies et famines en France. [online]. [Consultat pe 31 mai 2017]. Disponibil la adresa : <http://angeneasn.free.fr/epidemies.htm>

⁸ BENSIMON, Fabrice et COLANTONIO, Laurent. *La grande famine en Irlande*. Paris : PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE - PUF, 2014. ISBN 978-2-13-063294-8.

află cuptoare industriale, în mari orașe ca Mulhouse și Lille. Această urbanizare în creștere începe să ridice preocupări sociale. După ce au avut loc multe greve și demonstrații fără succes, condițiile de muncă ale muncitorilor s-au îmbunătățit prin crearea sindicatelor care vor reduce orele de muncă și vor crește salariile proletarilor. Aceștia privilegiau gândirea socialistă ca să instaureze justiția între burghezi și proletari.

În realitate, mutațiile socioeconomice și progresele tehnologice transformă profund societatea precum și oamenii. Este apariția straturilor din societate (burghezia, clasa muncitoare, și clasa de mijlor). De aici rezultă lupta de clasă.

Progresul și credința în progres este condiționat de acest progres tehnologic extraordinar.

Franța cunoaște o dezvoltare similară celei a Marii Britanie. Accesul la călătorii și la îngrijiri medicale sunt bune. Preocuparea este obsesia declinului.

Cele două țări vor să păstreze excepționalismul lor (cultura franceză, Marina Regală, imperialismul regal). Acesta este atacul pe toate părțile.

Cele două țări au moravuri diferite, ceea ce creează un conservatism cu probleme religioase și problema reformelor.

Ele se confruntă cu crize demografice semnificative, creșterea populației europene, în timp ce populația franceză se stabilizează, numărul de copii per femeie franțuzoică este de doi. Se prăvălește într-o societate în care religia pierde teren, în timp ce sensibilitatea, explozia sentimentelor și a aspirațiilor, căutarea dragostei și a capitalului devin teme predominante în viețile zilnice.

Imigrația este importantă și provine din țările vecine. Copilul nu putea lucra înainte de 13-14 ani. Este o povară financiară pentru familia până la această vârstă (presiune economică). Mortalitatea generală scade, și medicina face progrese⁹.

Cine ar fi crezut că Omul va schimba atât de mult în decurs de un secol... De la condamnarea adulterului până la banalizarea ei ca un joc sau ca o armă pentru a face suferi, de la faptul simplu să fie credincios pentru a se considera bogat până la urmărirea constantă a banilor, chiar dacă aceasta înseamnă să strivească semenilor noștri... ; analiza ne permite de asemenea să evidențiem o amplă paletă a realităților vieții când se dezvoltă aspirații umane individuale și contrare.

Aceste schimbări la nivelul economic și politic au repercusiuni în toate domenii ale vieții, mai ales în domeniul cultural și artistic, dat fiind faptul că generează o conștientizare a potențialităților umane, o voință tare de libertate, de emancipare și de descriere a realităților cu scopul treptat de a modifica comportamentele sau de a avea o influență asupra celorlalți.

3. ...și de curențe literare în plină înflorire

Pe plan literar, secolul al XIX-lea a fost traversat de trei mari curențe : romantismul, realismul și simbolismul, fiecare corespunzând unei imagini originale asupra omului și asupra lumii. Aceste trei orientări s-au succedat : romantismul triumfând sub Restaurare și sub Monarhia din Iulie, realismul sub Al Doilea Imperiu și simbolismul sub A Treia Republică.

În anii 1850, sub Al Doilea Imperiu, realismul se revoltă împotriva romantismului. Monarhia din Iulie se încheie cu Revoluția din 1848 al cărei eșec distruge elanul romantic. Nu mai există gustul visului, al misterului, al fantasticului și al devierilor imaginative, ci o reacție realistă. Această nouă școală va promova respectul faptelor materiale, va studia oamenii după

---

⁹ http://hiphi.ubbcluj.ro/Public/File/sup_curs/istorie28.pdf [online]. [Consultat pe 12 iulie 2017].

comportamentul lor și clasa lor socială. Se asistă la începutul romanului realist. Prin urmare, marii scriitori vor portretiza în operele lor povești ale oamenilor și ale realității lor materiale.

BALZAC este maestrul romanului realist, iar operele sale *Eugénie Grandet* (1833), *Moș Goriot* (1835), *Comedia umană* (1831-1850) sunt exemple ale genului. Apare ca un observator remarcabil, reproduce în operele sale locurile, obiectele și oamenii. Descrie caracteristici distinctive ale indivizilor, sexe, vârste ale vieții, medii diferite și epoci diferite.

Realismul lui STENDHAL este mai degrabă psihologic, dar se extinde și la reproducerea moravurilor. La FLAUBERT, realismul este, în primul rând, o disciplină pe care o impune romantismului său spontan, apoi devine modul său natural de exprimare, în *Doamna Bovary*, *Educație sentimentală* (1870), în care își impune să-i picteze pe burghezi.

Alți autori, precum ZOLA de pildă, vor mai perpetua realismul și vor crea naturalismul și romanul experimental. Acesta se concentrează în principal pe reprezentarea mediilor populare și chiar scursurile. ZOLA are pasiunea documentului, elaborează fiecare roman printr-un studiu sociologic și studiază influența mediilor și a circumstanțelor care determină ființa umană.

În ceea ce privește *L'Assommoir* (1877) de ZOLA « este o lucrare de adevăr, primul roman asupra poporului care nu minte și care are mirosul poporului. Și nu trebuie să se concluzioneze că poporul întreg este rău, căci personajele mele nu sunt rele, sunt numai ignoranți și răsfățați de mediul de muncă aspră și de mizeria în care trăiesc¹⁰ ».

În *Les Rougon-Macquart* (1871-1893), a urmărit istoria naturală și socială a unei familii de-a lungul a cinci generații sub Al Doilea Imperiu, studiind legăturile de rudenie.

Atunci, a doua jumătate a secolului al XIX-lea este marcată printr-un angajament al scriitorilor față de romanul realist, cu o observare metodică și obiectivă, o cercetare a experiențelor pe care unii le-au împins până la naturalism și pretențiile științifice ale acestuia.

---

¹⁰ Traducerea frazei în română îmi aparține : « est une œuvre de vérité, le premier roman sur le peuple, qui ne mente pas et qui ait l'odeur du peuple. Et il ne faut point conclure que le peuple tout entier est mauvais, car mes personnages ne sont pas mauvais, ils ne sont qu'ignorants et gâtés par le milieu de rude besogne et de misère où ils vivent ».

L'Assommoir - Préface de Zola. [online]. Pagina 6. [Consultat pe 5 martie 2017]. Disponibil la adresa : <http://lettres.ac-rouen.fr/francais/zola/textes/as-pref.html>

B. Contextul istorico-cultural și literar în România în anii 1930

1. Contextul istoric

Cel mai mare eveniment care s-a produs în această perioadă, Marele Crah din 1929 are sursa lui în decalajul care există între producție și consum. Anii 1920 numiți « anii de prosperitate » sunt caracterizați printr-o creștere economică puternică, printr-o lărgire a ofertei și a cererii de bunuri industriale. Cursurile de la Bursa din New York cresc cu 300%¹¹.

Primele semne ale acestui blocaj economic se resimt începând cu 1928 când anumite produse (carne, stocuri de grâu, de bumbac, de porumb¹²) devin greu de vândut, din cauza saturației piețelor interne și externe.

Altă cauză a crahului bursier este cumpărarea abuzivă a titlurilor de credit. Sănătatea economică bună a Statelor Unite ale Americii era fondată pe consumismul de masă, încurajată de publicitate și de generalizarea vânzării cu credit.

Se crede la o prosperitate pentru eternitate. Criza se datorează de asemenea speculației bursiere. În această perioadă, apar marile imperii financiare. Mecanismul este următorul : cumpărătorul plătește 10% din prețul acțiunii și împrumută și suma restantă de 90 % de la agenții bursieri. Peste un milion și jumătate de Americani încep să joace la bursa. În 1929 capitalizarea bursieră era aproape egală cu PNB în momentul respectiv (98 de miliarde de dolari) provocând formarea unei bule speculative. Economia rămâne sensibilă la o eventuală scădere a cursurilor acțiunilor, ținând seama de decalajul dintre economia financiară și economia reală.

Cea mai mare economie fiind Statele Unite ale Americii, bursele din celelalte țări sunt dependente de cea americană. Totuși, construcția de clădiri în 1926 și industria auto în 1929, două sectoare cu pondere importantă asupra economiei americane, se îneacă.

Bula explodează în 24 Octombrie 1929 la bursa din New York, Wall Street.

Marea criză din anii 1929 a fost resimțită până în România în special prin masiva scădere a prețurilor agricole al căror preț atinge în 1931, jumătate din nivelul din 1929. Instituțiile de creditare suferă de o lipsă de încredere. Clienții sunt confrunțați cu repatrieri de capital străin ; investițiile scad.

Numeroase bănci dau faliment ca Banca Generală a Țării Românești, Banca Marmorosch, Blank & Co. sau Banca Berkovitz. În timpul acestei perioade, declină nivelulul de trai. În 1933, salariul mediu reprezintă 63% din cel al anului 1929. Funcționarii sunt categoria profesională care suferă din criza în cea mai mare măsură. Salariile lor sunt reduse progresiv (la 10-23% în 1930, la 15% în 1932 și la 10% la București în 1933-1934¹³). Anumiți salariați nici nu mai erau plătiți.

Țara se va afla pe urmă într-o perioadă de prosperitate relativă, sub impulsul lui Carol II, care ordonă exploatarea deplină a resurselor miniere și petroliere. România devine al șaselea mai mare producător de petrol din lume. Producția agricolă crește. Această redresare economică nu va avea nicio consecință asupra salariilor, întrucât Statul român va avea datorii semnificative față de Anglia.

---

¹¹ La crise financière et économique de 1929. [online]. [Consultat pe 8 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.histoire-pour-tous.fr/dossiers/99-xxe-siecle/2703-crise-financiere-economique-1929.html>

¹² La crise économique de 1929 et ses causes. [online]. [Consultat pe 28 mai 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.causes-crise-economique.com/1929-2008.ht>

¹³ Economia României 1918-2014: 10 date ce au schimbat deplin societatea. Wall-Street [online]. 1417372859. [Consultat pe 7 ianuarie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.wall-street.ro/articol/Economie/176092/metamorfoza-economiei-intr-un-secol-de-viata-a-societatii-romanesti.html>

În perioada interbelică, România este o putere medie în Europa de răsărit, dar care se confruntă cu amenințarea statelor totalitare în Europa : Germania și Italia.

Ambițiunile germane împing România să se alieze cu țările Micii Antante, plasate sub protecția Franței.

2. Contextul cultural

În această privință, perspectiva culturală constă în apropierea culturii (adică patrimoniul material și imaterial) cu dimensiunea sensibilă a creației, cu scopul de a arăta esența lucrurilor, vizibilă sau ascunsă. Artă nu se limitează să descrie realitatea, ci o reprezintă printr-o operă de artă. Realismul nu este doar o mișcare literară, este și una picturală. Pictorul realist pictează evenimente din viața de zi cu zi, peisaje, momente istorice, portrete în vederea de a traduce moravurile, ideile, aspectul epocii¹⁴. Astfel, în cadrul acestei disertații, putem să ne întrebăm de ce Doamna Bovary n-a fost pictată. De fapt, FLAUBERT s-a opus pentru că era ostil noii arte care era pe punctul de a se dezvolta, adică fotografia¹⁵.

Din punctul de vedere general, începutul veacului al XX-lea este considerat ca fiind propice pentru cultura română¹⁶. Toate artele românești sunt atinse de un val creativ, mai ales muzica și pictura, ceea ce va împinge România pe scena internațională.

Muzica românească de la începutul anilor 1900 este reprezentată de compozitori ca George Enescu, Mihail Jora, Marcel Mihalovici ori Paul Constantinescu.

George Enescu este un muzician român născut pe 19 august la Liveni-Vârnav. La patru ani deja, începea să cânte la vioară. Orașul în care s-a născut poartă numele lui. Își face studiile la Conservatorul din Viena, apoi din Paris. Lucrările sale reprezentative sunt influențate de temeuri folclorice și culturale românești : *Rapsodii române* (1901-1902), *Suita Nr. 1 pentru orchestră* (1903), și *Șapte cântece* (1908). Începe turnee aproape peste tot în Europa până în Rusia (1909). Creează Simfonia a-IX de Beethoven care, pentru prima dată, va fi audiată integral în România. Poreclit « noul Mozart », înfruntă mânia unei părți a lumii muzicale. În pofida acestui fapt, muzica lui este foarte apreciată de public. Compune *Sonata pentru vioară nr. 3*, în 1926, și opera *Œdipe*, începând cu anul 1910¹⁷.

Mihail Jora este un muzician și dirijor român născut pe 2 august 1891 la Roman. Își face studiile la Conservatorul din Iași și, apoi, la Leipzig. Compune atât balet, precum *Curtea veche*, cât suite simfonice ca *Privești moldovenești*, poeme simfonice ca *Burlesca*, și lucrări de muzică de cameră ca *Cvartetul de coarde*. Este considerat creatorul muzicii simfonice. Lucrările lui se detașează de influența germană prezentă în această epocă¹⁸.

Marcel Mihalovici este un muzician francez de origine română născut pe 22 octombrie 1898, la București. Urmează cursuri de vioară începând cu vârsta de zece ani. Este fiul spiritual al George Enescu. Primește în 1921 premiul al doilea de compoziție la Concursul Enescu pentru

---

¹⁴ TOUSLESTABLEAUX. Le Réalisme en peinture -. [online]. 28 aprilie 2016. [Consultat pe 12 iulie 2017]. Disponibil la adresa : <http://comprendrelapeinture.com/le-realisme-en-peinture/>

¹⁵ Gustave Flaubert - Comptes rendus - Gustave Flaubert 7. Flaubert et la peinture. [online]. [Consultat pe 12 iulie 2017]. Disponibil la adresa : <http://flaubert.univ-rouen.fr/article.php?id=21>

¹⁶ Cultura Românească în Sec XX. Scribd [online]. [Consultat pe 5 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <https://fr.scribd.com/doc/46208525/Cultura-Romaneasca-in-Sec-XX>

¹⁷ MARBE, Myriam. *George Enescu: monografie*. București, Roumanie : Editura Academiei Republicii socialiste România, 1971.

¹⁸ PETRA-BASACOPOL, Carmen. *L'originalité de la musique roumaine: à travers les oeuvres de chambre et de scène d'Enesco, Jora et Constantinescu*. București, Roumanie : Ed. Muzicală, 1979.

Sonata [sa] pentru pian și vioară Nr. 1. Naturalizat francez în 1955, este un animator al vieții pariziene. Operele sale cele mai cunoscute sunt *Mélisine* (1920) și *Phèdre* (1949)¹⁹.

Paul Constantinescu este un muzician român născut pe 30 iunie 1909 la Ploiești. Își face studiile la Ploiești, la Viena și la București. Lucrările sale sunt foarte diverse și abundente, cele mai cunoscute fiind *O noapte furtunoasă*, *Nunță în Carpați*²⁰.

În domeniul pictural, putem cita pictorii Theodor Pallady, Nicolae Tonitza și Lucian Grigorescu, care au fost influențați de curente europene.

Theodor Pallady este un pictor român născut între 11 și 24 aprilie 1871 la Iași. Își face studiile la București, apoi la Dresda. Se va înscrie la Academia de Arte Frumoase la Paris. Pictază, în general, naturi moarte, peisaje, femei nude și îmbrăcate, autoportrete. Operele lui cele mai cunoscute sunt *Natură moartă cu narghilea și gutui* (1940), *Narcissus and Lilies* (1920) și *Interior din atelierul din Place Dauphine* (1934). Acestea trădează influențe venite dinspre mișcarea impresionistă²¹.

Nicolae Tonitza este un pictor și grafist român născut pe 13 aprilie 1886 la Bârlad. Își face studiile la Iași, apoi la München și la Paris. Pictază femei și peisaje. Utilizează în operele sale culori multiple pentru a scoate în evidență reliefurile și sentimentele²².

Lucian Grigorescu este un pictor român născut pe 1 februarie la Medgidia. A fost influențat de impresionism și de școala lui Barbizon. Își face studiile la București, apoi la Roma și la Paris. Se stabilește în sudul Franței, sursa lui de inspirație fiind orașul Cassis. Pictază esențial colțuri de natură și clădiri ale orașelor (București, Mogoșoaia, Martigues, Cassis). Operele sale cele mai cunoscute sunt *Flori*, *Peisaj din Cassis*, *Peisaj din Sudul Franței*²³.

Descoperirile noilor tehnice vor avea aplicații și în domeniul științelor care vor deveni chiar o artă, în unele cazuri, prin abilitatea necesară să se obțină probe și rezultate, în afară de progresul intrinsec care permite vindecarea unor boale, a unor traumatisme etc.

Oameni de știință ca Nicolae Paulescu, Gheorghe Marinescu, Dimitrie Gerota, Constantin Ion Parhon, Gheorghe Țițeica vor da un nou impuls medicinei românești și științelor.

Nicolae Paulescu este un fiziolog român născut în 30 octombrie 1869, la București, într-o familie foarte cultivată. Se orientează repede către studii de medicină pe care le urmează într-o primă etapă la București, apoi la Paris, începând cu anul 1888. În 1897, obține titlul de doctor în științe medicale. Se întoarce în România în 1900 unde va ocupa postul de profesor de fiziologie la București până la moartea sa, în 1931. După ce s-a interesat de splină, întreprinde apoi cercetări din 1911 până în 1916 asupra legăturii dintre pancreas și diabet. Conduce un experiment ce constă în injectarea unui extract apos în pancreasul unui câine diabetic. Aceasta este un succes²⁴. Câinele este vindecat. Primul război mondial îl face să-și întrerupă cercetările, dar le reia în 1920. Este descoperitorul insulinei, acest hormon proteic pe care-l se injectează în mod regulat diabeticii ca să reducă nivelul lor glucozei din sânge. Până în acest moment, se credea că diabetul este o boală de ficat sau de rinichi. Descoperirea lui

---

¹⁹ ROSTAND, Claude. *Marcel Mihalovici: catalogue de l'oeuvre (arrêté en 1968) précédé d'une notice biographique suivi d'une notice bibliographique*. S. l., France : 1968.

²⁰ PETRA-BASACOPOL, Carmen. *L'originalité de la musique roumaine: à travers les oeuvres de chambre et de scène d'Enesco, Jora et Constantinescu*. București, Roumanie : Ed. Muzicală, 1979.

²¹ Theodor Pallady (11/24 aprilie 1871, Iași – 16 august 1956, București), pictor român | G a b i, My heart to your heart. [online]. [Consultat pe 5 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <https://g1b2i3.wordpress.com/alexandru-ciucurencu-pictor-roman/p-theodor-pallady-1124-aprilie-1871-iasi-16-august-1956-bucuresti/>

²² LUCHIAN, Ștefan. *Ștefan Luchian. 2e édition. Les Maitres de l'Art Roumain*. Bucarest: Editions Meridiene, 1963.

²³ DEAC, Mircea. *Impresionismul în pictura românească: precursori, maeștri, influențe*. București, Roumanie : Editura Meridiene, 1976.

²⁴ <http://www.biusante.parisdescartes.fr/sfhm/hsm/HSMx1993x027x001/HSMx1993x027x001x0061.pdf>

este revoluționară căci diabeticii erau condamnați la moarte sigură, deoarece li se impuneau diete, ceea ce provoca moartea lor din cauza malnutriției²⁵.

Gheorghe Marinescu este un neurolog român născut pe 28 februarie 1863 la București. Își face studiile superioare la Facultatea de Medicină din București. Obținând o bursă, se duce la fel ca Paulescu la Paris și studiază la Salpêtrière. Își consacră lucrurile asupra plăcilor senile, a hipertrofiei hipofizei și a bolii lui Friedreich, a leziunilor măduvei spinării când un bolnav are degetele tăiate, a celulelor sistemului nervos, a bolii lui Parkinson. Moștenirea lui lasă în urmă un progres considerabil al neurologiei²⁶.

Dimitrie Gerota este un anatomist, radiolog, urolog român născut pe 17 iulie 1867, la Craiova. Își face studiile la Facultatea de Medicină din București, le continuă în Franța și în Germania. Face cercetări asupra anatomiei și fiziologiei vezicii urinare și a apendicelui. Inițiază metoda Gerota, o tehnică a injectării vaselor limfatice, și primele radiografii în România. De altfel, este considerat ca primul radiolog român²⁷.

Constantin Ion Parhon endocrinolog și neuropsihiatru român născut pe 15 octombrie 1874, la Câmpulung Muscel. Își face studiile la Focșani, la Buzău, la Ploiești. Studiază medicina la București și efectuează un stagiul de perfecționare la München. Se interesează de bolile nervoase, psihiatrice și endocrinologice. Contribuie la progresul terapiei infecțiilor endocrine²⁸.

Gheorghe Țițeica este un matematician român care s-a născut pe 4 octombrie 1873, la Turnu-Severin. Își face studiile la Craiova, apoi la București la Facultatea de Matematică. Pleacă apoi în Franța. Își direcționează cercetările asupra geometriei afine și diferențiate. O să dea numele lui curbilor și va descoperi că pot fi aplicate în teoria relativității generalizate²⁹.

3. Contextul literar

Literatura română din secolul al XX-lea este caracterizată de coexistența în operele diferiților autori români ai numeroaselor direcții literare. De pildă, MACEDONSKI (1854-1920) era atât clasic, cât romantic, parnasian și simbolist³⁰.

Este foarte influențată de altele literaturi europene. Totuși există curente literare care sunt caracteristice culturii române : sămănătorismul, poporanismul și curente avangardiste.

Sămănătorismul reprezintă o mișcare literară al cărei nume trimite la revista *Sămănătorul*, apărută în 1901 și condusă inițial de George Coșbuc și Alexandru Vlahuță, apoi de Nicolae Iorga. Este o mișcare intelectuală care apără marea proprietate, instruirea neamului și tradițiile lor, economia agrară, dar desființează inovațiile literare și economia industrială. Sămănătoriștii se interesează de viața la țară. Se opun mișcărilor naționaliste, căci vor să

---

²⁵ *Mdecin Roumain : George Emil Palade, Sorin Oprescu, Constantin Ion Parhon, Ana Aslan, Nicolae Paulescu, Ion N. Petrovici, Gheorghe Mari / sous la dir. de Livres Groupe. Books LLC, 2010. ISBN 978-1-159-77039-6.*

²⁶ <http://www.biusante.parisdescartes.fr/sfhm/hsm/HSMx1984x018x001/HSMx1984x018x001x0013.pdf>

²⁷ Dimitrie Gerota și « Jupuitul » lui Brâncuși. [online]. [Consultat pe 5 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.medicalstudent.ro/publicatii/dimitrie-gerota-si-jupuitul-lui-brancusi.html>

²⁸ C.I.Parhon, între endocrinologie, comunism și natura. [online]. [Consultat pe 5 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.medicalstudent.ro/personalitati/ciparhon-intre-endocrinologie-comunism-si-natura.html>

²⁹ VRANCEANU, Gheorghe. *Gheorghe Țițeica: 1873 - 1939 ; [studiul introductiv]*. Ed. Acad. Rep. Populare Române, 1955.

³⁰ GOGA, Mircea. *Une île de latinité : culture, civilisation, langue et littérature roumaines*. Goga Paris : Presses de l'université Paris-Sorbonne, 2004. Europe centrale et orientale. ISBN 978-2-84050-327-9, p. 324.

« lumineze » țăranii³¹. Consideră că țăranul este în centrul vieții culturale ale comunității și că păstrează toate obiceiurile necesare armoniei poporului.

Poporanismul, mai puțin conservator decât cel anterior, are sursele lui în revista *Viața Românească*, fondată în 1906. Curentul poporanist (derivat de la cuvântul *popor* « peuple » : popor) este reprezentat de doi scriitori principali : Constantin Stere și Garabet Ibrăileanu. De altfel, acești doi autori sunt de stânga. Pozițiile lor erau difuzate în ziare socialiste. Protecție a intereselor poporului (reformă agrară, sufragiu universal), mișcarea apără un stat democratic necapitalist, întemeiat pe elementul de bază al națiunii și al progresului social, care este țăranul³².

Curente avangardiste sunt rezultatul ororilor din Primul Război Mondial și al regimurilor autoritare europene din perioada interbelică. La apariția și răspândirea acestora, a contribuit o tânără generație de artiști și poeți avangardiști, intelectuali care se vor revolta împotriva tradițiilor, convențiilor și vor crea un curent cultural extravagant : dadaismul. Sunt tineri, entuziaști, revoluționari și doresc să refacă lumea. Revendică o mare libertate de exprimare. Această mișcare va schimba reperele culturii moderne.

Se dezvoltă de asemenea sub impulsul revoltei estetice din Paris³³. Una dintre aceste orientări este reprezentată de dadaism, care a fost lansat de revista *Unu* (1828-1832), reprezentată de autori ca Tristan TZARA, URMUZ sau de pictorul Marcel JANCO.

Tristan TZARA, al cărui nume real este Samuel Rosenstock (1896-1963), este un scriitor și poet dintr-o familie evreiască românească. El este cofondator și lider al dadaismului cu prietenul său Marcel Iancu (1895-1984). La Zurich, cu alți artiști organizează spectacole, promovând un divertisment muzical și literar, de artă contestatară, prin care toată lumea să poată să se exprime în mod liber.

Dadaismul este foarte activ, marcat de o puternică propagandă care se va răspândi în Europa și în Statele Unite ale Americii.

Perioada interbelică constituie o perioadă de înflorire a romanului românesc. La baza romanului românesc se află romanul literar european (sincronism). Se regăsește în el aceeași prezentare detaliată a personajelor cu biografia lor, mediul lor social care va determina starea lor, burghezii cu ascensiunea lor economică și politică.

Romanul românesc cunoaște următoarele direcții³⁴ :

- romanul realist sau roman *flaubertien*³⁵ este reprezentat mai ales de Mihail SADOVEANU [în operele ca *Apa morților* (1911), *Venea o moară pe Siret* (1925)]. Romanul *flaubertien* se dezvoltă pe două direcții de inspirație creativă : romantismul-liric și realismul³⁶.

- romanul-fluviu este reprezentat mai ales de Mihail SADOVEANU [în opere ca *Neamul Șoimăreștilor* (1915), *Frații Jderi* (1935-1942)]. Romanul-fluviu este un roman vast, scris în

---

³¹ ROGER, Antoine. *Les fondements du nationalisme roumain (1791-1921)*. Librairie Droz, 2003. ISBN 978-2-600-00845-7, p. 127.

³² *La Roumanie littéraire*. Éditions Le Manuscrit, [sans date]. ISBN 978-2-7481-6121-2, p. 125.

³³ LUPU-ONET, Raluca. L'avant-garde roumaine et la francophonie européenne. Présence des avant-gardistes belges dans les revues de Roumanie. [online]. [Consultat pe 6 iunie 2017]. Disponibil la adresa : http://www.academia.edu/25195691/Lavant-garde_roumaine_et_la_francophonie_européenne. Présence des avant-gardistes belges dans les revues de Roumanie

³⁴ GOGA, Mircea. *Une île de latinité : culture, civilisation, langue et littérature roumaines*. Goga Paris : Presses de l'université Paris-Sorbonne, 2004. Europe centrale et orientale. ISBN 978-2-84050-327-9, p. 325-326.

³⁵ Adjectivul corespondent prenumului scriitorului FLAUBERT.

³⁶ Gustave Flaubert - EspaceFrancais.com. [online]. [Consultat pe 7 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.espacefrancais.com/gustave-flaubert/>

numeroase volume în ale căror pagini apar aceiași protagoniști și care constituie cel mai adesea o critică a societății epocii.

- romanul fantastic este reprezentat mai ales de Mihail SADOVEANU [în opere ca *Creanga de aur* (1933), *Divanul persian* (1940)] și de Mircea ELIADE [în opere ca *Domnișoara Cristina* (1936)]. Romanul fantastic folosește supranaturalul și iraționalul ca fundal al relatării³⁷.

- romanul socio-istoric este reprezentat mai ales de Liviu REBREANU [în opere ca *Ion* (1920), *Răscoala* (1932)], Cezar PETRESCU [în opere ca *Întunecare* (1927)] și de George CĂLINESCU [în opere ca *Enigma Otiliei* (1938)]. Romanul socio-istoric se atașează la conduita morală a protagoniștilor ca fundalul o critică a societății epocii.

- romanul psihologic este reprezentat mai ales de Liviu REBREANU [în opere ca *Pădurea spânzuraților* (1922), de Camil PETRESCU [în opere ca *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* (1930)], *Patul lui Procust* (1933)] și de Gabaret IBRĂILEANU [în opere ca *Adela* (1933)]. Vom vedea caracteristicile romanului psihologic în a doua parte a disertației noastre.

- romanul poetic este reprezentat mai ales de Mateiu I. CARAGIALE [în opere ca *Craii de Curtea Veche* (1929)] și de Ionel TEODOREANU [în opere ca *La Medeleni* (1925-1927)]. Romanul poetic este un roman în care « epicul se dizolvă în descrierea poetică și pitorească³⁸ ».

C. Receptări

1. Teorii ale receptării literare

Odată ce volumul este finalizat, după ce s-a studiat funcționarea sa, după unele cercetări care au fost făcute asupra autorului, rămâne de exploatat receptarea textului. În acest sens, ne vom raporta la o figură ignorată până atunci : cititorul (cel care dă viață textului).

Începând cu punerea în funcțiune a industriei editoriale din secolul al XIX-lea, începe să se poată face critica receptării și această activitate ia o altă dimensiune cu perspectiva ei teorică, în special cu Sainte-Beuve și alte personalități din secolul al XIX-lea care introduc luarea de seamă a contextului.

În secolul al XX-lea, cititorul model are un rol, el este cel care va interpreta textul. Receptarea unui text presupune cooperarea cititorului.

Școala de la Konstanz este o școală de teoreticieni care s-a format între Elveția și Germania care se interesează de raportul dintre cititor, autor și text, în anii 1970, perioadă în care structuralismul era la apogeu. Șeful acestei școli de la Konstanz este Hans ROBERT JAUSS, care publică între 1972 și 1975 eseu *Pentru o estetică a receptării* în care explică ce se înțelege prin receptare. În acest eseu, autorul definește unele criterii pentru a stabili relația dintre text și cititor. El va continua sociocritica în direcția de publicare și citire. Este vorba de sociologia editorială (de pildă modul în care o operă este vândută). Nu face statistici. Pleacă de la principiul că trebuie să se definească criterii pentru a determina ce devine un text. În același timp, inventează conceptul orizontului de așteptare a unui text.

---

³⁷ LITTERATUREETFRANCAIS. Le roman et le personnage romanesque (Objet d'étude 1ere). [online]. [Consultat pe 27 iulie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.litteratureetfrancais.com/article-le-roman-et-le-personnage-romanesque-objet-d-etude-1ere-100544524.html>

³⁸ Craii de Curtea-Veche - comentariu. [online]. [Consultat pe 7 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.scrierile.com/referate/Mateiu-Caragiale/Craii-de-Curtea-Veche-comentariu-re-rom.php>

Acest lucru permite să studieze relația unui text cu cititorul. Pentru a defini orizontul de așteptare a unei opere, acesta trebuie să se definească trei nivele :

- Primul nivel este experiența prealabilă, adică obiceiurile de lectură. O perioadă de timp (un astfel de perioadă, burghesia în anii...), va stabili criterii de lectură în mod obișnuit.
- Al doilea nivel este intertextualitatea generică și tematică. Este apartenența unui text la un gen și la o temă deja cunoscute.
- Al treilea nivel este capacitatea de a descoperi diferența dintre tipurile de limbaj, adică capacitatea de a înțelege diferența dintre limba vorbită și limba literară.

Conștiința lui Zeno de Italo SVEVO este primul roman în care este întrebuințat psihanaliza în trama narativă.

Psihanaliza este o metodă a psihologiei clinice fondată pe explorarea proceselor mentale inconștiente³⁹. La sfârșitul secolului al XIX-lea, a început să se intereseze de anumite comportamente deviate, înțelegând că acestea provin din adâncurile unui univers care rămâne de descoperit (inconștient). La anumite momente, acest inconștient produce viziuni (vise, lapsusuri). Freud le va considera ca revelații ale inconștientului. Nu se mai reprimă nebunia prin violență, cu represii (șocuri electrice, jeturi de apă rece), care au rolul de a calma pacientul atins de această boală. FREUD, la Viena, în anii 1900, se va specializa în consultarea pacienților cu nevroze, anxietate. Va dezvolta o metodă care urmează să-l facă pe pacient să-și dea seama de simptomele lui.

De fapt, sunt încercări să se înțeleagă mecanismele prin care se declanșează actele violente ce pot fi controlate ; și aceasta duce la o interpretare a manifestărilor gândirii care va avea aplicații în alte domenii, în special în literatură. Publicul și cititorul care sunt influențați de tendințe și de progrese ale științelor încep să se confrunte cu caracterizarea persoanelor și a personajelor, la care se adaugă noile direcții : prezentarea unui model de comportament diferit, mai desfrânat sau nou are efectul unui electroșoc în societate sau al unei incitări.

În ceea ce privește *Doamna Bovary* și *Florile răului* (1861) de Charles BAUDELAIRE (1821-1867) un val de indignare a urmat publicărilor lor, încât au fost condamnate.

Este pentru prima dată, în *Doamna Bovary*, când sunt descrise scene explicite de adulter (soțul ei o dezgustă și caută un amant). În ceea ce privește opera *Florile răului*, BAUDELAIRE este acuzat de crearea unei monstruoșități. Justiția celui de al-doilea Imperiu intenționează procese în mod regulat împotriva scriitorilor care au publicat opere considerate « imorale, șocante și obscene⁴⁰ ».

În a doua jumătate a veacului al XIX-lea, cartea în chestiune este difuzată la scară largă, în contextul unui îndemn la lectură mult mai amplu, ținându-se totuși cont de morala catolică, chiar dacă era mai mult sau mai puțin respectată. Franța din anii 1850 este moralizatoare. În *Florile răului*, avem de-a face cu o primă situație în care poezia considerată ca sublimă se referă la vulgar, la urâtenie, la droguri, la moarte ori la boală.

Aceste opere au deranjat justiția și au deplasat orizontul de așteptare. O sută cincispece de ani mai târziu, nu mai sunt șocante și sunt considerate drept capodopere ale literaturii pe care

---

³⁹ COLLECTIF. *Dictionnaire Hachette / langue, encyclopédie, noms propres*. Paris : Hachette Littérature, 1986. ISBN 978-2-01-003308-7, p. 1042.

⁴⁰ <http://extranet.editis.com/it-yonixweb/images/300/art/doc/f/f785d144c2046235313535313838333037363031.pdf> [consultat pe 8 iunie 2017]

profesorii îi invită pe studenți să le citească, mai ales că cu anii se concentrează mai mult asupra intenției autorului și a mecanismelor prin care se captează atenția cititorului.

Odată orizontul de așteptare definit, se studiază modul în care o operă este receptată în zilele sale. De asemenea, se analizează și dacă opera este în conformitate cu un orizont de așteptare. Dacă aceasta nu este, opera este anormală, avangardistă, revoluționară.

ROBERT JAUSS definește un context al orizontului de așteptare, insistând asupra faptului că cititorul reține o experiență de fiecare dată când este confruntat cu o operă.

Alt teoretician, Umberto ECO (1932-2016), care a fost mai întâi un mare cercetător al Evului Mediu – care a creat apoi un grup de cercetare în semiotică și care a fost profesor la Universitatea din Bologna – se interesează în *Opera deschisă* (1962) de interpretarea textului bazându-se pe teoriile informației (cel care emite și care primește un mesaj). Se interesează la modul în care cititorul percepe informația emisă de către autor. Cititorul trebuie să coopereze cu autorul pentru a interpreta textul. Autorul oferă cititorului un text nefinalizat. Cititorul trebuie să umple golurile. O operă se pretează la multiple interpretări.

ECO publică în anul 1979 eseul *Lector in fabula*, în care apare noțiunea de cititor cooperant. Această noțiune fusese descoperită deja de neamțul Wolfgang ISER (1926-2007), care o numise cititor implicit. Obiectivul acestui eseu este de a defini un cititor model.

De asemenea, a scris *Numele trandafirului* în anul 1980, care se va vinde în multe milioane de exemplare. Tematica abordată în acest roman este lupta pentru putere, conflictele interne (și oamenii care pier) dintre Papa Ioan al XXII-lea și Împăratul Ludovic al IV-lea, care conducea Sfântul Imperiu Roman, revendicând moștenirea creștină.

După ECO, cititorul este activ, dat fiind că trebuie să coopereze la interpretarea operei. Cititorul model este cel care va îi da viață și un deznodământ diferit romanului. El este cel care va merge mai departe. Poate să fie un traducător, un critic literar. Scrierea continuă în cadrul lecturii. După părerea lui, lectura este un act de lucru care constă în însușirea operei. Însă ECO nu s-a gândit la cititorul pasiv. Cititorul este un actor indispensabil în evoluția textului pentru că prelungește strategia autorului. Există un *après-texte* după care cititorul este activ. Actul de lectură devine un subiect de studii⁴¹.

2. Receptări ale operelor

În ceea ce privește romanul lui FLAUBERT, într-o perioadă în care nu este recunoscut încă, prietenii lui, dintre care poetul Louis BOUILHET, îi sugerează să renunțe la lirism și să scrie romane mai apropiate de realitate. Îi propune să se inspire dintr-o poveste recentă, privitoare la Doamna Delamare. Eugène Delamare care era un fost elev al tatălui lui FLAUBERT, era și medic la Ry. Soția lui infidelă decide să se otrăvească, iar el a murit de supărare. Plecând de la acest eveniment nedorit, FLAUBERT se inspiră din această afacere cu o exactitate științifică. În 1851, FLAUBERT începe să scrie *Doamna Bovary*, care i-a luat 53 de luni, în cursul cărora încearcă să reproducă fapte, ridiculizând, în același timp, religia.

Ca să corespundă cu realitatea, face o anchetă vastă pentru a afla cine erau aceste personaje, ereditatea, comportamentul lor, locurile în care au trăit. Emma și Charles Bovary sunt portretele exacte ale Doctorului Delamare și ale soției lui, care trăiesc în Yonville, ceea ce seamănă cu descrierea exactă a localității Ry, satul familiei Delamare.

Se concentrează asupra ideilor, a sentimentelor și a limbajului personajelor. Se percepe evoluția sentimentelor, mai degrabă cele ale Emmei Bovary care alunecă spre plictiseală, spre minciuni, spre infidelitate și sinucidere.

---

⁴¹ Curs al Domnului Yannick GOUCHAN, « metode ale criticii literare ».

Dar, în 1857, romanul lipsit de morală, îi aduce un proces și FLAUBERT este chemat în 29 ianuarie la Tribunalul Corecțional din Paris pentru « ofensă la morala publică și la religie » și « ultraj la bunele moravuri ». Ar trebui menționat faptul că adulterul a fost șters în 1975, adică la o sută optsprezece ani după publicarea romanului. Anterior acestei date un adulter comis de femeie era pedepsit cu închisoarea de trei luni până la două ani. Singura opțiune pentru a divorța în mod consensual era de a organiza scene de adulter, ca să forțeze judecătorul să pronunțe divorțul⁴².

Stau în sală și prietenii autorului, echipa Revistei din Paris, critici literari.

Ernest Pinard, procurorul adjunct va pronunța un rechizitoriu de o violență nemaiauzită împotriva autorului.

Procesul se încheie printr-o achitare pe 7 februarie. După avocatul său, autorul a vrut să facă o satiră a romantismului feminin, să denunțe romantismul care amăgește victimele, provoacă durerile și viciile lor ca să le antreneze în căderea lor. Sinuciderea Emmei cu scena otrăvirii prezintă pedeapsa viciului. În final, Parchetul nu va face apel împotriva acestei decizii, de teamă că achitarea să fie mai semnificativă⁴³.

În cele din urmă, FLAUBERT este învinuit pentru realismul său vulgar și șocant (precizia scenelor intime). Romanul său are un succes mare. Sunt vândute mai mult de 6 700 de exemplare din primul tiraj și aproape 30 000 de exemplare în cinci ani consecutivi între 1857 și 1862⁴⁴.

În ceea ce privește romanul lui CĂLINESCU a fost tipărit în 2 399 de exemplare la sfârșitul lui martie 1938⁴⁵. Publicarea *Enigmei Otiliei* va avea un impact puternic asupra literaturii române. Articolul *Enigma Otiliei de George Călinescu – sinteza percepției critice asupra romanului de-a lungul timpului* pe site-ul referat.ro ne furnizează informațiile următoare :

Prin romanul „Enigma Otiliei”, George Călinescu a contribuit la combaterea opiniei conform căreia criticii literari sunt incapabili să creeze. Opera literară poartă, totuși, amprenta conformației de critic a autorului.

De-a lungul timpului, atât părerea publicului și a specialiștilor în ceea ce privește valoarea romanului, cât și încadrările acestuia în curente și mișcări literare, sau aprecieri la adresa diverselor tehnici folosite, au variat considerabil⁴⁶.

Romanul a suscitat un val de observații negative de către criticii literari români ai epocii ca Pompiliu Constantinescu, Ion Negoitescu, Paul Georgescu, Alexandru George, Nicolae Balotă și Nicolae Manolescu.

Pompiliu Constantinescu îl omagiază pe CĂLINESCU pentru simțul realismului : « fixând în niște cadre sociale bine precizate o frescă din viața burgheziei bucureștene. » Subliniază, de asemenea, influențele balzaciene ale romanului :

Autorul a procedat clasic, cu metoda balzaciană a faptelor concrete, a experienței comune [...] puternicele influențe balzaciene nu puteau trece neobservate : motive specifice (motivul paternității,

⁴² WALCH, Agnès. *Histoire de l'adultère : XVIe-XIXe siècle*. Paris : Perrin. Pour l'histoire, 1983. ISBN 978-2-262-02430-7, p. 337-338.

⁴³ VEBRET, Joseph. *Madame Bovary : l'œuvre de Flaubert condamnée*. Paris : Librio, 2009. Les grands procès de la littérature. ISBN 978-2-290-01494-3, p. 43-45.

⁴⁴ Comment on a lancé « Madame Bovary ». *Bibliobs* [online]. [Consultat pe 29 ianuarie 2017]. Disponibil la adresa : <http://bibliobs.nouvelobs.com/romans/20150507.OBS8607/comment-on-a-lance-madame-bovary.html>

⁴⁵ Otilia Enigma Otiliei referate. [online]. [Consultat pe 29 ianuarie 2017]. Disponibil la adresa : http://www.referate.ro/referat/Otilia_din_Enigma_Otiliei.php

⁴⁶ Referat.ro - referate, lucrări de licență, sinteze pentru liceu și facultate.

[online]. [Consultat pe 14 iunie 2017]. Disponibil la adresa : http://www.referat.ro/referate/download/Perceptia_critica_asupra_romanului_Enigma_Otiliei_6ad64.html, p. 1.

motivul moștenirii), tipuri umane consacrate (avarul, ingenua, arivistul, intelectualul blazat, fata bătrână, baba absolută), tehnica detaliului folosită în caracterizarea personajelor prin descrierea amănunțită a decorului casnic : strada construită de zidarii italieni, casa lui moș Costache, apartamentul lui Pascalopol, casa familiei Tulea. Fresca Bucureștiului burghez este conturată atât de aspectele sociale, cât și de cele care tratează familia (relațiile între soți, relațiile părinți-copii, etc)⁴⁷.

Paul Georgescu relevă, la rândul său, caracterul realist al romanului, precum și cel clasic. După el, romanul este atât o comedie, cât o tragedie « în sensul că acțiunea decurge necesar din caracter [...] raportul dintre energie și țel, dintre mediu (obiectiv) și dorință (subiectivă)⁴⁸ ». Criticul literar Nicolae Balotă relevă doar caracterul comic al romanului, traducându-se prin satiră :

Satiriconul lui Călinescu nu e doar joc, ci și satiră, prin utilizarea ironiei, a șarjei, a traiectului și parodie, prin întoarcerea pe dos sau răsturnarea valorilor absolute. Caracterologia lui George Călinescu este caricaturală. Mulțimea caricaturală înconjoară un mic număr de inocenți... Personajele sunt prezentate la începutul romanului prin stereotipii, gesturi și formule rutinieră... Consecvența personajelor este atât de mare, încăpățânarea lor de a se repeta atât de tenace, încât inerția lor... stârnește râsul⁴⁹.

De fapt, satira este reprezentată prin carențele de caractere ale anumitor personaje sau exagerarea lor, încăpățânarea personajelor să reproducă aceleași greșeli.

În ceea ce privește Nicolae Manolescu, *Enigma Otiliei* este un roman comic care este :

esențialmente rezultatul procedeele critice folosite de autor... Cel puțin în patru privințe *Enigma Otiliei* poate fi studiată ca romanul comic al unei vocații critice și polemice: tipologia redusă la clara esență și aproape mecanică ; deplasarea observației din centru spre periferia claselor morale, de la tip la caz , cu alte cuvinte excesul și caricatura ; exhibarea interiorității și dezvăluirea motivațiilor ; prezența unor teme și motive caracteristice comediei clasice⁵⁰.”

După Ion Negoitescu, monotonia activităților personajelor, scindarea familiei în două clanuri duce la creația unei efervescențe sentimentelor la cititor : « În tot timpul lecturii persistă impresia de joc epic, de mecanic și nu de organic, de mașinărie perfectă, uluitoare în precizie, imitând viața până la iluzia formală⁵¹ ».

Această monotonie o denunță Alexandru George, făcând : « personaje asemănătoare unor paiate locvace, incapabile să alcătuiască o lume ». După el, « romanele lui Călinescu [sunt] ratate, [sunt] colecții de lucruri ciudate⁵² ».

Romanul a și primit opinii negative. Un anumit public a respins :

lipsa de coeziune a tipurilor umane ale personajelor și absența unității structurale ; inconsistența acestor opinii o reprezintă trăsăturile prin care Călinescu umanizează „paiatele” sale „locvace”, conferindu-i fiecăreia un specific individual. Șirul aprecierilor critice culminează cu capitolul din „Arca lui Noe” a

---

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ Referat.ro - referate, lucrări de licență, sinteze pentru liceu și facultate.

[online]. [Consultat pe 14 iunie 2017]. Disponibil la [adresa : http://www.referat.ro/referate/download/Perceptia_critica_asupra_romanului_Enigma_Otiliei_6ad64.html](http://www.referat.ro/referate/download/Perceptia_critica_asupra_romanului_Enigma_Otiliei_6ad64.html), p. 2.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*, p. 1.

⁵² *Ibid.*, p. 2.

lui Nicolae Manolescu, dedicat romanului, care relevă multitudinea de fațete ale satirei și de surse ale comicului, izvorâte din instinctul de critic literar al autorului⁵³.

În ceea ce privește romanul lui TEODOREANU, *Lorelei*, acesta a avut un impact asupra literaturii române mult mai mic decât precedentul, dar totuși nu neglijabil. Oana Radu scrie despre acesta și sintetizează pozițiile altor personalități :

Interesante sunt referințele critice care însoțesc romanul.

Mihail Sebastian compară romanul „*Lorelei*” cu „*La Medeleni*”, percependu-l ca pe o *întoarcere înapoi spre „Medeleni”* și declară cu patos că trăsăturile, calitățile și caracteristicile acordate personajelor mai ales lui Catul Bogdan sunt exagerate, lăsând să se întrevadă chiar o umbră de frustrare masculină.

E. Lovinescu găsește „*expresia*” autorului „*obositoare în totalitate*” și critică „*tendința spre senzational, spre fantastic, spre macabru, spre melodramatic...maniaci, nebuni, monstri morali, fenomen de romantism prelungit.*”

Singurul Perpersicius (pe care urmărindu-l de-a lungul timpului nu ai cum să nu îl îndrăgești) reușește parcă să surprindă din plin complexitatea și frumusețea filelor cărții :

„*Teodoreanu rămâne oricând și oriunde acelaș rapsod inspirat , acelaș vrăjitor care înținerește subiectele cu apă vie a ineputabilului sau lirism*”⁵⁴

Blogul Laurei Hrisac preferă să sintetizeze critica romanului concentrându-se asupra ochiilor publicului :

Alături de trilogia „*La Medeleni*”, *Lorelei* (1935) este cel mai iubit roman al lui Ionel Teodoreanu. Farmecul sau romantic, tristetea apăsătoare, intimitatea gratioasă și nobletea lirică a poveștii de iubire, atmosfera cu parfum fin de siècle topită în frenezia epocii jazzului din anii ‘20-‘30 au sedus generații de cititori și, mai ales, de cititoare⁵⁵.

Totuși, nu avem nicio informație asupra numărului de exemplare vândute la un moment dat.

În ceea ce privește romanul lui MIHĂESCU, *Rusoia*, și în general toate operele lui sunt foarte apreciate cu toate că sunt puțin citite⁵⁶. Georgeta Horodincă califică romanul în postfața sa de :

Foarte bine primit de critica la apariția sa, totuși romanul a suscitât mirarea de libertate cu care autorul trata lucruri de dragoste, și chiar a fost o voce care a pronunțat tare cuvântul : „imoral”. Doar marele istoric literar, George Călinescu, care, apreciind opera, a regretat anumite pasaje : „Nenorocirea este că autorului îi place să descrie actul erotic sub aspectul său cel mai vulgar. Prea multe scene libidinoase...” Dar cartea a avut succes în rândul publicului ; trei ediții au apărut în timpul vieții autorului, și șase până în 1943. Tradus în Cehoslovacia începând cu anul 1935, romanul ar trebui să cunoască de asemenea o versiune franceză, poetul Ilarie Voronca se gândea la asta, dar din motive probabil legate cu venirea războiului, proiectul n-a fost văzut lumina zilei. După 1945, *Rusoia* a dispărut din librăriile românești. Romanul a fost tipărit din nou, nu înainte de începutul anului 1990, imediat după căderea lui Nicolae Ceaușescu. De atunci și-a reluat locul – cu 20 ani de întârziere – în seria *Operele*, inițiată în cursul anilor șaptezeci, un investigator care a luptat ca să restaureze locul acestui scriitor ostracizat⁵⁷.

---

⁵³ *Ibid.*, p. 3.

⁵⁴ *Lorelei*, Ionel Teodoreanu, impresii. Oana Radu [online]. 2 iunie 2013. [Consultat pe 7 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <https://rooana.wordpress.com/2013/06/02/lorelai-ionel-teodoreanu-impresii/>

⁵⁵ *lorelai*. [online]. [Consultat pe 7 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://laurahrisac.blogspot.com/>

⁵⁶ MĂRGELUȚA. *Rusoia*. *Șiraguri de gânduri* [online]. 15 mai 2010. [Consultat pe 31 mai 2017]. Disponibil la adresa : <https://quotationsfreak.wordpress.com/2010/05/15/rusoia/>

⁵⁷ MIHĂESCU, Gib I. *La femme russe*. Nîmes, France : J. Chambon, 1997. ISBN 978-2-87711-170-6, p. 319.

Totuși, nu avem nicio informație asupra numărului de exemplare vândute.

II. ISTORIC AL ROMANULUI DE ANALIZĂ PSIHOLAGICĂ

A. Romanul de analiză psihologică

Acesta se concentrează asupra analizei psihologice a protagoniștilor descriind oamenii, obiceiurile lor, sentimentele lor, povestirile lor de dragoste, dorințele lor, reacțiile lor față de alegerea făcută, complicarea vieții. În romanul de analiză psihologică, descrierea locului este lăsată deoparte, iar personajele se interpretează și se analizează singure.

Romanul de analiză sau romanul psihologic este o operă în care autorul își depune eforturile pentru a explora sentimentele personajelor pline de contradicții, deoarece sunt împărțite între dragoste și virtute, dorință și renunțare. Sunt adesea copleșite de pasiunea lor, ceea ce complică viața lor și trebuie să facă față, de asemenea, privirii altora. Romanul de analiză psihologică are ca scop avertizarea cititorului asupra pasiunilor devastatoare și apărarea moralității.

După Phillipe Sellier : « Analiza psihologică este complet integrată cu acțiunea... datorită inventării poveștii interioare¹ ». Aceasta îl ajută pe cititor să înțeleagă mișcarea progresivă a personajelor de-a lungul operei.

Se consideră că *Genji Monogatari* de Murasaki SHIKIBU, datând din secolul al XI-lea, este primul roman psihologic. Acest roman povestește viața la Curtea de Heian și, în special, cuceririle amoroase ale prințului Genji. Seducător în adâncul sufletului, va reuși să fie foarte popular printre doamne. Se va îndrăgosti de fiica împărătesei pe care a crescut-o el însuși. Numai moartea îi va despărți.

Romanul de analiză psihologică va ajunge apoi în Occident. Se consideră că primul roman psihologic în Occident este opera lui Giovanni Boccaccio : *Elegia di Madonna*, scrisă în 1344, în care se povestește istoria unei femei care se plictisește așteptând venirea unui amant potențial.

Până în Evul Mediu, personajele dintr-un roman erau amestecate cu aventuri, cu intrigi și cu sentimente. Autorul romanului mai relatează stări amoroase și nu încerca să intre în spiritul personajelor sau să studieze psihologia lor.

Odată cu secolul al XVII-lea, înțesat cu moravuri și cu un limbaj mai rafinat, apare romanul de analiză psihologică. Modelul genului este Prințesa de Clèves, scris de Doamna de La Fayette. Este un roman valoros, istoric, precum și un roman de analiză.

Acțiunea are loc la un anumit moment în istoria noastră, între sfârșitul domniei lui Henric al II-lea și începutul domniei lui Francisc al II-lea (1558-1559), cu figuri istorice, intrigi reale și mai ales sentimente adevărate, cu adevărat omenești. Este o dramă în care Doamna de La Fayette evidențiază ravagiile pasiunii. Eroina este divizată între datoria ei, este căsătorită cu prințul de Clèves, și dragostea față de domnul de Nemours.

În acest roman, Doamna de La Fayette face analiza progreselor pasiunii în sufletul doamnei de Clèves. Este îndrăgostită de domnul de Nemours încă de la prima întâlnire, este dragostea la prima vedere. Se simte geloasă pentru că crede că domnul de Nemours este îndrăgostit de *reine-dauphine*. Este astfel obligată să admită că simte dragoste față de el și hotărăște să nu-și închidă inima la această dragoste, dar nu vrea să-i arate dragostea. Dar, în cele din urmă, îi

---

¹ Un roman d'analyse. [online]. 6 septembrie 2012. [Consultat pe 1 mai 2017]. Disponibil la adresa : <https://surlesromansfrancais.wordpress.com/2012/09/06/unromandanalyse/>

este imposibil, nu mai poate ascunde sentimentele. Nu mai are de ales, moralitatea sa o va determina să îi mărturisească soțului tulburarea inimii ei. Acesta este foarte îndrăgostit de soția lui și este convins că este infidelă. Nu va supraviețui acestei crude confuzii. În ciuda iubirii ei față de domnul de Nemours, doamna de Clèves nu se poate căsători cu cel care a provocat în mod neintenționat moartea soțului ei. Este împărțită între datoria sa de respect față de soțul ei și teama că, într-o zi, domnul de Nemours ar înceta s-o iubească și va fi confruntată din nou cu gelozia. În sfârșit, afectată de o boală gravă, renunță la dragoste și la lume, retrăgându-se într-o casă religioasă.

Opera lui FLAUBERT, *Doamna Bovary*, se înscrie în romanul de analiză psihologică prin atașamentul autorului la descrierea iluziilor și mai ales a deziluziilor Doamnei Bovary, revolta, pasiunea.

LAGARDE și MICHARD scriu despre aceasta în *XIXe siècle les grands auteurs français du programme* : « Pe plan psihologic, realismul va consta în observarea oamenilor cu o obiectivitate perfectă, imaginându-și cu un maxim de probabilitate ideile, sentimentele, limbajul însuși al personajelor ». Mediocritatea domnului Bovary (cf. p. 461), prostia solemnă a lui Homais (cf. p. 463), timiditatea lui Leon (cf. p. 466), recriminările dădacei (cf. p.465) oferă acest adevăr de « a ne face să strigăm » ceea ce căuta autorul și care este fără îndoială etern. În cazul Doamnei Bovary, FLAUBERT și-a propus să marcheze influența impresiilor din copilărie și din tinerețe (cf. p. 459), apoi evenimente exterioare (cf. p.461) asupra evoluției sentimentelor eroinei lui. Mai mult, de-a lungul romanului, *în temeiul unui tip de determinism*, prin interacțiunea împrejurărilor și defectele caracterului său, alunecă ca pe o pantă spre plictiseală, minciună, infidelitate și, în sfârșit, sinuciderea.

Emma Bovary este mai ales o victimă a iluziilor pe care și le face asupra ei și a aspirațiilor care concordă deloc cu situația sa de mică burgheză sentimentală. *Satiră a romantismului feminin*, probabil, legată cu epoca în care este situat romanul ; dar, mai general, este vorba de *o umană profund defectă* pe care FLAUBERT o observase chiar în personalitatea lui (cf. « Mme Bovary, c'est moi »). Când scria : « Biata mea Bovary suferă și plânge în douăzeci sate din Franța », simțea că, studiind un caz individual, făcuse din eroina sa un *tip universal*. Această tendință a oamenilor de a se crede așa cum ar vrea să fie și să viseze la fericiri iluzorii care li sunt neaccesibile, FLAUBERT o va denunța în majoritatea romanelor sale ca sursă principală a problemelor lor. Această redutabilă *facultate de iluzie* a primit numele, de acum tradițional, de bovarism :

Chiar dacă caracterizarea era adevărată, oare nu era periculos să se prezinte ca *natural* setarea într-un fel fatal care făcea din Doamna Bovary o soție rea, o mamă rea, și care se deda la greșeli pe care nu se temea să le evoce autorul ? Aceasta este toată *problema adevărului și a moralității* în opera literară².

În secolul al XX-lea, promovarea romanului de analiză psihologică în Franța este asigurată de către autori ca André GIDE în *Poarta îngustă* (1909), *Isabelle* (1911) și *Simfonia pastorală* (1919), François MAURIAC în *Thérèse Desqueyroux* (1927), Gabrielle Sidonie COLETTE în *Grâul verde* (1923) și Raymond RADIGUET în *Balul contelui d'Orgel* (1924).

Să vedem însă ce se întâmplă în România, luând ca exemple cele trei romane românești care sunt miezul disertației noastre : *Enigma Otiliei*, *Lorelei*, *Rusoiaca*.

---

² LAGARDE, André et MICHARD, Laurent. *XIXe siècle 19e Lagarde et Michard Les grands auteurs français du programme*. Bordas, 1973. p. 458-459.

Opera lui Ionel TEODOREANU se înscrie în linia romanului de analiză psihologică. După Paul Cernat, *Lorelei* este un :

Roman de atmosferă și « de analiză » a sentimentului, Lorelei este o « contopire de poem și basm », în care narațiunea psihologică de actualitate întâlnește tradiția mitologică a romanțului medieval. Trista poveste de iubire a tinerei Luli e dublată de iluzia livrescă și filtrată prin lirismul pur al vechii legende germanice și al elegiilor eminesciene³.

Romanul se concentrează asupra gândurilor, mecanismelor psihologice și a personajului principal, Catul Bogdan⁴.

Opera lui George CĂLINESCU se înscrie în linia romanului socio-istoric. După Emil Alexandrescu, aceasta este : « un roman social, realist, fiindcă tema, eroii, conflictul, subiectul sunt luate din viața societății bucureștene de la începutul secolului al XX-lea. Mesajul este clasic, moralizator fiindcă o societate parazitară nu are sensul de a exista⁵. »

Analiza psihologică se amestecă cu problematizarea, cu antiteza, cu contrastul romanului, ceea ce creează o « interferență de stiluri, aparținând unor curente estetice diferite⁶ ». Clasificarea romanului în categoria « roman psihologic » pune o problemă chiar până astăzi. Ziarul *Adevărul* abordează această problemă într-un articol :

Alți profesori consultați de „Adevărul” susțin că romanul « Enigma Otiliei » nu a fost încadrat și nici nu a putut fi încadrat vreodată la roman psihologic. În « Enigma Otiliei » într-adevăr accentul cade pe tipologia personajului, dar autorul nu intră în psihologia personajului. Prin simplul refuz al omniscienței, nu poate fi catalogat ca roman psihologic. Enigma îi este păstrată.

Romanul se concentrează asupra gândurilor lui Felix și asupra pasiunii lui orbitoare față de Otilia.

În ceea ce privește opera lui Gib MIHĂESCU, aceasta se înscrie în linia bovarismului. După Corinne Marsala :

Proza lui Gib I. MIHĂESCU a fost apropiată de bovarism de critica românesacă. Noi am văzut că aspirațiile sociale ale personajelor prezintă aspectul aspirațiilor amoroase niciodată satisfăcute. Atunci erotismul devine mediul de a satisface dorința lor de a reuși. CĂLINESCU vede tema fundamentală a operei lui MIHĂESCU pe care-l desemnează ca studiul psihologiei bovarice. Romanul *Rusoiaca* este după el „o veritabilă Doamnă Bovary a virilității” căci prin Ragaia sunt adunate toate aspirațiile tuturor bărbaților [...] la MIHĂESCU, bovarismul nu exprimă numai dorința bărbatului de a se concepe diferit, dar dorința de a trăi o istorie singulară transmisă de o femeie mistică. Ideal și realitate nu sunt concepte separate, ci două entități pe care romancierul încearcă să le sintetizeze [...] Bovarismul acesta poate, de asemenea, fi interpretat ca o atitudine antiromantică a autorului. De fapt, acest fenomen literar este legat cu valul romantismului care a inundat secolul anterior. Protagonșitul *Rusoiacii* nu este un romantic și acest bovarism este doar capacitatea nemulțumirii și a insațiabilității lui⁷.

---

³ Lorelei (BPT, Vol. 6). *Bestseller* [online]. [Consultat pe 6 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <https://www.bestseller.md/lorelei-ionel-teodoreanu.html>

⁴ Lorelei. *Goodreads* [online]. [Consultat pe 6 iunie 2017]. Disponibil la adresa : http://www.goodreads.com/work/best_book/970056-lorelei

⁵ ALEXANDRESCU, Emil. *Introducere în literatura română*. București. Editura Didactică și Pedagogică, 2007. ISBN 978-973-30-1953-4, p. 481.

⁶ *Ibid.*, p. 485.

⁷ MARSALA, Corinne. *La prose roumaine durant l'Entre-deux-guerres : le roman d'analyse psychologique*. Aix-Marseille 1, 1999, p. 341-347.

B. Prezentare a arhetipului femeii bovarice...

1. Rezumatul romanului Doamna Bovary

Moștenind o educație strictă pe care a primit-o la mănăstire, Emma își pune speranțele în căsătoria ei cu Charles Bovary, un medic de țară. Dar acesta îi va aduce doar tristețe, deziluzie și plictiseală. Viața la țară deprimând-o, nu încetează să viseze să trăiască la Rouen sau la Paris. Își exprimă dorința lui Charles, și ei se vor stabili la Yonville L'Abbaye (p. 123), un oraș abia mai mare decât Tostes. Acolo, face cunoștință cu Homais, farmacistul orașului, cu Léon Dupuis, un funcționar notarial, cu care se găsește niște numeroase puncte comune. Foarte repede un joc de seducție are loc între amândoi (p. 155). Îngrijită de privirea oamenilor într-o provincie încă foarte conservatoare, Doamna Bovary își acordă rolul unei soții devotate, și scurtează relația lor platonice. Léon părăsește orașul (p. 184). La *Comices* este sedusă de Rodolphe Boulanger (p. 204). Cedând la avansurile lui, încep o relație. Emma și Homais îi împing pe Charles să-l opereze pe Hippolyte, grădinarul hanului născut cu un picior strâmb (p. 246). Charles tăind tendonul greșit, operațiunea este un dezastru și Hippolyte este amputat de la picior. Deprimată de incompetența soțului ei, găsește reconfortare cu Rodolphe, pe care încearcă să-l viziteze cât mai mult posibil, fără să dea naștere la bănueli. Din fericire, și, din păcate pentru ea, cei mai mulți oameni suspectează această aventură extraconjugală cu excepția soțului ei, care se uită ca mâța-n calendar. Îndrăgostindu-se treptat de Rodolphe, Emma îl răsfață de cadouri (p. 264) și își reînnoiește garderoba, astfel acumulează datorii la comerciantul lacom, domnul Lheureux. Nu mai putând suporta soțul ei, sugerează iubitului ei să renunțe la tot pentru a pleca împreună. Rodolphe pretinde să accepte dar de fapt păcălește. Emma va fi dezamăgită atunci când va primi o scrisoare de despărțire de Rodolphe (p. 281). Îmbolnăvindu-se și plângând ca o mireasă, intenționează să se sinucidă, sărind de pe pod (p. 282). Charles, îngrijorat de sănătatea ei, decide să o înveselească ducând-o la opera din Rouen. Acolo, ea se întâlnește din nou cu Léon (p. 307). Flacăra romantică veche a idilei trecute renaște. Pretinzând să aibă nevoie de lecții de pian, se duce în fiecare săptămână la Rouen pentru a găsi iubitul ei. Lheureux devine din ce în ce mai amenințător cu cuplul Bovary și exige ca datoriile lor să fie rambursate cu dobânzii la rate exorbitante. Lheureux face să confişte bunurile Emmei pentru a compensa datoria contractată (p. 338). Panicată, Emma se duce în primul rând la Léon și îi cere ajutorul pentru a strânge banii de care are nevoie. Léon nu are trei mii de franci, dar o informează că el are un prieten bogat care le-ar putea împrumuta (p. 386). Emma va aștepta în zadar câteva zile mai târziu sosirea lui Leon și prietenul său, pare că amantul ei a încetat orice contact cu ea. Neajutorată decide să alerge la castelul Rodolphe pentru a implora ajutorul lui. Reîntâlnirea lor este inițial călduroasă, dar curând acesta este uimit pe cauza venirii sale : banii. El refuză să le dea (p. 402). Nu-având nimeni altcineva către care să se întoarcă, decide să meargă la chimist și să înghețe arsenic sub formă de pudră. Când ajunge acasă, Charles o întreabă asupra ce se întâmplă cu ei. Emma îi scrie o scrisoare, spunând că el va găsi răspunsurile la întrebările sale în ea (p. 407). Charles și Homais nu găsesc un antidot la timp, moare în suferințe groaznice sub ochii soțului ei, ai Homais, ai fiicei lui Berthe și ai preotului. După ce a pierdut dragostea vieții sale, Charles va muri de « inimă zdrobită » un an mai târziu (p. 446). Berthe, devenită orfană, va trebui să lucreze într-o filatură de bumbac ca să supraviețuiască.

Această operă revelează unele elemente al geniului romantic pe care îl prezentăm mai jos.

2. Genul romanesc

Originile romanului datează din Antichitate când Petronius (secolul întâi î.Hr.) a scris *Satyricon*, povestire de călătorie și mărturie despre viața romanilor pe vremea lui Nero, mai ales de Encolpa, Ascilta și Giton.

În Evul Mediu, apare termenul de « roman » pentru a desemna inițial scrieri în limba romanică și ulterior povești de dragoste și despre cavaleri, puțin realiste, scrise în versuri și mai ales destinate nobilimii, cu o multitudine de peripeții și un amestec de istorii.

Literatura din secolul al XVI-lea este marcată de o bogăție și de o varietate uimitoare, precum romanele originale ale lui François Rabelais, care ilustrează peripețiile lui Gargantua și ale lui Pantagruel. Atunci romanul afectează un public mai larg. Operele sunt întemeiate pe o morală care este în armonie cu viața și umanismul.

În Renaștere, mentalitățile schimbă, romanul este un pic disprețuit și considerat inferior teatrului. Este perioada romanului pastoral, a romanului eroic, a romanului prețios, nerealist și a romanului picaresc, gen romanesc spaniol.

În secolul al XVIII-lea, progresele de alfabetizare vor permite populației să aibă acces la lectură, de care va profita în principal romanul. Este vorba, în mare parte, de romane epistolare constituite de scrisori, ca *Scrisori persane* de Montesquieu. În acest tip de roman, fiecare personaj își face auzită vocea și își dezvăluie personalitatea.

Secolul al XIX-lea a fost perioada apogeei romanului. Operele sunt multiple. Societatea este în plină schimbare, este epoca revoluției industriale cu ascensiunea burgheziei și apariția proletariatului.

În prima jumătate a secolului, romantismul domină literatura, temele tratate sunt pasiunea, melancolia (CHATEAUBRIAND). Autorii romantici preferă poezia, drama sau povestea cu o expresie a sentimentelor și cu o formă de idealism.

Dar, în a doua jumătate a acestui secol, autorii vor arăta realitatea, visul nu mai este de actualitate. Este romanul realist, cu o descriere a personajelor, precum din popor și ale burgheziei. Aceasta este o adevărată reprezentare a realității sociale (Balzac în *Comedia umană*)

Apoi realismul va evolua spre naturalism. Autorii încearcă să arate importanța influenței mediului social, a eredității. ZOLA este fondatorul.

Romanul a cunoscut o dezvoltare considerabilă în timpul secolului al XIX-lea și s-a răspândit în lumea întreagă. Această globalizare a genului romanesc va continua în secolul al XX-lea.

În zilele noastre, romanul are mare succes și s-a diversificat. În afară de romane istorice, de aventuri, există romane angajate și povestiri științifico-fantastice și de auto-ficțiune, o îmbinare între ficțiune și realitate.

3. Trăsăturile de caractere ale Doamnei Bovary

Doamna Bovary este cheltuitoare, împrumută bani și dă cadouri amanților ei.

« Ei, nu-i nimica ! își spuse ea ; o să uite. » Pe lângă cravașa cu mânerul de argint aurit, Rodolphe mai primise un sigiliu cu următoarea deviză : Amor nel cor¹ ; o eșarfă ca s-o poarte la gât și, în sfârșit, o tabacheră întocmai ca a vicontelui, pe care Charles o găsisese odinioară pe drum și pe care Emma o păstra. Aceste cadouri însă îl umileau. Refuză mai multe ; ea stăruie, și, în cele din urmă, Rodolphe se supuse, găsind-o tiranică și prea copleșitoare⁸.

Emma Bovary este interesată în primul rând de bani. Nu este interesată de produsele propuse de Domnul Lheureux, și își dă seama că dacă vrea să fie în centrul atenției, trebuie să arate tuturor că are bani. Dorința sa compulsivă se traduce în cumpărături de haine, mobile, bibelouri.

Cuplul trăiește peste mijloacele sale financiare, dar doar Emma o știe, ceea ce-i conferă un fel de obiectivitate față de situația adevărată.

Astfel după cum o explică autorul francez Francis Blanche : « Femeile care ne iubesc pentru banii noștri sunt mult mai agreabile : cel puțin se știe ce trebuie să facă ca să le păstreze⁹. »

Doamna Bovary este ipocrită : « Emma nu dormea ; se făcea numai că doarme ; și pe când Charles ațipea alături, ea se trezea în alte vise¹⁰. »

Este vorba de o ipocrizie față de Charles, evadează într-o lume utopică.

Emma îl înșală pe soțul ei din plictiseală :

Conversația lui Charles era searbădă, ca un trotuar, și-n ea defilau toate ideile comune, în veșmântul lor de rând, fără să stârnească vreo emoție, să te facă să râzi sau să visezi. Spunea că pe când locuia la Rouen nu avusese niciodată curiozitatea să se ducă la teatru, să vadă actorii din Paris. Nu știa nici să înoate, nici să facă scrimă, nici să tragă cu pistolul, iar într-o zi nu fu în stare să-i explice un termen de călărie pe care-l întâlnise într-un roman¹¹.

Făcând această comparație peiorativă între conversația lui Charles și trotuar, autorul oferă o scuză infidelității Emmei ca și când ea ar fi victima și Charles vinovatul. În plus, la un an după publicarea *Doamnei Bovary*, scriitorul francez Jules MICHELET va scrie aceste câteva cuvinte despre infidelitate în *Dragostea* (1859) : « Într-un cuplu, plictiseala generează infidelitatea¹² ». Această frază face referire la mecanismul de justificare a infidelității.

Personajul Doamnei Bovary este o enigmă ea însăși, niciun personaj în roman nu reușește să înțeleagă adevărata sa personalitate. Personajul său rămâne de înțeles, doar cititorul reușește s-o vadă cum este în realitate, după experiența sa.

Emma Bovary este manipuloare. Mințind asupra faptului că știe despre situația financiară dramatică a cuplului, încearcă să-i convingă pe soțul și pe soacra ei să semneze o procură

⁸ <https://cartebunaonline.files.wordpress.com/2013/03/296857-gustave-flaubert-doamna-bovary.pdf>, p. 80.

⁹ Citat tradus de mine. « Les femmes qui nous aiment pour notre argent sont bien agréables : on sait au moins ce qu'il faut faire pour les garder. » Dicocitations & Le Monde. [online]. [Consultat pe 10 ianuarie 2017]. Disponibil la adresa : <http://dicocitations.lemonde.fr/citations/citation-2505.php>

¹⁰ <https://cartebunaonline.files.wordpress.com/2013/03/296857-gustave-flaubert-doamna-bovary.pdf>, p. 83.

¹¹ *Ibid.*, p. 23.

¹² Citat tradus de mine. « Dans un couple, l'ennui engendre l'infidélité. » Jules Michelet Evene.fr [online]. [Consultat pe 10 ianuarie 2017]. Disponibil la adresa : <http://evene.lefigaro.fr/citation/couple-ennui-engendre-infidelite-3301054.php>

pentru vânzarea proprietății de Barneville pe care soțul ei a moștenit-o. Emma Bovary nu are niciun drept la moștenirea tatălui domnului Bovary și știe acest lucru. Se folosește de valoarea acestui bun imobiliar ca să încerce să umple datoriile pe care le a contractat ea la Domnul Lheureux. Doamna Bovary măcar refuză să semneze procura și chiar o sfâșie, dar Charles îi cedează Emmei și semnează o nouă procură. Doamna Bovary a reușit să-l păcălească pe Charles ca să obțină ce vrea.

Emma Bovary este mincinoasă : « Minciuna ajunsese pentru ea o nevoie, o manie, o plăcere, în așa măsură încât dacă spunea că ieri a trecut pe partea dreaptă a străzii, trebuia să fii sigur că apucase pe partea stângă¹³. »

Emma se pierde atât în minciunile ei încât ajunge să le creadă. Minciuna este pentru ea un mijloc prin care să scape de realitate.

Emma Bovary este naivă și, de aceea, reia o dimensiune umană, demnă de empatie când a crezut că amantul ei era onest cu ea. Scena cea mai reprezentativă a naivității Doamnei Bovary este cea în care Rodolphe, amantul său, îi scrie o scrisoare de despărțire. Ziua anterioară, conveniseră să plece împreună :

N-am să te uit, crede-mă, și voi avea întotdeauna pentru dumneata un devotament profund, dar într-o zi, mai curând sau mai târziu, înflăcărea aceasta (asta-i soarta a tot ce-i omenesc) s-ar fi domolit, fără îndoială ! Ne-am fi saturat unul de altul și chiar cine știe dacă n-aș fi avut cumplita durere de a-ți vedea remușcările și de a lua parte eu însumi la ele, de vreme ce eu însumi le-aș fi pricinuit. Numai gândul suferințelor ce le vei simți mă chinuiește, Emma ! Uită-mă ! De ce a trebuit să te cunosc ? De ce erai atât de frumoasă ? Să fie oare vina mea ? Dumnezeule ! nu, nu, numai fatalitatea e de vina¹⁴ !

Crede că Rodolphe va pleca cu ea, dar de fapt are două fețe. Citind această scrisoare, Emma leșină. Emma Bovary este o femeie fragilă din punct de vedere emoțional.

Rodolphe este laș. Nu are curajul să-i spună în față că este înăbușitoare și că are nevoie de a fi liber. El și Emma împart o trăsătură de caracter comună : ipocrizia și imposibilitatea de a comunica în mod cinstit cu soțul/soția.

Emma Bovary este venală și posesivă :

Căci de trei ani o ocolise cu grijă, din acea lașitate firească a sexului tare ; și Emma continua, dând din cap cu drăgălășenie, mai dezmierdătoare ca o pisică îndrăgostită :

– Iubești alte femei, spune drept. O ! Le înțeleg, fii pe pace ! Le scuz ; le-i fi sedus ca și pe mine. Tu ești un bărbat, tu ! ai tot ce trebuie ca să te iubească cineva. Dar vom începe iar, nu-i așa ? Ne vom iubi ! Uite, râd, sunt fericită !... Dar spune ceva¹⁵ !

Aici, posesivitatea Doamnei Bovary este ascunsă, nu vrea să-l sperie pe Rodolphe, adoptând un comportament din care să înțeleagă că trebuie să îi dea banii de care are nevoie : « – Ei bine... Rodolphe, sunt ruinată ! Trebuie să-mi împrumuți trei mii de franci ! »

Dar refuzul acestuia de a-i împrumuta o face să se piardă în explicații confuze :

Dar când cineva e atât de sărac, nu pune argint pe patul puștii ! Nu cumpără o pendulă cu încrustări de sidef ! continua Emma arătând ceasornicul Boulle ; nici șuierătoare de argint aurit la bici – și pune mâna pe ele – nici brelocuri la ceas ! O, nimic nu-i lipsește ! Până și un serviciu de lichior în camera

¹³ <https://cartebunaonline.files.wordpress.com/2013/03/296857-gustave-flaubert-doamna-bovary.pdf>, p. 113.

¹⁴ *Ibid.*, p. 85.

¹⁵ *Ibid.*, p. 129.

lui ! Căci ții la tine, trăiești bine, ai castel, ferme, păduri ; te ții de vânători cu gonaci, te plimbi la Paris... Eh ! dacă n-ar fi decât ăștia, exclamă ea, luând de pe cămin butonii de manșete, decât ultimul flecușteț ! și încă poți scoate banii pe ei !... O, nu, nu-mi trebuie ! Țineți-i¹⁶ !

Emma Bovary este romantică. Tristețea față de viață a Doamnei Bovary este în parte cauzată de lecturile sale anterioare care au făcut-o să viseze la o viață amoroasă împlinită. Decalajul între realitate și imaginar duce la deziluzie.

Îngrijită de privirile ale oamenilor în provincia încă foarte conservatoare și în care zidurile au urechi, constant judecată într-un moment în care infidelitate este percepută în mod negativ, Emma visează să părăsească orașul Tostes (800 de locuitori) ca să trăiască într-un oraș mare ca Rouen (103 000 de locuitori) sau Paris (1 174 000 de locuitori). Așa cum a zis Joseph O'CONNOR : « Avem de ales întotdeauna. Suntem chiar suma alegerilor noastre¹⁷. »

Dacă Charles i-ar fi îndeplinit dorința, destinul Emmei ar fi fost probabil diferit. (Figura 1, în anexe, la p. 1)

O dovadă a acestui decalaj între țărănuța și marile orașe franțuzești, din punctul de vedere al moravurilor, se găsește în scena birjei :

– Du-te și-mi caută o birjă ! » Copilul porni glonț prin strada Celor-patru-Vânturi, iar ei rămaseră câteva minute singuri, față în față, și cam stingheriți, « – Ah ! Léon !... Zău... nu știu... dacă trebuie... Se fandosea. » Apoi, cu un aer serios : « Știi, asta nu se face. » « – De ce ? » răspunse secretarul. « La Paris se face. » Și cuvântul acesta, ca un argument peste care, nu se poate trece, o făcu să se hotărască. Birja însă nu sosea. Lui Léon îi era teamă ca nu cumva Emma să se întoarcă în biserică. Dar, în sfârșit, birja apărură¹⁸.

Întâlnirea lor la biserică, loc sacru, de căință, de calmare, de confesiune, de rugăciune, contrastează cu scena următoare în care este sugerată o relație sexuală în interiorul birjei. Indecența Emmei o face slabă.

Orice ființă umană aspiră să urce pe scara socială (Figura 2, prezentă în anexe, la p. 1), acest lucru este și valabil pentru Emma. Emma Bovary urmărește faimă. Eșecul intervenției chirurgicale a lui Hippolyte va fi o lovitură grea pentru ea. Peste rușinea că s-a căsătorit cu Domnul Bovary se adaugă aceea de a purta numele său de familie acesta fiind vulgar asociat cu femeia unui doctor care, prin incompetența lui, a privat un om de un picior sănătos. Atunci când se va duce la balul la Vaubyessard și la opera la Rouen, Emma își va schimba atitudinea, devenind drăgăstoasă și zâmbitoare cu Charles.

Emma devine și conștientă de nevoia sa de a trăi într-un univers de lux¹⁹, în centrul atenției, ceea ce nu-i poate oferi Charles.

În sfârșit, eroina noastră este și sinucigașă : « Ah, ce puțin lucru e moartea ! se gândea ea ; am să adorm, și totul o să se isprăvească²⁰ ! »

¹⁶ <https://cartebunaonline.files.wordpress.com/2013/03/296857-gustave-flaubert-doamna-bovary.pdf>, p. 129-130.

¹⁷ On a toujours le choix. On est même la somme de ses choix. Evene.fr [online]. [Consultat pe 9 ianuarie 2017]. Disponibil la adresa : <http://evene.lefigaro.fr/citation/toujours-choix-meme-somme-choix-74485.php>

¹⁸ <https://cartebunaonline.files.wordpress.com/2013/03/296857-gustave-flaubert-doamna-bovary.pdf>, p. 102.

¹⁹ VERSAILLES, Académie de. Les scènes clés de Madame Bovary - mot à mot. [online]. 7 martie 2017. [Consultat pe 8 martie 2017].

Disponibil la adresa : <http://blog.ac-versailles.fr/motamot/index.php/post/30/10/2015/Les-scènes-clés-de-Madame-Bovary>

²⁰ <https://cartebunaonline.files.wordpress.com/2013/03/296857-gustave-flaubert-doamna-bovary.pdf>, p.131

În Antichitate (-3000 î.Hr – 476 d. Hr) sinuciderea părea deja să fie singura opțiune posibilă pentru a scăpa realității. Sinuciderea era comisă în majoritate de către soldați învinși ca să scape umilirii unei capturări și/sau înrobirii său, precum și de regii detronați.

Perceput ca un act suprem de libertate, romanii cultivați o consideră ca : « un ideal de noblete, mărimea sufletului, și de libertate, toate calități care erau foarte apreciate [...] și care îndeplineau exact injoncțiunile glorioase ale stoicismului atunci când o situație a devenit fără speranță sau că circumstanțele necesită o anumită obligație morală²¹ ». Problema sinuciderii se regăsește la greci și la romani în romanele tragice care își fac apariția la această perioadă. Astfel, putem cita *Antigona* (442 î.Hr.) de Sofocle, *Oedip rege* de același autor. Această concepție care consideră că sinuciderea ar fi un act salvator și de onor există și la Orient și a trecut până în zilele contemporane, chiar dacă, prin exaltarea sentimentelor, nu ia în seamă posibilitatea altei ieșiri prin rezolvarea problemelor ca și cum impactul acestuia asupra persoanelor care supraviețuiesc sau celor apropiați care rămân.

(Tabelul 1, p. 4 în anexe) reia trăsăturile de caractere ale Emmei pe care le-am citat mai sus, adică onomania, ipocrizia, infidelitatea, misterul, manipularea, naivitatea, venalitatea, posesivitatea, romanstimul, setea de notorietate, și tendința sinucigașă.

Aceste trăsături de caractere sunt baza de referință a studiului nostru psihologic al eroinelor romanelor *Doamna Bovary*, *Enigma Otiliei*, *Lorelei*, și *Rusoica*.

4. Alter ego-uri și opuși ai Doamnei Bovary în domeniul francezesc

În cadrul acestei prezentării a Doamnei Bovary și a arhetipului său, ni s-a părut necesar să facem o paralelă cu alte personalități care au marcat romanul francez.

a. Doamna de Morstau în romanul Crinul din vale

Este un roman de Honoré DE BALZAC (1799-1850). Balzac s-a născut în 1799 în Tours, unde tatăl său a fost administrator al ospiciului și a moștenit de el gustul său pentru ideile și sistemele. În douăzeci de ani, BALZAC va publica nouăzeci de romane și nuvele, treizeci de povestiri și cinci piese de teatru. Va grupa scenele și studiile sale, care vor fi reflectarea a întregii societăți : « societatea franceză urma să fie istoricul, doar trebuia să fie secretarul²². »

BALZAC a dorit să abordeze marea întrebare a peisajului în literatură. Acest loc frumos, îl putea contempla din castelul Saché, unde a scris romanul său : îl zugrăvește cu tandrețe și îl vede prin ochii unui amant sensibil la mii de « armonii nedefinite între natura și pasiunea ei²³ ».

Evocă în el amintiri din copilărie și din tinerețe și transpune dragostea lui față de Doamna de Berny care devine în romanul său Doamna de Mortsauf « o creatură împodobită de toate seducțiile sufletului și ale corpului²⁴ ».

---

²¹ Fragment tradus de mine. « Ils célèbrent le suicide comme un idéal de noblesse, de grandeur d'âme et de liberté*, toutes qualités qui étaient fort appréciées [...]et qui répondaient exactement aux glorieuses injonctions du stoïcisme lorsqu'une situation est devenue inextricable ou que les circonstances imposent quelque obligation morale. » Encyclopédie sur la mort | Rome antique: suicide et éthique. *Encyclopédie sur la mort* [online]. [Consultat pe 29 ianuarie 2017]. Disponibil la adresa : http://agora.qc.ca/thematiques/mort/dossiers/rome_antique_suicide_et_ethique

²² LAGARDE, André et MICHARD, Laurent. *XIXe siècle 19e Lagarde et Michard Les grands auteurs français du programme*. Bordas, 1973.

²³ *Ibid.*, p. 318.

²⁴ *Ibid.*, p. 317.

Este povestea unei iubiri imposibile între Félix de Vandenesse, un tânăr orbit de iubirea și de Doamna de Mortsauf, virtuoasă soția al Contelui de Mortsauf, un om întunericit și violent. Având nevoie de afecțiune și repudiat de familia sa, Félix de Vandenesse a avut o copilărie nefericită. La douăzeci și unu de ani, sentimentele sale, visele sale, și înfățișarea lui sunt cele ale unui adolescent. În primăvara anului 1814, se întâlnește la balul ducelui de Angoulême în Tours cu o frumoasă necunoscută de care se îndrăgostește imediat și el visează s-o regăsească. Aceasta este ceea ce se va întâmpla în timpul unui sejur în Valea lui Indre în care trăiește.

El este întâmpinat la Frasples la domnul de Chessel, un prieten al mamei sale ca să-și petreacă lunile de vară, în scopul de a se reface o sănătate și descoperă Clochegourde în care trăiește Doamna de Mortsauf. Datorită domnului de Chessel, Félix face cunoștință de familia de Mortsauf și se împrietenește cu contele ca să-i fie plăcut contesei și copiilor sale. Se duce de cât mai des posibil la Clochegourde ca s-o vadă și ca să se apropie de ea. Pe măsură ce zilele trec, Félix este considerat ca un membru al familiei. Atunci e posibil că își da seamă de caracterul tiranic al contelui, care nu încetează să plângă și s-o umilească pe soția lui. Félix și Henriette (nume pe care îl dădea mătușa ei Doamnei de Mortsauf) sunt astfel unite prin suferințele pe care le trec zile în șir și se creează între ei o legătură reală. Este o dragoste platonică, ea pretinde să-l iubească ca pe un fiu și refuză să aibă o aventură cu el, devine confidentul său și îi oferă mângâierea de care are nevoie. Doamna de Mortsauf este, de asemenea, o femeie autoritară care administrează terenurile domeniului soțului ei.

Câteva luni trec și Félix trebuie să se întoarcă la Paris în care începe o carieră în imediata vecinătate a regelui Ludovic al XVIII-lea. Înainte de a pleca, Doamna de Mortsauf îi dă sfaturi valoroase pentru a reuși, precum în rândul femeilor și în politică. Cedează avansurilor Lady Arabelle, o engleză nobilă, o mamă cu doi copii, despărțită de soțul ei, capabilă de orice să-l seducă. Cu toate acestea, îi este dor de Clochegourde și îl convinge pe rege să-i găsească un partener ca să lucreze numai șase luni din douăzeci. Înapoi la Clochegourde, află că Henriette a descoperit aventura ei. Cele două femei încearcă să-l însușească în întregime, dar Doamna de Mortsauf nu poate accepta această împărțire. Félix se întoarce la Paris, unde regele îl solicită și află că Doamna de Mortsauf, torturată de gelozie s-a îmbolnăvit grav. Félix se întoarce la Clochegourde și este pe moarte.

El decide să nu mai aibă nici o legătură cu femeile ca să se lanseze într-o carieră politică. Contesa de Manerville, una dintre amantele lui, îi scrie într-o scrisoare că « este necesar să mintă femeilor, căci adevărul numai le rănește²⁵ ».

Atunci, o opusă a personajului Doamna Bovary în domeniul literar francezesc poate fi personajul Doamnei de Mortsauf în *Crinul din vale* (1835).

Caracterul ei fraged față de soțul și copii ei se opune cu caracterul Emmei Bovary care îl disprețuiește pe Charles și care nu-i place fiicei sale. Așa cum Doamna Bovary, Blanche-Henriette de Mortsauf se va îndrăgosti de un bărbat care nu este soțul ei : Félix de Vandenesse. În ciuda acestui fapt, Doamna de Mortsauf nu va înșela niciodată soțul ei, ceea ce nu este cazul Emmei care va avea relații sexuale mereu cu amanții ei. Doamna de Mortsauf se va sinucide de tristețe pe urmă, în timp ce sinuciderea Emmei se face între melancolie și isterie.

---

²⁵ BALZAC, Honoré (de), et ROUBICHOU, Gérard. *Balzac. Le Lys dans la vallée : . Avec une notice sur la vie de Balzac, une présentation générale, une étude littéraire et une analyse méthodique du roman...* par Gérard Roubichou. Bordas, 1968.

b. Doamna de Rênal în romanul Roșu și Negru

Roșu și Negru (1830) este un roman al lui STENDHAL, nume real HENRI BEYLE. S-a născut la Grenoble în 1783 și a murit la Paris de apoplexie în 1842. Și-a pierdut mama devreme și va păstra o amintire neplăcută a copilăriei sale. La o vârstă fragedă, revoltat împotriva tatălui său, împotriva mătușii lui Séraphie, împotriva tiraniei abatelui Raillane, preceptul său, are o aversiune pentru religie și monarhie.

În operele sale, STENDHAL nu lasă imaginația lui să hoinărească. Este în primul rând preocupat de adevăr, alege eroi care se aseamănă cu el sau care îl completează cu aventuri inspirate de evenimente reale. Îi face să evolueze în medii pe care le cunoaște bine și pe care le reprezintă după natură.

Opera prezintă o imagine a societății franceze (noblețe provincială, cercuri eclesiastice, aristocrație pariziană...) și a moravurilor politice în ultimii ani ai Restaurării. Subiectul este furnizat lui STENDHAL de Gazeta Tribunalului. Povestea lui Julien Sorel corespunde aproape exact cu aceea a lui Antoine Berthet, condamnat la moarte de către tribunalul penal din Isere și executat în februarie 1828 pentru tentativă de omor asupra doamnei Michoud la care el fusese precept și asupra celui Adrien Lafargue, îndrăgostit de o femeie măritată, care, ca să se răzbune de infidelitatea ei o ucisese cu două lovituri de pistol.

Doamna de Rênal din romanul *Roșu și Negru* (1830) de STENDHAL (1783-1842) poate fi considerată atunci ca o opusă a Emmei. Louise de Rênal este un personaj timid și naiv, care se opune cu caracterul naiv dar extravagant Emmei Bovary. Trăiește pentru copii săi, ceea ce nu este cazul Emmei Bovary după cum noi am văzut mai sus. Întreține o legătură adulterină cu Julien Sorel, un tânăr care visează de ascensiune socială, la fel ca Emma.

c. Dom Juan în romanul Dom Juan sau Ospățul de piatră

Jean-Baptiste POQUELIN cunoscut ca MOLIÈRE (1622-1673) s-a născut la Paris și și-a petrecut tinerețea într-o familie înstărită. Începând de la o vârstă fragedă, are vocație la teatru, și la 29 de ani decide să devină comediant, chiar dacă în vremea lui, actorii erau excomunicați. El creează propria sa trupă și va petrece doisprezece ani în provincie, ani de formare în care va fi atât actor cât autor. În timpul călătoriilor sale lungi și al contactelor diverse, a putut observa atât domnii mari, cât sătenii, negustorii, meșteșugarii sau țăranii pe care i-a studiat cu moravurile lor, care i-au adus o cunoștință despre natura umană. Când se întoarce la Paris, a achiziționat deja o experiență de autor, de actor și de director al trupei și mai ales a putut studia actoria și repertoriul companiilor rivale. Obține primele sale succese în 1659 cu *Prețioasele ridicole* dar mai ales Ludovic al XIV-lea începe să se intereseze de el și va sfârși să comande piese. MOLIÈRE va deveni liderul Trupei Regelui la Curtea de la Versailles. MOLIÈRE este un simbol și este reprezentativ literaturii franceze, de altfel se spune, referindu-se la limba franceză că este « limba lui MOLIÈRE ».

Se găsește în comediiile sale o imagine completă a societății contemporane și a viciilor sale, în special în *Dom Juan*, în care face portretul unui domn desfrânat, un blasfemator și un ipocrit. Ipocrizia pe care o denunță va câștiga, de asemenea atacuri violente din partea clicii cucernicilor, printre ei mari personaje ale Curții și ale Reginei mame, care de altfel, obținuseră interzicerea *Tartuffe* care aborda aceeași temă. *Dom Juan* este o piesă în cinci acte creată în februarie 1665, care va fi reprezentată de cincisprezece ori până în luna martie a aceluiași an cu succes (înlocuind *Tartuffe*), dar MOLIÈRE n-o dea la tipărit, din prudență, și nu va mai fi reprezentată în timpul vieții lui.

Gusman, scutierul lui Done Elvire (soția lui Dom Juan) vorbește cu Sganarelle, valetul curajos al lui Dom Juan și este uimit de atitudinea a acestuia. Nu poate să creadă în infidelitatea lui Dom Juan care a abandonat Elvire cu care s-a căsătorit după ce a îndepărtat-o din mănăstire. Sganarelle dezvăluie o imagine neplăcută a stăpânului său și îl face « ticălos », « om rău » și « pețitor tuturor mâini ». Într-adevăr, cere în căsătorie toate femeile frumoase pe care vrea să-le « captureze ». De altfel, Dom Juan mărturisește lui Sganarelle că toată plăcerea lui consistă să cucerească o femeie frumoasă. Dar, odată ce a atins scopul său, numai se gândește să reînceapă și să triumfe, dorința lui de cucerire fiind infinit. Își anunță proiectul următor de dragoste care va consista să îndepărteze o femeie tânără din iubitul ei care i-a propus o plimbare pe mare.

Elvira dă buzna, învinovățește lui Don Juan trădarea sa și trage la răspundere. Don Juan îi răspunde dând dovadă de ipocrizie : a fost rugat să se căiască după căsătorie de a fi îndepărtată din mănăstire, și, de asemenea, de cruzime. Confruntată cu acest om profund lipsit de respect al normelor sociale, morale și religioase, Elvire îl va avertiza în mod repetat și îl va amenința de o răzbunare cerească.

În fine, Dom Juan eșuează în încercarea sa de a răpi fata întrucât barca lui a fost răsturnat de o rafală și a fost salvat prin intervenția lui Pierrot, un țăran. Don Juan încearcă deja s-o seducă pe Mathurine, o țărană tânără.

La rândul său, Pierrot poveste viitoarei neveste lui, Charlotte, cum a salvat din ape un domn mare și valetul său. Când Dom Juan o zărește pe Charlotte, îi face curte imediat și îi promite o căsătorie. Aceasta ezită și în fine acceptă de ambiție, cea de a deveni o aristocrată. Când Dom Juan îi sărută mâna, Pierrot încearcă să intervină, dar trebuie să se retragă cu privire la violența omului pe care l-a totuși salvat.

Mathurine apoi își face apariția și Dom Juan face curte simultan ambelor fete țărănești, încercând să convingă fiecare dintre ele că este singura iubită și că vrea să se căsătorească cu ea.

Dar trebuie să fugă pentru că a fost avertizat că oameni înarmați îl caută. Pe drum prin pădure, Dom Juan mărturisește lui Sganarelle că nu crede în Dumnezeu mai mult decât în medicină. Sganarelle, foarte atașat la moralitatea tradițională, este revoltat de cuvintele sale și încearcă să-i arate existența lui Dumnezeu. În timp ce sunt pierduți, cer drumul lor unui om sărac pe care Dom Juan încearcă să-l hulească, dar acesta din urmă refuză să înjure și Don Juan sfârșește să-i dea un Ludovic de aur pentru « dragostea omenirii ».

Atunci Dom Juan aude zgomote de sabie sare în ajutorul unui necunoscut atacat de hoți. Aceasta este de fapt unul dintre frații lui Elvire, Dom Carlos care nu-l cunoaște pe Dom Juan. Când celălalt fratele său, Dom Alonse apare, îl recunoaște pe Dom Juan și vrea să-l omoare, dar Dom Carlos se opune în numele onoarei.

În timp ce Dom Juan și Sganarelle sunt singuri, zăresc mormântul și statuia unui Comandor pe care-l Dom Juan ucisese câteva luni în urmă. Dom Juan îl sfidează din nou și invită statuia la cină. Aceasta acceptă de o mișcare a capului.

Când se întoarce acasă, este deranjat de către un creditor, domnul Dimanche. Dom Juan reușește sa-l păcălească făcându-i complimente, iar domnul Dimanche va pleca în sfârșit cu nimic.

Apoi, tatăl lui Dom Juan vine să-l vadă și își exprimă dezamăgirea, încearcă să-i facă morala, dar acesta nu-i pasă și apare insolent în privința lui și chiar dorește moartea lui.

În mod succesiv, Elvire, Dom Louis și Dom Carlos vor interveni pentru a încerca să-l aducă pe calea virtuții și a religiei. Elvire îl imploră să renunțe la atitudinea sa rușinoasă și îl imploră să-i salveze sufletul. Don Juan nu ascultă și chiar încearcă s-o seducă, dar în cele din urmă o lăasă să plece. În prezența tatălui său, joacă comedia. Îl face să creadă că s-a convertit și pretinde că s-a căit. Dom Louis este emoționat și se bucură de veste. Sganarelle este de asemenea satisfăcut, dar în cele din urmă Dom Juan admite că este o minciună. La rândul său,

Dom Carlos îi cere să fie fidel sorei Elvirei și încă o dată seducătorul minte spunând că s-a convertit, și atunci că numai poate fi credincios Dumnezeuului. Sganarelle este revoltat de această ipocrizie religioasă și îi adresează o ultimă dată un avertisment : « un om rău aduce o rea moarte²⁶ ».

Cerul decide să testeze tânărul o ultimă dată prin trimiterea unui spectru unei femei voalate, cu o voce identică cu cea a Elvirei. Femeia îi cere să se pocăiască și își prezice moartea, dacă nu face acest lucru imediat, dar Dom Juan se supără, încearcă să lovească spectrul și ajunge să leșine.

Destul este destul, statuia Comandorului intervine brusc, întinde mâna eroului care este transportat în flăcările iadului în mijlocul unui vacarm de tunet²⁷.

Paralele între Doamna Bovary și Dom Juan²⁸ pot și fi stabilite și mai precis între bovarismul și donjuanismul. Aceștia sunt simbolul nereușitei conjugale și imposibilitatea să se satisfacă cu persoanele cu care sunt, ce generează căutarea alteia. Dom Juan este un om cărui îi plac femeile, precum și Emma Bovary îi place compania bărbaților. Așa cum Dom Juan, Emma Bovary persistă în respingerea valorilor morale. Scena în care cerul îl sfidează pe Dom Juan să se căiască este paralelă cu scenele în care Emma se duce la biserică. Ea știe în mod pertinent că ceea ce face este rău, dar îl rugă pe Dumnezeu s-o ierte ziua următoare.

Psihiatru-scriitorul, Claude Olievenstein găsește puncte comune între bovarismul și donjuanismul, ambii încarnând :

cinismul de fațadă cuprinzând o mie și una de fațete a ideii fixe sau a verificării. Dar ce mai putem spune despre dragostele platonice, construite circa nespulului, unde unul este destinat să știe ceea ce altul nici nu poate nici nu vrea să mărturisească, ceea ce în cazuri extreme duce la erotomanie, care se încheie adeseori printr-o izmeneală de o violență nemaipomenită²⁹.

d. Denise Baudu în romanul *La paradisul femeilor*

Emile ZOLA a scris *La paradisul femeilor* în 1883. Este al unsprezecelea roman din Rougon-Macquart, o frescă incluzând douăzeci de volume, care spune povestea naturală și socială a unei familii sub al doilea Imperiu. În secolul al XIX-lea, cu industrializarea, la Paris este inventat conceptul marilor magazine precum « Le Bon Marché » sau « le Printemps ». Sunt mari suprafete cu etaje, cu numeroși angajați, o selecție largă de produse, demonstrații, cataloage de vânzare prin corespondență și un sistem inedit de « satisfacție imediată sau vă primiți banii înapoi ! », în afară de articole ireparabile după câțiva ani. Este începutul unei societăți de consum.

În *La paradisul femeilor*, Emile ZOLA descrie cotidianul angajaților, relațiile lor la locul de muncă, diferitele clase sociale și aspirațiile lor de evoluție într-un sistem care, de fapt le exploatează. Este povestea sentimentală a unei tinere provincională, care va fi angajată într-un

²⁶ Tout Molière - Dom Juan - Acte 1. [online]. [Consultat pe 6 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.toutmoliere.net/acte-1.html>

²⁷ Rezumat constituit de diferite surse online :

1. UNIVERSALIS, *Encyclopaedia. Dom Juan de Molière: Les Fiches de lecture d'Universalis*. Encyclopaedia Universalis, 2015.

2. Dom Juan ou le Festin de pierre - Intellego.fr. [online]. [Consultat pe 8 martie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.intellego.fr/soutien-scolaire--/aide-scolaire-francais/dom-juan-ou-le-festin-de-pierre/6772>

3. FORESTIER, Georges. *Molière*. Paris : Bordas, 1993. En toutes lettres. ISBN 978-2-04-019302-7, p. 158.

²⁸ Michel Balmont caractérise Don Juan en ces termes : « vil, méchant, mauvais, hypocrite ». <http://michel.balmont.free.fr/pedago/domjuan/donjuan.pdf>

²⁹ OLIEVENSTEIN, Claude. *L'homme parano*. Odile Jacob, 1992. ISBN 978-2-7381-0157-0, p. 141.

magazin mare parizian și va descoperi realitățile unui mediu în care va trebui să lupte ca să urce pe scara ierarhică și va sfârși să se căsătorească cu directorul magazinului.

Denise Baudu și cei doi frați Jean și P  p   sunt orfani fără resurse din Normandia care ajung la Paris   n 1864. Acțiunea durează p  n   în anul 1869. Denise dorește să lucreze cu unchiul său, care are un magazin micuț de țesături, acesta nu poate s-o angajeze pentru că suferă de concurență magazinului mare « La paradisul femeilor » al cărui director, Gustave Mouret este un văduv al cărui scop este de a extinde tot mai mult magazinul său, de a dezvolta clientela prin vânzarea de bunuri la prețuri mici.

Unchiul Denisei   i sugerează să depună o candidatură la magazinul mare pentru a găsi un loc de v  nz  toare. Alura sa modestă   i aduce batjocuri, dar Gustave Mouret o remarcă și o angajează. Mouret are o discuție cu baronul Hartmann, directorul Creditului imobiliar la Henriette Desforges (amanta sa) despre proiectele sale de extindere care are pentru magazin.   i cere să-l finanțeze.   n ciuda eforturilor ei, Denise nu vinde nimic în prima zi.

Denise trebuie de asemenea să se confrunte cu probleme de bani, sfaturile prietenei sale Pauline că să-și găsească un amant, activitatea febrilă a magazinului care duce la numeroase gelozii de altele angajate. Henri Deloche face curte femeii tinere, dar își refuză avansurile în mod amabil. O perioadă favorabilă pentru concedieri, vara, ajunge și Denise nu trece peste asta. Pentru a face față nevoilor fratelui Jean, găsește un loc de muncă la Robineau, care are un magazin de mătase.   n paralel, merg prost afacerile unchiului Baudu, care abia încearcă să concureze Paradisul femeilor. Acesta numai crește în amploare, și Denise este angajată din nou la acest colos de magazin, care ruinează micii comercianți din apropiere. Mouret o invit   pe Denise la cină dar aceasta refuză, ceea ce provoacă gelozia lui Henriette care distinge în ea o rivală.   ncearc   s-o umilească, dar Mouret o iubește pe Denise deja la nebunie. Se acordă mai multe responsabilit  i lui Denise, care este promovată în postul de secundă v  nz  toare. Nenorocirile se abat pe familiile lui Baudu și ale lui Robineau : Geneviève Baudu, fiica lui Baudu moare de durere, abandonată de logodnicul ei. Mai t  rziu, Doamna Baudu și moare, și Domnul Baudu este obligat să-și înceteze activitățile.   n ceea ce privește Robineau, încearcă să se sinucidă sărindu-se în față unui autobuz. La paradisul femeilor a devenit un magazin mare av  nd trei mii de angajați cu cifre de afaceri în jur de un milion de franci pe zi. Tot ce lipsește lui Mouret este iubirea lui Denise. O cere în căsătorie și Denise acceptă, mărturisindu-i apropo sentimentele sale față de el³⁰.

Denise Baudu a îndeplinit visul asumat pe deplin Emmei Bovary, de a trăi într-un oraș mare ca Parisul. Romanul lui FLAUBERT și al lui ZOLA au același deznod  m  nt crunt : triumful unei burghezii locale arogantă încarnată de Domnul Mouret   n *La paradisul femeilor* și de Domnii Lheureux și Homais   n *Doamna Bovary*.

ZOLA dezvăluie aici o problemă recurentă a societății epocii : concurență acerbă și neloială pe care o supun marile magazine micilor comercianți. De altfel ZOLA a studiat funcționarea marilor magazine precum cele ale Louvre și ale Bon March  . Sistemul economic îmbogățește cei mai bogați și strivește cei mai slabi care sunt lăsați deoparte. ZOLA, feminist al epocii, vrea de asemenea în această operă să denunțe condițiile femeilor la locul de muncă, adesea trimise pe plan secundar și ia spre exemplu o tânără orfană recent apărută din provincia sa normandă (  n care locuiește Emma Bovary) capabilă să se realizeze în locul său de muncă și prin urmare susceptibilă să fie egală cu barbatul și să devină asociată lui. Trebuie spus că viețile lor sentimentale le opun drastic. Cea a Denisei este plată și ternă (nu omiț  nd să

³⁰ Rezumat constituit de diferite surse :

1. PAGES, Alain, et MORGAN, Owen. *Guide Émile Zola*. Ellipses. ISBN 978-2-7298-0885-3, p. 266-267.
2. CNOCKAERT, Véronique. *Au Bonheur des Dames d'Émile Zola*. Paris : Folio, 2007. ISBN 978-2-07-033782-8.

respingă pretențiile ei) fagocitată de iubirea pe care o poartă Mouret. Spre deosebire de cea a Doamnei Bovary care are o viață sentimentală complicată și în care colectează amănți.

Acest roman ne învătă un pic mai mult despre contextul istorico-cultural al epocii. Se poate observa că o poveste de dragoste între doi membri ai claselor sociale diferite ar fi fost greu de conceput, din cauza barierelor fizice și morale care le îndepărtau.

e. Thérèse Raquin în romanul Thérèse Raquin

Venirea celui de-al doilea Imperiu Francez în a doua jumătate a secolului XIX-lea, cu revoluția industrială, va transforma societatea franceză ca să facă în special o societate de consum. În această perioadă apare romanul realist sau naturalist, pictură reală și critică a moravurilor din acele timpuri.

Thérèse Raquin este al-treilea roman al lui Émile ZOLA publicat în 1867. În acest roman, se regăsește astfel toate caracteristicile naturalismului cu personaje egoiste și ipocrite, motivate de propriile lor interese. Adulterul lui Thérèse va provoca uciderea lui Camille, care va duce sinuciderea foștilor amanți.

La Paris, bătrâna doamnă Raquin, o fostă comerciantă din Vernon a făcut să se căsătorească fiul său Camille cu nepoata ei Thérèse. Thérèse Raquin s-a născut la Oran în Algeria. Este fiica unui căpitan francez și a unei indigene de o mare frumusețe din Africa de Nord. Are doi ani când moare maica ei. Tatăl ei o aduce înapoi în Franța și își încredințează responsabilitatea sorei. Astfel Thérèse, la 21 de ani se regăsește căsătorită, lucrând cu mătușa sa într-o mercerie pe care au deschis-o. În ceea ce privește Camille, ocupă un post modest la cale ferate din Orléans.

Pentru o perioadă de trei ani, cuplul va trăi o viață monotonă în care vor primi în fiecare joi seara patru musafiri : tatăl și fiul Michaud, soția acestuia, Suzanne, și un angajat bătrân din cale ferate din Orléans, Grivet. Își petrece serile să bea ceai și să joace domino dar Thérèse petrece o parte mare din timpul său să joace cu pisica François. Camille se întâlnește cu un fost tovarăș de copilărie, Laurent. Acesta efectuează portretul lui Camille, dar desenează un om înecat. Laurent o seduce pe Thérèse și ea se devotază adulterului. Se întâlnesc în mod regulat dar trebuie să aibă imaginație ca să țină secretă relația lor. Le vine în gând să-l ucidă pe Camille ca să-și trăiască pasiunea. Această dorință va fi îndeplinită într-o duminică când Laurent l-aruncă pe Camille în Sena. Acesta se îneacă și se crede la un accident. Bătrâna Doamnă Raquin este devastată de moartea fiului său, însă reușește să treacă peste asta după un anumit timp.

Moartea lui Camille ușurează drumul cuplului, dar Laurent are halucinații nocturne. Cred că dormind împreună, nu mai vor avea probleme de insomnie. Mai rău, amândoi sunt supuși să fie bântuiți de spectrul lui Camille. Cu toate acestea, se căsătoresc, influențați de anturajul lor. Noaptea nunții este insuportabilă pentru mireasa și mirele. Cuplul suferă de angoase perpetue, nu mai simte atracție unul față de celălalt, se cufundă în nebunie. Sunt obsedați de Camille pe care-l văd pretutindeni.

Cu nervii la pământ, Laurent revelează secretul îngropat Doamnei Raquin, care este paralizică, nu poate vorbi și astfel eșuează în încercarea sa de a-i denunța. Ura lor va ajunge la apogeu când Thérèse este gravidă și când Laurent o bate. Thérèse se întâlnește cu alți bărbați și Laurent duce o viață depravată umblând după fete. Existența insuportabilă îi împinge să

încearcă să pună capăt vieții celui alt. Ajung într-o seară să se sinucidă, fiecare bând o jumătate din conținutul paharului otrăvit sub privirile Doamnei Raquin, în sfârșit răzbunată³¹. Asemănării cu romanul lui Flaubert sunt izbitoare, o femeie nefericită în căsnicie ia un amant :

Cu excepția faptului că, spre deosebire de Emma, Thérèse nu alege amantul ei, suferită de el. Pasivitatea ei este un punct esențial al romanului care conduce la multe evenimente : atunci când Laurent îl ucide pe Camille, Thérèse din nou rămâne complet pasivă, ceea ce regretă la sfârșit și Laurent subliniază într-o ceartă că : pasivă, ea este la fel de responsabilă pentru uciderea decât el, și că prin acceptarea acestei idei, va începe prea târziu să acționeze : trăiește în depravare ca să uite. Chiar și atunci, actul său este respingerea de sine. A doua parte a romanului explică toate criticile care i-au fost adresate la momentul respectiv. Pentru a cita articolul Figaro : „Acesta este reziduul tuturor ororilor”. Cu cât ne apropiem de sfârșit, cu atât cititorul este invitat să vadă jocosia sufletului omenesc sub greutatea fricii și a paranoiei : personajele nu mai au niciun suflet, se gândește doar la ele, și să se scape de remușcările lor, folosind maica paralizată și neputincioasă ca un mijloc de a se simte bine, fără să gândească că aceasta suferă să vadă ucigașii fiului său în fiecare zi³².

Putem spune că a lăsa cineva să intre acasă, înseamnă să-l lase să intre în viața sa. Și în acest caz precis, Thérèse l-a lăsat să intre în inima sa. În romanul lui ZOLA, eroina ucide soțul ei, însă în mod indirect. Este amantul său care asumă această responsabilitate.

În romanul lui FLAUBERT, Emma nu caută să-l ucidă pe Charles, probabil pentru că el este o sursă slabă, totuși neneglijabilă de bani. Ar fi putut să-l ucidă ca să dobândească de moștenire, însă autorul nu evocă această posibilitate nicaieri în roman.

Se observă că cei doi autori au adoptat două strategii diferite ca să tratează tema sinuciderii :

Dacă comparăm în acest scop Thérèse Raquin cu Doamna Bovary, constatăm influența mare a lui Flaubert în interval sinuciderii Doamnei Bovary cu moartea aproape neclară de soțul ei mai târziu. Doamna Bovary se sinucide, dar soțul ei nu se sinucide. Moare pur și simplu, și mai târziu³³.

Se pare că ZOLA a vrut să pună bărbatul pe picior de egalitate cu femeia : nu numai femeia înșală, nu numai femeia poate fi nefericită în căsnicie, nu numai femeia poate se sinucide, nu numai femeia poate se cufunda în nebunie, poate și bărbatul. Dimpotrivă, în romanul lui FLAUBERT, ea este rea și este singura responsabilă de toate relele sale.

f. Julie d'Aiglemont în Femeia de treizeci de ani

În *Femeia de treizeci de ani*, Honoré de BALZAC face o analiză a psihologiei feminine. După el, în jur de treizeci de ani, femeia este o « somitate poetică », este într-adevăr, în floarea vârstei, este, de asemenea, experimentată, iubitoare și tandră, este atât un suport cât un ghid. Dar, în secolul al XIX-lea, treizeci de ani este, de asemenea, la sfârșitul nepăsării, întrucât la această vârstă, femeia este în general măritată, are copii și se consacră îndatoririlor sale conjugale și educației copiilor ei. În acest roman, cititorul va urma diferitele etape ale vieții

---

³¹ Rezumat constituit de diferite surse :

1. PAGES, Alain, et MORGAN, Owen. *Guide Émile Zola*. Ellipses. ISBN 978-2-7298-0885-3, p. 215-216.

2. LECOMTE, Sophie. *Thérèse Raquin de Zola (Fiche de lecture) : Analyse Complète De L'oeuvre*. FichesDeLecture.com, 2014. ISBN 978-2-511-02803-2.

³² Propunere de traducere. COULBEAUX, Pierre-Yves. Thérèse Raquin, Emile Zola (1867). *ça peut vous intéresser* [online]. [Consultat pe 27 mai 2017]. Disponibil la adresa : <http://capeutvousinteresser.over-blog.com/2015/07/therese-raquin-emile-zola-1867.html>

³³ ABBAS, Abbas Mohammed. La Problématique du suicide dans Thérèse Raquin de Zola, Mme Bovary de Flaubert et Splendeurs et misères des courtisanes de Balzac. [Consultat pe 27 mai 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.iasj.net/iasj?func=fulltext&aId=38780>

Juliei Chatillon, femeie tânără căsătorită cu o persoană nepotrivită, care va sfida interdicțiile și care va plăti scump dreptul de a iubi.

Julie Chatillon este orfană de mamă atunci când se căsătorește, împotriva avizului tatălui său, Victor d'Aiglemont, un tânăr ofițer de cavalerie în Garda Imperială a lui Napoléon Bonaparte. Dar nu întârzie să-și dea seama de greșeala ei căci soțul ei este un seducător brutal, cheltuitor și infidel. Dar este deja prea târziu. Un an după căsătoria ei, dă naștere unei fiice, Hélène, « copilul datoriei și al destinului ». Nu mai iubește soțul ei, chiar îl disprețuiește, își face datoria reflectând imaginea unei căsniciei trainice.

În timpul Restaurației, Victor d'Aiglemont ajunge să-și asigure un loc proeminent pe lângă rege, în pofida inconsistenței lui și recuperează titlul de marchiz. Este o ființă mediocră și ratată, iar Julie gestionează averea lor. Atunci ea cade în melancolie și se îmbolnăvește. La o petrecere, se întâlnește cu un tânăr englez, sir Arthur Ormond, viitor lord Grenville care îi dedică o dragoste respectuoasă. La rândul său, Victor, preocupat de fragilitatea soției lui, acceptă propunerea lui Arthur care, în calitatea sa de doctor în medicină, își propune s-o tratează pe Julie. După un an de terapie intensivă, Julie este vindecată dar Arthur trebuie să plece și înainte de a se lua rămas bun, își mărturisesc dragostea lor. Dar Arthur acceptă cu dificultate despărțirea și doi ani mai târziu o surprinde pe Julie la ea în absența soțului ei. Dar acesta se întoarce acasă pe neașteptate și Lord Grenville se ascunde în toaletă, și apoi caută refugiu pe suportul extern unei ferestre în care va petrece noaptea în gerul cumplit. Va muri câteva zile mai târziu din cauza unei răcirii. Julie, disperată că a pierdut fericirea din motive de tradiție, se exilează la țară la castelul lui Saint-Lange. Trăiește izolată refuzând vizitele cu excepția cea a preotului parohiei căruia confesează indignarea sa asupra condiției femeii care trebuie să se supună întotdeauna omului. Critică faptul că femeia trebuie să-și facă datoria chiar când nu mai există sentimente. După luni de exil, se întoarce la Paris și face cunoștință contelui Charles de Vandenesse, un tânăr diplomat plin de spirit. Este sedus de Julie, care la treizeci de ani, este de o frumusețe sublimă, el sfârșește să se îndrăgostească de ea. După o perioadă în care fiecare dintre ei sunt în defensivă, amândoi cedează la pasiune. Vor avea împreună un prim copil (vor avea ceilalți doi copii) numit Charles, care va muri înecat, împins în râul lui Bievre, în timpul unei plimbări de Hélène, geloasă pe fratele lui vitreg, favorit al cuplului.

Câțiva ani mai târziu, o noapte a Crăciunului, în timp ce Julie este într-o casă de la țară lângă Versailles, în compania soțului ei, a lui Hélène devenită o tânără fată, și a celorlalți doi copii lui Charles (Abel și Moïna), un om bate la ușă și cere azil marchizului D'Aiglemont care acceptă. Îl ascunde și află că omul este de fapt căutat de poliție pentru uciderea unui procuror general. Hélène subjugată de omul, numit Victor, la fel ca tatăl său, vede un semn al destinului și fuge cu el. Între timp, marchizul d'Aiglemont, ruinat de falimentul unui agent de schimb, pleacă în America să se îmbogățească. Se întoarce în Franța șase ani mai târziu, iar apoi el se apropie de coasta lui Bordeaux, bricul spaniol, în care se află, este atacat de o corabie de corsari numit Othello. Pirații scufundă ambarcațiunea și marchizul este salvat în extremis de către capul piraților, care este de fapt soțul lui Hélène. Aceasta cu soțul ei și cei patru copii săi, este o femeie fericită în căsnicie, răsfățată și respectată de către soțul ei. Hélène părăsește tatăl său care moare câțiva ani mai târziu, în 1833.

Dar soartea lui Hélène se încheie tragic ceva mai târziu, prin scufundarea navei sale. Este respinsă pe coasta bască cu unul dintre copiii ei și moare în brațele mamei sale, care era în vacanță în Pirinei în compania Moinei.

În 1844, Julie are cincizeci de ani, marcată de tragedii se pare că are mai mult. A pierdut alți doi fii ai ei – Abel și Gustav – și a amânat toată dragostea ei pe Moïna căruia a lăsat toate averile ei. Moïna, măritată cu contele lui Saint-Héreen este o femeie tânără răsfățată, capricioasă și cochetă. În timp ce soțul ei se absentează luni întregi pentru o misiune politică,

ea devine amanta lui Alfred de Vandenesse (fiul lui Charles de Vandenesse) care este fratele său vitreg, fără să știe. Julie încearcă să convingă fiica ei să pună capăt relației. Julie nu poate face față acestui ultim supliciu ispășitor. Moîna copleșită de vina ei, asistă neputincioasă la ultimele momente ale mamei sale.

Câteva zile după căsătoria se obosește rapid, la fel ca Emma, de soțul ei. Cade în disperare ca Emma și ia un amant ca să se mângâie. Totuși, va avea copii cu amantul său, ceea ce nu este cazul Emmei. FLAUBERT nu a evocat această posibilitate nicăieri în opera lui. Poate că Emma vrea copii cu ei, dar nu vrea să sperie pe amanții ei.

g. *Alice în La blouse roumaine*

Primul roman al lui Catherine CUSSET publicat în 1990 pune în scenă Alice, o franțuzoaică căsătorită cu un american, Marc, care se lasă prinsă bucuriilor adulterului cu Al, un bărbat român. Spune toate aventurile sale lui Brian, un prieten, care va fi singurul bărbat s-o înțeleagă. Stabilită la Boston în Massachussets, nu găsește curajul de a se întoarce la Paris și să dea ochii cu soțul ei.

Acest roman explorează contradicțiile unei femei, care se află într-un impas, incapabilă să aleagă între soțul ei și amantul ei, care va fi părăsită de amândoi³⁴.

Titlul romanului provine din faptul că este o reproducție a celebrei picturi a lui Henri Matisse *Bluza românească*, un pictor francez mare rival al lui Picasso. A fost încheiată în 1940. Pentru a înțelege istoria tabloului, trebuie să ne întoarcem un an în urmă, pictorul atunci s-a despărțit de soția lui și se fascinează pentru una dintre elevele sale : Nina Arbore, o tânără moldoveană în care găsea o patriotă și o femeie fascinantă³⁵. Atunci decide s-o pictează în cămașă țărănească românească.

Aceste romane din secolele ale XIX-lea și ale XX-lea din domeniul francez au scopul de a demonstra amplitudinea arhetipului femei în care Doamna Bovary are totuși un rol considerabil și de neuitat.

Partea următoare ne va permite să întrevădem unele corespondente în domeniul românesc, ca să identificăm o vedere de ansamblu și o perspectivă franco-română.

C. ...și ai săi alter ego în literatura romană

1. *Enigma Otiliei*

a. *Rezumat*

George CĂLINESCU (născut ca Gheorghe VIȘAN) este un scriitor, critic literar, eseist român născut pe 14 iunie 1899 la București.

Este adoptat la optsprezece ani de Constantin și Maria Călinescu și devine George CĂLINESCU. Își face studiile la Iași în primul rând la Colegiul Carol I, apoi la gimnaziul « Dimitrie Cantemir » din București și în sfârșit la liceul Gheorghe Lazăr în care își obține bacalaureatul. Se înscrie la facultatea de Litere și Filozofie din București.

Își începe cariera literară în revistele *Sburătorul* și *Roma*. Obținând o bursă valabilă pentru doi ani, plece în Italia și studiază la Școala Română din Roma.

---

³⁴ CUSSET, Catherine. *La blouse roumaine*. Paris : Folio, 2015. ISBN 978-2-07-046341-1.

³⁵ Pourquoi Matisse? [online]. [Consultat pe 7 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.romanianstudies.org/content/2009/05/pourquoi-matisse/>

Se întoarce în România în 1926 și continuă se publice în reviste. Ocupă în același timp un post de profesor de limba și literatura italiană la Liceul Gheorghe Șincai la București.

În 1929 se căsătorește cu Alice Vera Trifu și se vor stabili la Timișoara. Publică *Enigma Otiliei* în 1938, însă o secundă ediție va apare în 1947. După ce s-a întors la Iași și apoi la București ca să-și continue cariera, moare pe 12 martie 1965 la Otopeni³⁶.

Felix Sima, un băiat orfan de optsprezece ani ajunge la București la unchiul său Costache ca să studieze la universitatea de medicină. Leghează repede o simpatie cu Otilia, fiica vitregă a unchiului său, care este, de asemenea, râvnită de bogatul Pascalopol, un aristocrat mult mai în vârstă decât ea. Cei doi bărbați care sunt total opuși, sunt în același timp prieteni și rivali pe planul sentimental. Într-o zi, Felix descoperă o scrisoare adresată Otiliei Mărculescu, și înțelege un pic mai bine trecutul acesteia, care în cele din urmă nu este atât de diferită de familia sa. Fata orfană, a fost crescută de tatăl ei vitreg, Domn Costache.

La începutul lunii August, Olimpia cel mai mare copil al Aglaei face o apariție la domiciliu cu Stănică, partenerul ei, cu care are un copil. Simion nu recunoaște fiica lui și refuză să-i dea o casă și o parte a patrimoniului său. Stanica, viclean și de prefăcându-se bolnav parvine prin minciuni și scrisori adresate lui Pascalopol să strângă bani din toate părțile, și să-l convingă pe Simion să-i dea o parte din moștenirea pe motiv că îi rămân doar câteva luni de trăit.

La invitația lui Pascalopol, a lui Felix și a Otiliei se duc la el, tinerii profită de timpul lor împreună, dar după două săptămâni, se întorc acasă. Între timp, fiul lui Olimpia și al lui Stan Aurel Ratiu moare și tatăl său publică în ziarele anunțul morții acestuia, în speranța de a obține mai mulți bani.

Felix își mărturisește sentimentele Otiliei într-o scrisoare pe care-i adresează, dar ea nu răspunde. Înainte de a muri Domn Costache dă o sută de mii de lei lui Pascalopol, o sumă care va asigura viitorul Otiliei. Dar, Stanica găsește banii ascunse, fură și fuge cu ei, divorțează de Olimpia, se recăsătorește cu Georgeta și intră în politică. Felix o cere în căsătorie pe Otilia, dar aceasta îi zice că nu se pot căsători imediat și că ei vor vorbi despre aceasta ziua următoare. Otilia dispare în pragul cu Pascalopol, plecând spre Paris, și îl lasă pe Felix singur, deranjat de plecarea neașteptată a iubirii vieții sale. Primul război mondial se trece, iar Felix devine un doctor și apoi profesor universitar și se căsătorește, intrând în înalta societate. Din întâmplare, el se întâlnește cu Pascalopol în tren și află că el a divorțat de Otilia, care acum este căsătorită cu un om bogat din Buenos Aires. Arătându-i o poză cu ea, Felix n-o recunoaște.

b. Trăsăturile de caractere ale Otiliei

În romanul *Enigma Otiliei*, eroina Otilia nu este cheltuitoare. Nu se poate găsi niciun fragment în care Otilia cheltuiește bani. Cu toate că Otilia este încăierată între Felix și Pascalopol și că va îl alege pe bogatul Pascalopol, nu este exprimat în mod clar că Otiliei este venală. Totuși, se resimte în roman dragostea adâncă a Felix pentru Otilia, mult mai adâncă decât cea a Pascalopol. Pascalopol este singurul care este în stare să satisfacă nevoile sale burgheze. Putem zice că Otilia este venală, dar într-o măsură mai mică decât Stanica.

Otilia este ipocrită și nu dezvăluie pe deplin sentimentele sale :

– Nu ne putem căsători acum, am zis, dar mai pe urmă, da. Ca să-ți dau o dovadă că te iubesc, am venit la tine. Putem fi bărbat și soție și fără binecuvântarea lui popa Țuică. [...] De atunci Felix n-o mai văzu niciodată pe Otilia. Află numai că se căsătorise cu Pascalopol, pe care-l urî din nou³⁷.

³⁶ G. Călinescu, *interpretat de*. Editura Eminescu : 1971.

³⁷ [http://www.bp-soroca.md/pdf/Calinescu%20George%20-%20Enigma%20Otiliei%20\(Carte\).pdf](http://www.bp-soroca.md/pdf/Calinescu%20George%20-%20Enigma%20Otiliei%20(Carte).pdf), p.483-484.

Ipocrizia ei poate se explică prin faptul că nu vrea să rănească sentimentele lui Felix pentru ea.

Aceasta se poate explica printr-un act de sacrificiu față de Felix, ca să se concentreze asupra studiilor sale de medicină.

În loc să-i spună adevărul, preferă să-i minte și să fugă. Dimineața, plecată, nu trebuie să dea ochii cu Felix. Otilia este astfel mincinoasă, o trăsătură de caracter ce-i permite să ascundă ceea ce resimte exact.

În ceea ce privește infidelitatea, Otilia nu poate fi infidelă căci nu este măritată de-a lungul romanului.

Otilia este intrigantă. Adevărata personalitate a Otiliei este înțeleasă de fostul său soț Pascalopol. Felix care trebuia să fie personajul care o cunoaște cel mai bine își dă seamă de două fețe sale. Romanul încheindu-se prin scena în care Pascalopol arată o fotografie de Otilia lui Felix, și acesta n-o recunoaște. Enigma este astfel descifrată. Otilia a stat cu Pascalopol doar de interesul financiar. Însă când se va întâlni cu acest om bogat argentinian, îl va părăsi și va pleca la Buenos Aires. La drept vorbind, în această perioadă Argentina beneficia de o economie înflorită și dinamică care atrăgea numeroși muncitori străini.

Otilia este manipuloare. Jucând dublu (Pascalopol și Felix), nu este sinceră. Doar la sfârșitul romanului aflăm alegerea ei. Ambii având sentimente puternice pentru ea, era sigur că unul dintre doi este lăsat în plan secundar. Se pare că Otilia profită de această dualitate. Îi place să se lupte pentru ea. Este măgulitor pentru ea.

Totuși, Otilia nu este naivă. Știe perfect să manevreze și să gestioneze relația ei cu Pascalopol și cu Felix. Știe foarte bine să mențină îndoiala :

– Otilia, tu nu mă iubești.

– Ba da, ba da, Felix. Tocmai fiindcă te iubesc. Am visat pentru tine glorie, avere, îți căutam cu gândul mai târziu o față drăguță, blândă. Nu m-am gândit că mă vei iubi pe mine, eu sunt o zăpăcită, nu știu ce vreau, eu sunt pentru oamenii blazați, care au nevoie de r' setele tinereții, ca Pascalopol.

Felix se simți vexat.

– îl iubești pe Pascalopol, el e bogat, firește. Otilia răspunse fără maliție, visătoare, continuând să-l mângâie :

– O, nu, bietul Pascalopol e și el un fel de victimă a mea, cum ar zice tanti Aglae. Un biet om singur, care simte nevoia unui glas prietenos. Nici nu știu dacă nu se-nșală. Eu cred că mai degrabă ar voi să fiu fata lui. Nu-ți ascund că mi-e drag, în anume înțeles, îmi trebuie ; în sfârșit, nu e ce crezi. Voi toți, bărbații, sunteți, bătrâni și tineri, niște copii.

Complexitatea sentimentelor care umflau pieptul lui Felix, fericirea, nesiguranța căutau o descărcare. Începuse să-i curgă lacrimi pe obraji³⁸.

Otilia nu este posesivă. Când Felix era în cuplu cu Georgeta, Otilia nu face dovadă de gelozie. Acceptează situația și faptul că Felix este cu altcineva și nu încearcă să schimbe lucrurile.

Otilia este romantică. Într-adevăr, romanul este de tip balzacian, adică oscilă între realism (deznodământul său) și romantism (descriere a naturii). Otilia este un personaj care

---

³⁸ [http://www.bp-soroca.md/pdf/Calinescu%20George%20-%20Enigma%20Otiliei%20\(Cartea\).pdf](http://www.bp-soroca.md/pdf/Calinescu%20George%20-%20Enigma%20Otiliei%20(Cartea).pdf), p. 127

reflectează societatea burgheză din perioada, sub degradarea morală ca urmare a importanței cât mai mare a banilor în societate.

Otilia are sete de notorietate, întrucât alege bogăția (Pascalopol) mai degrabă decât iubirea adevărată (Felix). După ce s-a despărțit de Pascalopol, n-a dat semn de viață lui Felix.

Otilia nu este sinucigașă. Nu este vorba despre nicio sinucidere comisă de Otilia în roman. În mod contrar, este fericită cu noul ei soț în Buenos Aires, nu există niciun motiv pentru ea să-și pună capăt zilelor, ceea ce i conferă personajului o dimensiune pozitivă și purtătoare de speranță.

2. Lorelei

a. Rezumat

Ionel TEODOREANU este un poet, nuvelist, și avocat român născut pe 6 ianuarie 1897 la Iași. Este fiul unui avocat, Osvald Teodoreanu și unei profesoare de pian, Sofia Teodoreanu (născută Muzicescu). Aceasta lucrează la Conservatorul din Iași. Ionel are doi frați: Alexandru Osvald și Laurențiu. Își face studiile la școala primară Pitar-Moș la București unde studiază în timp de doi ani limba germană, și apoi la Iași la școala Gheorghe Asachi între 1905 și 1909. Este elev la Liceul Internat, apoi la Liceul Național din Iași între 1909 și 1916. Între 1916 și 1917 este mobilizat în cadrul Primului Război Mondial la o unitate militară din Botoșani. Își obține licența în 1919 la Facultate de Drept a Universității din Iași. În același an, cariera lui literară prinde formă. Debutază în revista *Însemnări literare* în care publică multe poezii. În 1920 se căsătorește cu Ștefana Lupașcu, și ea de asemenea va urma o carieră literară. Vor avea gemeni un an mai târziu: Ștefan și Osvald-Cezar. În paralel, profesează avocatura la Iași. Talentul lui îi deschide porțile Teatrului Național din Iași unde ocupă postul de director între 1930 și 1933. Colaborează la numeroase reviste, cele mai cunoscute fiind *Viața Românească*, *Rampa*, *Gândirea*, *Viața* și *Universul literar*. Din 1925 până în 1947 publică un număr considerabil de romane. În 1935 publică romanul *Lorelei*. Romanul *Să vie Bazarcă* pe care-l scrie în 1947 este publicat postum în 1971. Începând din această dată activitatea sa literară este caracterizată de o traversare a deșertului. Moare de infarct pe 3 februarie 1954 la numai cincizeci și șapte de ani, adică cinci ani după moartea mamei lui³⁹.

Romanul *Lorelei* este împărțit în două părți. Prima parte a acestuia povestește întâlnirea într-un tren spre Galați între doi protagoniști: Catul Bogdan, un profesor universitar renumit și scriitor foarte citit și Luli (și poreclită Lucia, Lorelei, Lucica, Luli-boy), o tânără de 19 ani. Se împrietenesc și Luli are grijă de el. Ajunși, Catul își petrece timpul să caute un loc de cazare pentru Luli. Sfârșește să găsească unu într-o sală de curs, destinată examenelor de la bacalaureat. Așa cum spune proverbul: « În vremurile grele, noi îi cunoaștem pe prieteni adevărați ». Numai după patru zile, Catul Bodan îi cere în căsătorie și se duce la domnul Novleanu, tatăl lui Luli ca să-i ceară mâna fetei lui. Nunta are loc prompt. O diferență de vârstă importantă separă cei doi protagoniști.

Dar o singură persoană este nemulțumită de acest mariaj: Gabriela, o prietenă a lui Luli din copilărie care dezvoltase sentimente amoroase față de Catul. Catul este confruntat la o alegere corneliană: a se consacra activităților lui literare și profesionale sau a-și consacra viața soției lui. Jenat de scrisori pe care le primește semnate de o oarecare Lorelei, acestea pretinde că găsește în ele un talent de scriere profundă încărcată de emoție. Scrisorile sunt de fapt scrise

---

³⁹ VENȚE, Bianca-Simona. Teză de doctorat. *Literatura română de consum în perioada interbelică*. [online]. [Consultat pe 12 iulie 2017]. Disponibil la adresa: <http://www.uoradea.ro/display10665>

de soția lui, cu ajutorul Gabrielei, profesoară. Catul Bogdan este depășit de situație. Luli este internată la spital și moare de un accident chirurgical.

Moartea primei soții lui va lăsa o pe al doilea plan și va împinge o pe Gabriela pe primul plan.

Partea a doua începe la moartea lui Luli. În primul rând neconsolat, sfârșește să se căsătorească cu Gabriela, numai un an după moartea lui Luli. Se mută împreună la Iași. În primul rând, fericiți în căsnicie, mariajul lor sfârșește să fie pe ducă. Catul pune distanța între ei și începe să-și lase sufletul să fie invadat de gândirile lui Luli. Luli își găsește un amant, și Catul află adevărul, scrisorile erau o farsă. Acesta se aruncă și se înecă în Dunăre⁴⁰.

b. Trăsăturile de caractere ale Luli, ale Gabrielei

Cele două protagoniste (Luli și Gabriela) sunt pasibile de studiul trăsăturilor de caractere, și noi am făcut aici alegerea de a studia ambele protagoniste, căci ambele au o importanță aproape egală în roman. Vom vedea că o comparație între complementaritatea celor două personalități cu caracterul Emmei Bovary este posibilă.

Luli și Gabriela nu sunt cheluitoare. Nu cer nimic, sunt modeste⁴¹.

Luli și Gabriela sunt romantice, ipocrite și manipulative. Scrisorile lor este de fapt o farsă. Inițial Luli vrea să atragă atenția soțului ei :

Apoi a doua scrisoare : „Farsa a prins. O voi continua,

solicitându-ți complicitatea. M-ai botezat odată Lorelei. S-o facem să trăiască. Eu îi dau cântecul – de greier –, tu scrisul – scrisul tău fin, Gabico, – dar stăpînul meu iubit ? Mă va trăda cu mine înșămi, devenită Lorelei ?⁴²...

Luli nu este infidelă, în timp ce Gabriela este. Are o relație extraconjugală cu Ion Dragomir :

Plecarea era fixată la patru dimineața. Pînă la patru, în același pat se învecinara două insomnii cu pleoapele închise, refugindu-se în ipocrizia somnului.

După plecarea Gabrielei, Catul Bogdan luă toate cheile și se sui în pod : un fel de mansardă ale cărei ferestre rotunde erau înălbăstrite de apariția dealurilor din fund⁴³.

Luli nu este intrigantă, pentru că sentimentele ei sunt exprimate clar în roman și nu prezintă un secret particular. Dar Gabriela avînd sentimente față de Catul Bogdan în timp ce este căsătorit cu Luli, și nu mărtusindu-le face de ea o persoană intrigantă, trădarea ei face de ea personajul cel mai urât din roman.

---

⁴⁰ Rezumat conceput de diferite surse :

1. Lorelei. *Goodreads* [online]. [Consultat pe 6 iunie 2017]. Disponibil la adresa : http://www.goodreads.com/work/best_book/970056-lorelei

2. DRUTA, Publicat de Elena. Recenzie literară : Lorelei (1935) de Ionel Teodoreanu. [online]. [Consultat pe 6 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://elenascrie.blogspot.com/2016/01/recenzie-literara-lorelei-1935-de-ionel.html>

3. LULI, Publicat de „Lorelei” – Ionel Teodoreanu. [online]. [Consultat pe 6 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://luli-lorelei.blogspot.com/2008/09/lorelei-ionel-teodoreanu.html>

⁴¹ lorelei > Blog despre carti de anticariat – ColtulColecionarului.ro. [online]. [Consultat pe 8 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.coltulcolectionarului.ro/blog/wordpress/tag/lorelei/>

⁴² Ionel Teodoreanu - Lorelei. *Scribd* [online]. [Consultat pe 8 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <https://fr.scribd.com/doc/146701690/Ionel-Teodoreanu-Lorelei>, p. 313

⁴³ *Ibid.*, p. 311.

Luli și Gabriela nu sunt naive. În schimb sunt mincinoase. Când Catul Bogdan o întreabă pe Gabriela despre Ion Dragomir și scopurile lui, prefăce că nu este nimic între ei :

Catul Bogdan trimise pe haziaca la liceu, cu scrisoarea. Seara, o întreabă pe Gabriela :

– Cine e prietenul cu care ești atât de intimă ?

Gabriela, informată de haziaca, răspunse calm :

– Un inginer foarte simpatic, pe care l-am cunoscut la Agatha : Ion Dragomir⁴⁴. »

În ceea ce privește Gabriela, își ascunde sentimentele față de Catul Bogdan, soțul prietenei ei, și când moare, se căsătorește cu el.

Luli și Gabriela nu sunt venale, nu-le interesează banii, ci inima lui Catul Bogdan.

Luli și Gabriela nu sunt posesive. Nu există în roman o potențială rivală care ar putea să facă umbra lui Luli și Gabrielei. Doar munca lui Catul Bogdan le face să fie nu o prioritate.

Luli și Gabriela au sete de notorietate. Vor scrisorile lor să fie citite.

Luli și Gabriela nu sunt sinucigașe. În ceea ce privește Luli « mândra de opera ei, așteaptă să fie ghicită, așteaptă revenirea iubitului risipitor (doar pentru asta i-a scris, că-l simțea departe⁴⁵). În ceea ce privește Gabriela, pare să fie fericită cu amantul său : « Niciodată Gabriela nu se simțise mai de mătăasă și catifea decât alături de el⁴⁶. »

Atunci, ambele nu au niciun motiv să se sinucidă.

3. Rusoiaca

a. Rezumat

Gib MIHĂESCU s-a născut în 23 aprilie 1894, la Drăgășani și a fost un dramaturg și un prozator român. Este fiul avocatului Ion Mihăescu-Stegaru și al Ioanei (născută Ceaușescu). Are unsprezece frați și surori. Își face studiile la școala primară din Drăgășani, apoi la Liceul Carol I din Craiova, după care le continuă la liceul din Slatina unde repetă clasa a II-a căci moartea fratelui său mai mare, Nicolae, îl afectează enorm. Își continuă studiile la Liceul din Râmnicu Vâlcea unde repetă de asemenea clasa a III-a. Este apoi din nou elev la Craiova până în 1914. Își sfârșește studiile la Facultatea de Drept din București pe care le întrerupe când în 1916 România intră în război și lupte alături de Antanta. România se află într-o poziție slabă ceea ce duce la emigrarea unui număr mare de cetățeni în Moldova. Se refugiază în 1916 la Iași și apoi intră la Școala de ofițeri la Botoșani. Își face începuturile literare în 1919 în revista *Luceafărul* cu nuvela *Linia întâi*. Același an participă și la redacția revistei *Țara nouă*. Se împrietenește cu Cezar Petrescu și Adrian Maniu. Devine încântat de Basarabia, care trebuia să fie anexată cu Moldova în 1918, leagă prietenii strânse cu mari scriitori ruși. Încearcă să se stabilească la Chișinău unde profesează avocatura, apoi se întoarce la Drăgășani în 1924 unde

⁴⁴ Ionel Teodoreanu - Lorelei. *Scribd* [online]. [Consultat pe 8 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <https://fr.scribd.com/doc/146701690/Ionel-Teodoreanu-Lorelei>, p. 307.

⁴⁵ Lorelei. [online]. [Consultat pe 7 iunie 2017].

Disponibil la adresa : http://www.referat.ro/referate/Lorelei_5f22e.html

⁴⁶ Ionel Teodoreanu - Lorelei. *Scribd* [online]. [Consultat pe 8 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <https://fr.scribd.com/doc/146701690/Ionel-Teodoreanu-Lorelei>, p. 306

predă educația civică și legislația muncitorească. În acest sens, va cere o legislație pentru protejarea muncii în urma consecințelor crizei din 1929. Stabilit apoi la București, *Bratul Andromedei* (1930) deschide o serie de romane care se vor succeda până moartea lui : *Rusoaica* (1933), *Femeia de ciocolată* (1933), *Zilele și nopțile unui student întârziat* (1934), *Donna Alba* (1934). Bolnav de o tuberculoză, moartea îl surprinde în elan plin creativ pe 19 octombrie 1935 la București⁴⁷.

Romanul începe atunci când naratorul primește porunca să păzească o frontieră de șapte kilometri între Basarabia și URSS pe malul Nistrului. Este entuziasmat, ceea ce nu este cazul tovarășilor lui. Naratorul care este locotenent ia rămas bun Marusiei, care este partenera lui. Aflăm destul de târziu în roman că naratorul se numește Ragaiac (p. 27). Dincolo de a fi locotenent, este și un intelectual căruia îi place să citească și să studieze matematica. Inițial atras de Ghenea, o femeie asiatică și prietenă a căpitanului Bădescu, efectuează o descriere fizică lungă a femeii precum și a parcursului ei amoros. Aflăm că locotenentul Ragaiac este responsabil de a preveni orice intruziune pe teritoriul României de către contrabandiști, spioni, bolșevici... Dar nu poate refuza compania unei femei venind din celălalt mal al Nistrului, mai ales dacă aceasta este frumoasă și rusoiacă. De altfel, somnul lui este tulburat de această femeie rusoiacă, care cu ochii lui, este perfecțiunea. Lecturile sale îl conving că aceasta va veni curând să-i umple inima. Dar nu este singurul bărbat care este în căutarea logodnicei lui viitoare, sunt Gîrneată (mâna dreaptă a lui Ragaiac) și adjutantul Cebuc. Caporalul Marinescu îi propune să-l facă să se întâlnească cu Niculina, femeia lui Serghe Bălan. Într-o primă etapă nu se lasă purtat de ea, dar ajunge să-i facă o vizită. Făcând cunoștință cu ea, descoperă în ea o femeie frumoasă și atrăgătoare în ciuda unei prime abordări timide. Se duce apoi la Mariuca, cumnata Niculinei ca să întindă « mâna tremurătoare în cuptorul de plăceri de sub așternuturile aspre... » (p. 21). Un joc de seducție are loc între Niculina și Ragaiac. Aceasta nu ezită chiar să-l invite la ea, în ciuda prezenței eventuale a soțului ei. Vizitele lui devin regulate în pofida temii lui de a se trezi față în față cu soțul ei și că îi surprinde. Niculina se atașează din ce în ce mai mult de Ragaiac. Între timp, Marusia se căsătorește cu un profesor rus, Vladimir Antimov. Își dă seama că nu era femeia viselor sale. În timpul unei discuții cu Serghe, se menționează faptul că Niculina a citit în versiune rusă *Doamna Bovary*. O prietenie se creează între Serghe și Ragaiac. Eroul nostru este din ce în ce mai gelos și o vrea pe Niculina numai pentru el. Dar acest fapt nu îl împiedică să vrea relații sexuale cu Mariuca. În paralel dorește s-o facă să se îndepărteze de el prin arestarea sa pentru contrabandă. Romanul face de asemenea referință la o anumită comunitate evreiască care se confruntă cu un relativ antisemitism ambiant. Cuvântul peiorativ « jidan » este prezent două ori în roman. Urmează discuții lungi între Ragaiac și Niculina. Aflăm că Serghe execută o pedeapsă de un an în închisoare. Ajunge Crăciunul. Ragaiac petrece ajunul acestuia cu Niculina. Gheața și zăpada fac vizitele la Niculina mai rare. Cu ocazia unei vizite la tovarășul lui Iliad pe care-l găsește bolnav. Află că acesta s-a îndrăgostit de o tânără rusoiacă, Valia, o muziciană. Povestește eroului nostru peripețiile ca s-o seducă și dorința lui de a o cere în căsătorie. Din nefericire trebuie să se despartă. Ragaiac începe să viseze de ea și o uită pe Niculina. Totuși se duce la ea ca să-și satisfacă impulsurile sexuale. Bolnavă, o îngrijește. Iliad este convins că iubita lui va reveni. Ragaiac îi jură în numele prieteniei lor s-o aducă pe Valia dacă se află în sectorul lui. Ofițerii încearcă să lupte împotriva spionajului. Serghe Bălan se evadează. Ragaiac și Gîrneată se duc la Niculina ca s-

⁴⁷ Biografie concepută de diferite surse :

1. ROGOBETE, Alina. *Gib I. Mihăescu remember ~ monografia vieții și operei ~. Râmnicu Vâlcea. 2010.*
2. SASU, Aurel. *Dicționarul biografic al literaturii române : DBLR*. Pitești : Paralela 45. « Marile dicționare » Paralela 45, 2006. ISBN 973-697758-7, p. 99
3. MIHĂESCU, Gib I. *La femme russe*. Nîmes, France : J. Chambon, 1997. ISBN 978-2-87711-170-6.

o perchiziționeze. Îl face să înțeleagă că soțul ei a aflat adevărul în ceea ce privesc ei amândoi. Niculina îi mărturisește iubirea sa față de el. În timpul unui interogatoriu cu evreul Arun Stern, află că Valia a încercat de multe ori să traverseze frontiera. Ragaiac descoperă un pasaj subteran de către o intrare de pivniță prin care urmează ca să se ascundă. Mulți soldați fac o percheziție. Niculina îi reproșează lui Ragaiac să nu pună mâna pe Serghe căci acesta o lovește și o amenință cu moartea. Patruzeci de soldați încearcă să construiască o stratagemă împotriva lui Serghe. Dar Niculina mărturisește că a zis tot lui Serghe. Acesta acceptă să-i lase să trăiască iubirea lor în schimbul libertății lui. Serghe este găsit mort într-un tufiș. Câteva zile mai târziu Valia, la rândul său, dispare când Serghe descoperă vioara ei între două blocuri de gheață. În cursul unei vizite spune că probabil Valia s-a înecat în Nistru. Iliad o uită rapid și vrea s-o ceară pe Marusia în căsătorie. Dar aceasta refuză, logodnică deja cu profesorul Antimov. În timpul căsătoriei, Ragaiac adoptă un comportament neprevăzut și nerespectuos și re trăiește trecutul, zbenguielele lor sexuale. Plec pe nesimțite ceremonia și Ragaiac și Marusia au o relație sexuală. În sfârșit, pleacă cu soțul ei viitor. Eroul nostru n-a găsit rusoiaca viselor lui.

Romanul *Rusoiaca* ne permite să evidențiem unele trăsături ale Niculinei.

b. Trăsăturile de caractere ale Niculinei

Având în vedere numărul mare a femeilor care îl interesează pe Ragaiac (Ghenea, Marusia, Mariuca, Niculina, Valia), trebuie să ne limităm la o singură protagonistă. Alegerea personajului Niculinei se explică prin diferite fapte : este singura protagonistă care este prezentă în aproape întreg romanul ; este singura care beneficiază de o descriere completă făcută de narator, căci petrece cel mai mult timp cu ea.

Niculina nu este cheluitoare. Romanul nu face nicio referire la cumpărăturile efectuate de protagonistă. Nu cumpără nimic special cu ocazia vizitelor lui Ragaiac (haine noi, lumânări, bijuterii), căci se simte atrăgătoare deja. Trebuie recunoscut faptul că Niculina petrece dezbrăcată cea mai mare parte a timpului alături de Ragaiac. Nu are nevoie de fantezii :

Înainte de a mă abate cu carnea înghimpată până la ultima margine a putinelor, de tot veninul visurilor candido și sfâșietor de lubrice, pe care mi-l aduce strânsa și misterioasa perspectivă a țărmlui dîmpotrivă, alerg în galop la Niculina, refugiindu-mă cu un suspin de ușurare la sânul ei primitor⁴⁸.

Niculina este ipocrită și mincinoasă. Aceste trăsături de caractere sunt declarate clar în roman de narator :

Dar siguranța lui Gîrneată în amăgirea Niculinei îmi înfigea și mai adânc acele gerului în umerii obrăjilor, iar minciuna și prefăcătoria acesteia mă umplură până-n fund de indignare și de umilință. De aceea, curios peste măsură să văd până la ce margine va aduce batjocura ce mi pregătește, îi execut în întregime îndemnul : patruzeci de soldați și gradați pășesc pe urmele crupei lui Pafnute, pe drumul bine cunoscut, în noaptea incertă și neprietenă⁴⁹.

Niculina este infidelă. Numărul de cazuri în care Niculina îl înșelă pe Serghe cu Ragaiac în romanul este incalculabil. În plus, este puțin probabil că aceasta este fidelă în infidelitate. Nimic nu dovedește că Niculina îl înșelă pe Serghe numai cu Ragaiac. Este cazul cumnatei ei, Mariuca, care se încurcă cu un număr semnificativ de bărbați locali. Scenele de infidelitate prezente în roman sunt caracterizate prin ardoarea întâlnirilor lor :

⁴⁸ <https://bibliotecapemobil.ro/content/scoala/pdf/Gib-Mihaescu-Rusoiaca.pdf>, p. 88.

⁴⁹ *Ibid.*, p. 117.

De acum încolo – m-am hotărât – trebuie să viu noapte cu noapte la Niculina. Ascunzișurile atât de calde ale corpului ei de aspră savoare, pe care trebuie să mărturisesc acum, după o scurtă absență, nu le mai întâlnisem într-o carieră amoroasă destul de consumată și de variată ca a mea, mă năuceau complet și-mi porunceau de departe chiar în timpul zilei⁵⁰

Niculina este intrigantă. Latura sa misterioasă îl înnebunește pe Ragaiac :

– Ce dorești ? Îi strigai răgușit...

Dar ea izbucni în râs sonor și se mistui după un plop. Îndrumai cu genunchii pe Pafnute, într-acolo. Ea râse iar și se mai depărta încă...

– Oprește-te ! Îi șuierai.

Iar ea râdea ușurel, sărea ca o căpriță fermecată, oprindu-se din loc în loc, să vadă dac-o urmez, apoi pornea mai departe, chicotind înăbușit și făgăduitor⁵¹.

Niculina nu este manipuloare. Nu-l manipulează pe Ragaiac ca să se scape de soțul ei :

dar ea încă rezistă, rugându-mă :

– Nu, el nu trebuie arestat... Nu vreau să-l arestezi... E soțul meu de atâta vreme... Nu pot, nu pot să știu că tu i-ai făcut vreun rău, când el ne dă dezlegare... Mi-e milă de dânsul și nu vreau să te urască iarăși de moarte... Mi-e așa de credincios... Ne va fi așa de credincios. Îl vom trimite oriunde și el îți va da pe mână pe toți spionii, pe toți contrabandiștii, pe toți răii de pe lume... Mai mult folos îți va aduce astfel... El se va învăța să te iubească... văzând cum te iubesc de mult... Vei vedea, vei vedea⁵²...

Niculina nu este venală. Se menționează în roman faptul că vine dintr-o familie destul de bogată, și în pofida faptului că aceasta i-ar fi asigurat un tren al vieții confortabile, preferă să fugă de la locuința familială ca să-l urmeze pe Serghe, prietenul ei :

Totuși, în lipsa lui Serghe – se întâmplă odată să mâncăm fără el – putui potoli una din cele mai grele nedumeriri ale mele : aflai, fără date precise, despre trecutul Niculinei. Era cu adevărat fata unor răzeși bogați, precum bănuisem. Ei trăiau și-acuma în stare tot așa de înfloritoare ca înainte, dar nu mai vroiau să știe de dânsa. Aveau nu numai moșie, dar și case în târgul unde Niculina începuse gimnaziul. Ea tocmai terminase trei clase, dar la începutul celei de a patra întâlnise pe Serghe, pe atunci nacealnic de năloguri, un fel de funcționar al fisei, probabil un simplu agent. Îi plăcu flăcăul chipeș, mai mare ca ea cu vreo șapte ani, și-l aduse părinților, care alungară îndată pe pretendent, iar pe dânsa o pedepsiră zdravăn. Fata avu totuși curajul să se refugieze la dânsul, iar Serghe, destul de abil, singur o readuse la părinți. Cum jocul se repetă nu odată, lucrurile mergeau poate spre împăcare, când un eveniment năprasnic se ivi pe neașteptate : nacealnicul de năloguri nu putu răspunde de oarecare fonduri cu prilejul unui control și ca atare fu îndepărtat din slujbă și pus o vreme la păstrare. Părinții se făcuseră foc și-și turnau cenușe în cap ; dar Niculina știa, fără a mai aștepta explicațiile lui, că numai pentru a ajunge la mâna ei el confundase visteria țarului cu avutul propriu. Așa că, peste un an și mai bine, fu de ajuns un răvaș adus de un milog, o șuierătură în noapte, ca ea să-și ia într-ascuns bocceaua și să porceadă pe drumurile nestatornice ale Basarabiei, spre cătunul fără nume⁵³.

De pildă, Niculina nu cere bani lui Ragaiac în schimbul favorurilor sexuale.

Niculina este posesivă și nu este naivă. Vede în Valea o rivală, dar este conștientă. Se poate presupune că bărbații romanului având o carieră militară sunt înnebuniți de femei :

⁵⁰ <https://bibliotecapemobil.ro/content/scoala/pdf/Gib-Mihaescu-Rusoaica.pdf>, p. 87-88.

⁵¹ *Ibid.*, p. 23.

⁵² *Ibid.*, p. 128.

⁵³ *Ibid.*, p. 43.

– Așteaptă pe Valea ta (ea pronunță și accentuează numele Valiei corect rusește). Ce dorești de la mine ?

– Ah, Valia... pentru dânsa... Ah !... așa...

Și pornesc deodată în râs puternic, din care mă oprește doar propriul și stridentul lui sunet... – Aha... ești geloasă ?... Tu ești geloasă, Niculina ? Tu poți să fii geloasă... pentru mine... Ea clipește ochii, ca năpădiți în întuneric de o lumină vie, neașteptată. Îi ține închiși o seamă, apoi îi deschide larg și mă privește cu o nerăbdătoare curiozitate...

Nu înțeleg ce poate să-mi spună privirea aceea și nu nimeresc nici cuvântul cu care aș putea să umplu acest subit și neplăcut hiat, într-o suită atât de armonioasă de evenimente⁵⁴.

Niculina este romantică. Este o cititoare înrăită. Este posibil că lecturile sale, la fel ca Emma Bovary, au influențat personalitatea ei. Dar autorul nu preciză acest fapt în romanul lui :

Abia acum aflai, spre marea mea stupoare și bucurie, că Niculina era o cetitoare, ba chiar că începuse și învățatură gimnazială. Mă surprinse cu atât mai zdravăn această noutate, cu cât mai demult, când cercetase cu ce-mi petrec ziua și-i vorbisem de cărți, ea păruse că acordă un interes respectuos spuselor mele, dar nu se grăbise să-mi arate că nici ea nu e o ignorantă, cum ar fi făcut orice femeie din lume. Dinaintea bărbatu-său, ea dovedi însă mult interes acestui subiect în convorbirea noastră. Cunoștea câteva romane de seamă rusești și foarte multe de autori fără însemnătate sau de autori pe care eu îi ignoram. Cetise și traduceri, desigur în rusește : *Mizerabilii*, *Germinal*, *Contele de Monte Cristo*, *Madame Bovary Quo Vadis*. Bel-Ami, mult Dumas, Sienkiewicz și Zola, punea pe aceiași plan Cei trei mușchetari cu Război și pace și mărturisea foarte natural că Manon Lescaut a impresionat-o la fel ca Frații Karamazov ori Anna Karenina, ba se părea că poate și mai mult. Serghe cetise și el ceva și arăta nelimitată admirație pentru Suflete moarte, Taras Bulba și câteva povestiri de Pușkin și Lermontov, adică pentru întreaga lui lectură. Acordă de asemeni o cuviincioasă atenție răsunetului atâtor nume ilustre, mai ales streine, și se simțea nespus de onorat că astfel de convorbire avea loc sub acoperișul lui. Îi făgăduii să-i fac rost de moș Creangă și ceva Sadoveanu⁵⁵.

Niculina nu are sete de notorietate. Nu interferează în activitatea soțului ei de contrabandist, Serghe Bălan, precum nici în misiunea militară a lui Ragaiac : « Se învățase aici cu Serghe, cu plecările lui pe neașteptate și cu întoarcerile lui nocturne, cu afacerile lui misterioase, despre care nici ei nu-i spunea nimic mai înainte, dar de pe urma cărora aducea bănet bun în casă. Acum însă, când aflase îi plăcea și mai mult⁵⁶. »

Niculina nu este sinucigașă. Este încă în viață la sfârșitul romanului, dar cititorul nu știe ceea ce devine. Ea și Ragaiac nu se mai vor întâlni niciodată :

Noapțile mele nu mai sunt nopți. Trebuie să fug, dar unde ? La Niculina n-am mai îndrăznit să mă duc, în cuprinsul celor trei zile care au urmat uciderii lui Serghe. Pentru formalități am trimes pe Gîrneată.

Nu l-am mai întrebat de dânsa și nici el nu mi-a spus nimic. Totul trebuie să fie acolo, așadar, posomorât și cernit. Dar acum pârâitura asta încontinuu, în care îmi pare că plesnește tot cugetul meu, mă alungă iarăși pe drumul obișnuinței. Nu, fără îndoială, nu voi bate la ușă, nu voi pătrunde în casă... încă nu... încă nu... Și alung orice gânduri care se arată destoinice să-mi ofere bune începuturi de scuză... Nu vreau, nu pot să mă gândesc⁵⁷.

Autorul menține suspansul asupra destinului acesteia, cititorul este singurul maestru al soartei imaginare Niculinei.

⁵⁴ <https://bibliotecapemobil.ro/content/scoala/pdf/Gib-Mihaescu-Rusoaica.pdf>, p. 125.

⁵⁵ *Ibid.*, p. 34.

⁵⁶ *Ibid.*, p. 60.

⁵⁷ *Ibid.*, p. 133.

D. Opușii Doamnei Bovary în domeniul românesc și străin

În perioada respectivă pe care am ales-o în cadrul acestei analize, sunt personaje ale unor romane care ne par absolut contrar Doamnei Bovary. Le prezentăm în câteva rânduri ca să avem o vedere de ansamblu a arhetipului feminin caracterizat de Emma Bovary.

1. Doamna T în Patul lui Procust (1933) de Camil PETRESCU (1894-1957)

Camil PETRESCU s-a născut în București pe 22 aprilie 1894 și a murit pe 14 mai 1957. A fost romancier, dramaturg, doctor în filozofie, scriitor de povestiri. Este cunoscut mai ales pentru că a inițiat o nouă direcție pentru roman. Și-a pierdut părinții foarte devreme și a fost crescut de către o rudă. El studiază la București la colegiul Sfântul Slava și la liceul Gheorghe Lazăr. Obține o bursă. Merge la Universitatea din București la facultatea de Filosofie și de Litere, își obține licența cu felicitări juriului. Se va stabili la Timișoara pentru a preda la liceu. Își pregătește doctoratul cu o teză despre teatru. Această teză se intitulează « modalitatea estetică a teatrului ». Apoi debutează în reviste în 1914, iar în timpul războiului între 1916 și 1918 este ofițer. Experiența sa de ofițer se va reflecta în unele dintre romanele sale : *Ultima noapte de dragoste întâia de noapte război*. În 1916 începând cu mobilizarea sa, pleacă pe front și va fi rănit. Revine din nouă pe frunte și va fi luat prizonier de maghiari. În timpul unui bombardament german, va deveni surd și acest lucru va afecta operele lui. În 1918 se va întoarce la București. Începând cu anii 1920 va participa la reuniunile cenaclului Zburătorul (care sunt conduse de Lovinescu). Va publica romanul *Patul lui Procust* în 1933. Apoi, este numit director al Teatrului Național din București în 1939. Continuă să publice cărți. După războiul este ales membru al Academiei Române în 1947. Pregătește un roman dedicat lui Nicolae Bălcescu, dar nu va avea timp să-l termine întrucât moare între timp. S-a apropiat de realismul socialist⁵⁸.

Doamna T, independentă din punct de vedere financiar (proprietară a unui magazin de mobilă), este o opusă a Doamnei Bovary care este dependentă de soțul și amanții ei. Această voință de a câștiga independența financiară va deveni un simbol al curentului feminist din secolul XX-lea și se va perpetua în secolul XXI-lea.

2. Vitoria Lipan în Baltagul (1930) de Mihail SADOVEANU (1880-1961)

Mihail Sadoveanu s-a născut pe 5 noiembrie 1880 și a murit pe 19 octombrie 1961. Scriitor, romancier, nuvelist, om politic și academician român, este totuși cunoscut pentru proza sa, care se referă în special la anumite curente atașate la contextul cultural românesc, la importanța mitului și a simbolismului, înainte de a se consacra într-o perioadă mai tardivă la o anumită formă de realism. A fost fiul unui avocat. El studiază la gimnaziul din Fălticeni și la universitatea unde pregătește o monografie asupra Etienne Legrand.

Apoi pleacă la București unde va studia Drept. Începuturile sale în jurnalism le începe la București în revista *Dracu* în 1897. În 1898 începe să colaboreze la *Viața Nouă*. Este în acest moment că se va întâlni cu ARGHEZI. Se stabilește la București în 1904 căsătorindu-se și va avea o familie foarte mare. Începe să publice volume de povestiri cu valori istorice. În 1910 este numit director al Teatrului Național din Iași. Colaborează în revista *Sămănătorul*. Participă la revista *Viața Românească*. În 1919 editează cu Arghezi la Iași revista *Însemnări literare*. În această revistă publică un volum de povestiri care este intitulat *Umbre*, și un fascicul *Amintirea lui Creanga*. În 1921 devine membru al Academiei Române. În 1926 cu REBREANU reprezintă societatea scriitorilor la Congresul din Berlin. În 1928 publică *Hanul*

---

⁵⁸ Curs al Doamnei Estelle VARIOT, « Cultura specifică ».

Ancuței. Este un fel de colecții de nouă povestiri care se referă la genul epic. În 1936 publică revista lunară *Însemnări ieșene*. Apoi scrisele sale vor fi puternic influențate de noua ideologie. În 1949 este ales președinte al Uniunii Scriitorilor din România. Continuă să publice romane orientate spre comunism. El va muri în 1961 și va primi titlul de erou al lucrării puțin timp înainte de moartea sa⁵⁹.

Romanul *Baltagul* pune în scenă Vitoria Lipan, o femeie-detectiv care « în același timp rămâne o mamă iubitoare și protectoare [...] arhaică, stăpână de sine, femeie credincioasă, superstițioasă ce prin inteligența și intuiția de care dă dovadă reușește să prindă criminalii soțului său⁶⁰. » Corespunde la imaginea unei femei conform unei anumite tradiții pe de o parte care are capacitățile intelectuale necesare s-o ajute să obțină justiția pentru soțul ei.

Dimpotrivă, Doamna Bovary este o gospodină care nu este o maică bună. Nu este stăpână de sine, ci este prizonieră de sentimentele ei, ceea ce transmite cititorului o viziune a unei femei tulburate și susceptibile de a suferi încă mai mult de o lipsă de încredere în sine și în același timp de o încredere nejustificată în amantul ei până când va înțelege că nu o merită.

3. *Olguța în La Medeleni (1925-1927) de Ionel TEODOREANU (1897-1954)*

Cu romanul trilogie *La Medeleni*, se regăsește tema sinuciderii când acesta este la apogeu.

Una dintre protagoniștii principali se numește Olguța. Ea și Monica, prietena ei cea mai bună și orfană, ajung la casa Deleanu, o familie bogată, pentru vacanță. Olguța este sora lui Dănuț. Sunt obișnuiți să se certe permanent, și distrug mutual obiectele cu care joacă. Relațiile între el și Monica sunt inițial de asemenea execrabile, dar relațiile din copilărie sunt adesea efemere și Monica se îndrăgostește în final de Dănuț. În primul rând, respinge avansurile fetei, dar în sfârșit se căsătorește.

În ceea ce o privește pe Olguța, aceasta se îndrăgostește de Vania, un unchi călător dintr-o familie bogată mult mai în vârstă decât ea. Corespundează mult cu el, dar descoperă că suferă de cancer. Înainte de a se sinucide împușcându-se cu un revolver, îi cere Monicăi să se întâlnească cu Vania să-i dea o scrisoare și să se întoarcă cu inelul său de logodnă. Dar acesta nu vine și scrisoarea nu va fi transmisă niciodată.

Familia Deleanu vinde moșia lor « La Medeleni » ca să uite amintirea prea dureroasă a Olguței, pe care au iubit-o atât de mult⁶¹.

Istoria acestui roman amintește vag istoria *Enigmei Otiliei*. Emma Bovary se opune Olguței prin faptele că are doi amanți (și Olguța n-are), că nu iubește soțul ei (în timp ce Olguța iubește soțul ei viitor), și că se sinucide din cauza unor motive financiare și sentimentale (în vreme ce Olguța se sinucide din cauza unor motive de sănătate).

---

⁵⁹ Curs al Doamnei Estelle VARIOT, « Cultura specifică ».

⁶⁰ Cele mai reprezentative personaje feminine din literatura română. *iubesc să citesc* [online]. 27 februarie 2015. [Consultat pe 6 februarie 2017]. Disponibil la adresa : <http://iubescsacitesc.ro/cele-mai-reprezentative-personaje-feminine-din-literatura-romana/>

⁶¹ Rezumat constituit de niște surse internet :

1. <http://www.wattremez.com/teodoreanu/these/texte/resume.htm>

2. La Medeleni - rezumat - Documents. *Documents.tips* [online]. [Consultat pe 9 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://documents.tips/documents/la-medeleni-rezumat-566f0a9e7c26b.html>

4. *Mara în Mara (1894) de Ioan SLAVICI (1848-1925)*

Ioan SLAVICI este un scriitor, traducător și jurnalist român născut în 18 ianuarie 1848, la Șiria. Își face studiile la orașul său natal, apoi la Arad, după care și le continuă la Satu-Mare. Este student la Universitatea din Budapesta și din Viena. Își începe cariera de scriitor cu *Fata de birău* care este o comedie publicată în *Convorbiri literare* în 1871. În plin vag creativ, publică romanul *Mara*, în 1894, în revista *Vatra*, dar apare oficial doar în 1906. A scris nuvele, povești, alte romane, memorii, drame și comedii⁶². Moare în 17 august 1925.

Romanul *Mara* o aduce pe primul plan pe Mara, o văduvă mamă de doi copii – Persida și Trica – care trăiește în nordul Banatului. Lucrează extrem de greu că să strângă bani pentru copiii ei și mai ales pentru educația lor. De fapt, își dedică banii înmormântării soțului ei, fiicei ei Persida, și fiului ei Trica. Romanul urmează evoluția lor. Pe măsură ce cresc, nu dau ascultare mamei lor, și familia se rupe.

Mara este, într-un anumit fel, o opusă a Doamnei Bovary. Iubirea sa pentru copii săi contrastează cu aversiunea Doamnei Bovary pentru fiica sa Berthe, dar atitudinea Emmei Bovary ar fi posibil diferită dacă acestea ar fi avut un fiu. În acest caz, Mara joacă și rolul unui tată pentru copiii săi, devotându-se pentru a asigura venituri pentru familia sa. Este drumul opus pentru Emma, împovărată de datorii. Este de neconceput pentru ea să-și găsească un loc de muncă pentru a începe să le ramburseze. Prea egoistă, alege opțiunea cea mai ușoară sinucigându-se și lăsând în urmă o fiica orfană în mizerie.

5. *Iago și Othello în Othello, maurul din Veneția (1603) de William SHAKESPEARE (1564-1616)*

SHAKESPEARE s-a născut în Stratford-upon-Avon, aproape de Londra (un oraș cu o populație de aproape două mii de locuitori în momentul acesta) în aprilie 1564. Nu există un consens privind data exactă a nașterii lui. Este probabil că și-a făcut studiile la *Holy Trinity Church*. La optsprezece ani se căsătorește cu Anne Hathaway dar cinci ani mai târziu decide să abandoneze soția și copiii lui ca să lucreze în capitala Regatului Angliei⁶³.

*Othello, maurul din Veneția*⁶⁴ este o tragedie în cinci acte reprezentată în jurul anului 1603 și tipărită pentru prima dată în 1622, adică șase ani după moartea scriitorului în orașul său natal.

Este o tragedie în cinci acte relatează peripețiile maurului Othello și ale anturajului său. Eroul este în serviciu al puternicului oraș al Veneției, și abia însurat cu Desdemona (fiica lui Brabantio, senator venețian care se uită urât la căsătoria fiicei sale) se pregătește să pornească o campanie împotriva Turcilor. Dar o furtună violentă distruge flota otomană, și Othello este trimis în Cipru, în care este numit guvernor. Îl numește ca locotenent pe Cassio, ceea ce provoacă gelozia și mânia cornetei Iago care își planuiește răzbunarea. Prin numeroase mașinații, acesta ajunge să-l evingă pe Cassio din putere și reușește să trezească gelozia dușmanului său declarat făcându-l pe Othello să creadă că Desdemona îl înșelă cu Cassio. Se aranjează ca să Othello descopere batista pe care o oferise Desdemonei la Cassio. Othello

---

⁶² BUGNARIU, Teofil, DOMSA, Ioan et VATAMANIUC, Dimitrie. *Ioan Slavici, 1848-1925: biobibliografie*. București, Roumanie : Editura Enciclopedică Română, 1973.

⁶³ JOHNSTON, Derek. *Shakespeare 1564-1616*. Paris : Presses universitaires de France, 20. Figures et plumes. ISBN 978-2-35764-006-1, p. 14-15.

⁶⁴ *Othello maurul din Veneția*. [online]. [Consultat pe 20 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:KWtzhQyPDJUI:restitutio.bcub.ro/bitstream/123456789/595/1/37954%2520Othello%2520-%2520William%2520Shakespeare.pdf+&cd=4&hl=fr&ct=clnk&gl=fr>

cadă în capcană și este convins de faptul că soția lui îl înșelă cu Cassio. Othello solicită moartea acestuia, și o strangulează pe Desdemona.

Iago îl înjunghie pe Rodrigue ca să nu descopere nimeni stratagema lui, dar din nefericire pentru el, scrisori dovedind culpabilitatea sa sunt descoperite pe corpul decedatului și Iago este arestat. Othello, aflând adevărul, se sinucide străpungându-se cu sabia sa⁶⁵.

Iago, considerat ca enigmatic de Henri Suhamy « sub-ofițer de carieră care disprețuiește civilii și invidiază superiorii săi ierarhici, meschin, cupid, ambițios, Venețian xenofob și rasist, soț gelos și tiranic, bârfitor misogin și tulburat sexual, conștient de o inferioritate pe care o caută să compenseze în diverse moduri⁶⁶ », fură rolul principal al piesei lui Othello. Are rolul cel mai lung și întreține cele mai multe relații cu altele personaje ale piesei. După Emma, bărbatul îndeplinește două funcții : cea sexuală și cea financiară. Minciunile lui Iago și ale Emmei au funcții defensive și ofensive. Iago este un strateg iscusit cu multiple fațete, gelozia și ura lui față de Othello sunt dotate de o anumită realitate psihologică.

După Michel Grivelet, Othello și Desdemona « împărtășesc o viziune în care dragostea se opune a ceea ce profesează Iago [...] Dragostea după el « este doar o poftă carnală și licențiozitate dată dorinței » (1.3.334-5⁶⁷) ».

FLAUBERT și SHAKESPEARE au optat pentru o rupere în timp prin deplasarea locului de acțiune rapid în piesă (după actul întâi) din Veneția la Cipru (din Tostes la Yonville-l'Abbaye în *Doamna Bovary*).

În opera lui SHAKESPEARE, gelozia este cauza veritabilă a dramei, în timp ce în *Doamna Bovary* aceasta este financiară și este o chestiune de ego. Inteligența (persuasiune) pe care o folosește Iago pentru a corupe sufletul lui Othello este « de geniu⁶⁸ », ceea ce nu este cazul în opera lui FLAUBERT, Emma se îndreaptă spre repetarea eșecurilor ca să obțină bani. Emma nu are nicio putere persuasivă. Temele sexualității se regăsesc în ambele opere. Piesa lui SHAKESPEARE prezintă o sexualitate bestială, opera lui FLAUBERT prezintă o sexualitate abundentă.

Personajul lui Othello poate și fi comparat personajului Doamnei Bovary, ambii alegând sinuciderea ca arma fatală ca să pună capăt la suferințele lor. Nu se iartă greșelile lor trecute. Preferă să moară decât să fie confrunțați la privirea oamenilor, și astfel de a fi judecați.

(Tabelul 2, la pagina 4) prezent în anexe reia trăsăturile de caractere ale ai săi *alter ego* Emmei pe care le-am citat mai sus, adică trăsăturile de caractere ale Otiliei, ale lui Luli, ale Niculinei.

---

⁶⁵ Rezumat constituit de diferite surse online :

1. Otello (Œuvre - Giuseppe Verdi/Arrigo Boito) | Opera Online - Le site des amateurs d'art lyrique. [online]. [Consultat pe 7 martie 2017]. Disponibil la adresa : <https://www.opera-online.com/items/works/otello-boito-verdi-1887>

2. TOSEL, André. *Otello de Verdi: Un voyage au coeur de l'oeuvre*. Paris : b.a-BA éditions, 2014. ISBN 979-10-91882-09-5.

⁶⁶ SUHAMY, Henri. *Dictionnaire Shakespeare*. Paris : Ellipses. ISBN 978-2-7298-2023-7, p. 187.

⁶⁷ Traducerea ne aparține. Sursa originalului : GRIVELET, Michel, MARTINET, Marie-Madel et GOY-BLANQUET, Domin. *Shakespeare de A à Z ou presque*. Paris : Aubier, 1988. ISBN 978-2-7007-2810-1, p. 346.

⁶⁸ *Ibid.*, p. 347.

E. Compatibilități franco-franceze și franco-române

Având în vedere (Tabelul 1, p. 4), (Tabelul 2, p. 4) și (Figura 3, p. 2-3) prezentate în anexe, este posibil să definească omul ideal al enigmaticei Doamne Bovary.

1. Compatibilitate între Doamna Bovary și Julien Sorel (*Roșu și Negru*)

Este slabă. După cum am văzut-o mai sus, Julien Sorel visează de o ascensiune socială, la fel ca Emma Bovary. Însă ca să între în înaltă societate, trebuie ca unul dintre ei să facă parte din ea.

Doamna Bovary caută un om cultivat, și bogat, ceea ce nu este cazul lui Julien, simplu tăietor de lemne, și apoi preceptor. Acțiunea romanului lui STENDHAL are loc la Verrières, un oraș mic din Jura. După cum am arătat mai sus, faptul de a trăi la țară este o cauză a depresiei Emmei. Cele două personaje împărtășesc un punct comun : pentru ei, literatura este un mijloc de evaziune spirituală. Dar citesc două literaturi diferite. Julien Sorel este pasionat de Napoléon, în timp ce Emma se evadează în lecturi siropoase a căror temă principală este adulterul⁶⁹.

2. Compatibilitate între Doamna Bovary și Félix de Vandenesse (*Crinul din vale*)

Este slabă. Amanta sa, Doamna de Morstauf construiește cariera lui Félix. Astfel intră în înaltă societate grație ei. Doamna Bovary caută același lucru. Însă, ca să între în înaltă societate, e necesar ca unul dintre ei să facă parte din ea. Aceste ambele personaje sunt incompatibile pe această chestiune. Locul acțiunii romanului *Crinul din vale* este valea Indre, un loc pe care nu afecționează mult Emma căci ar prefera să locuiască la Rouen, dar mai ales la Paris.

3. Compatibilitate între Doamna Bovary și Felix (*Enigma Otiliei*)

Este slabă. Felix este prea tânăr pentru Emma Bovary. Este încă student, nu lucrează, atunci nu strânge bani și nu corespunde la așteptările Emmei. Acțiunea romanului lui Călinescu se află la București, un oraș mare cu aproape 70 000 de locuitori între 1830 și 1878⁷⁰, în timp ce Parisul era zece ori mai populat în aceeași perioadă. Emma ar fi putut iubi Bucureștiul.

4. Compatibilitate între Doamna Bovary și Pascalopol (*Enigma Otiliei*)

Există o compatibilitate amoroasă foarte mare între ei. În primul rând, Pascalopol este un om cultivat. În al doilea rând, este un om bogat. În al treilea rând, este un om care îi place să călătorească. Ar fi avut toate calități necesare ca s-o seducă pe Emma. Emma are de asemenea toate calități ca să-l ispită : este tânără, frumoasă și franțuzoaică. Singurul obstacol al relației lor fictivă poate fi vârsta, căci în *Enigma Otiliei* aflăm că Pascalopol are cam cincizeci de ani, în timp ce Emma abia are 20 de ani.

---

⁶⁹ Commentaire : Madame Bovary : Les lectures d'Emma. [online]. [Consultat pe 5 iunie 2017]. Disponibil la adresa : http://www.bacfrancais.com/bac_francais/49-madame-bovary-les-lectures-d-emma.php

⁷⁰ București, oraș multiethnic | Bucurestii Vechi si Noi. [online]. [Consultat pe 6 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.bucurestivechisinioi.ro/2010/10/bucuresti-oras-multiethnic/>

5. Compatibilitate între Doamna Bovary și Catul Bogdan (*Lorelei*)

Este media. Catul Bogdan este un om cultivat care este un scriitor cu renume. Doamnei Bovary îi place să citească cărți. Aceasta este maniera ce permite imaginația ei să se dezvolte. Dar Catul Bogan nu este bogat, trenul vieții lui n-ar putea asigura Emmei o viață confortabilă.

6. Compatibilitate între Doamna Bovary și Ragaiac (*Rusoiaca*)

Este mare. Ragaiac este un fel de Doamnă Bovary la masculin. Ambii sunt în căutarea unui ideal. Dar Ragaiac nu este bogat, este locotenent pe frontul rusesc, ceea ce implică puțin de timp de acordat eroinei noastre. În plus, este foarte puțin probabil că țara românească i-ar fi plăcut Emmei. Emma vrea să trăiască într-un oraș și nu la țară.

Compatibilitatea cea mai mare este cea între Pascalopol (*Enigma Otilia*) și Doamna Bovary. Fără îndoială că dacă aceste două personaje s-ar fi întâlnit, ar fi devenit un cuplu ideal. Totuși, trebuie să păstrăm în minte, ca să alimentăm și dezbaterile filozofice, faptul că, în realitate, sunt și cazuri când opusurile se atrag... pentru că perfecțiunea nu este întotdeauna suficientă și pentru că ne interesează și diferența. Un arhetip constituie o generalitate despre ființe adevărate care au puncte comune ca și cum o specificitate, adică o individualitate. Dacă nu se ia în seamă realitatea vieții cu imperfecțiunile sale, riscul este pierderea totală a ei.

Lipsa de compabilitate între două ființe explică numeroase eșecurile unei căsătorii. De fapt, atât în România în anii 1930 cât în Franța în secolul al XIX-lea, numeroase căsătorii sunt « aranjate » sau « mecanice » : după cum am văzut-o mai sus Emma Bovary se căsătorește cu Charles sub impulsul momentului fără să-l cunoască cu adevărat, la sfârșitul romanului Otilia se căsătorește cu Pascalopol dar se despart puțin timp după aceea, în ceea ce privește Luli și Gabriela, ele se căsătoresc repede cu atrăgătorul Catul Bogdan care se revelează mult mai puțin fermecător în căsnicie (*revoir la syntaxe*)... Și eroina Niculina a schimbat/inlocuit ardoarea și pasiunea întreținută cu Serghe în primele zile, cu satisfacțiile sexuale unui Casanova care n-are nicio voință de a se căsători cu ea.

Problematica ridicată este pe de o parte finalitatea vieții și capacitatea fiecăruia să-și facă alegeri care au vreun impact asupra persoanei ca și cum altora ; pe de alta parte, analiza progresiunii personajelor contribuie să ne cunoaștem mai bine și să identificăm limitele noastre, prin nuanțele, prin obstacole de depășit etc.

Prin urmare, idealul masculin al Doamnei Bovary nu se află nici la Paris, într-o operă sau într-o ceainărie-cofetărie, sau la Rouen, la un bal, ci la București, unde ar fi putut, în alte circumstanțe, să găsească iubirea. Moartea ei tragică, din disperare, reprezintă și lipsa de încredere în ceea ce este frecvent la îndemână.

III. PREZENTARE A FRAGMENTELOR ALESE

A. Plasare în context a fragmentelor alese

Este vorba despre fragmente care relatează un moment-cheie în viața eroinelor noastre.

Alegerea acestui fragment al *Doamnei Bovary* se justifică prin faptul că Emma suferă mai mult de faptul că nu găsește bani ca să-și ramburseze datoriile și de faptul că este respinsă de amantul ei chiar decât faptul de a muri. Lipsa totală de speranță o împinge spre ieșirea fatală.

Acest fragment din *Lorelei* a fost ales de faptul că evenimente importante (plecarea Gabrielei la munte cu amantul său, descoperirea secretului Gabrielei de soțul ei Catul Bogdan) se succed foarte repede. Această descoperire va duce la sinuciderea lui Catul Bogdan.

Alegerea fragmentului din *Rusoiacă* se explică prin faptul că eroul descoperă un pasaj secret pe care-l folosește rivalul său, Serghe Bălan care se grăbește, să se ducă la soția lui, Niculina. Ragaiac este pe punctul de a-și atinge țelul ultim : îl arestează pe Serghe. Arestarea lui o să-i permită să trăiască fericit cu Niculina, femeia pe care o consideră ca cea de-a opta minune a lumii. Este o ușă de intrare în inima Niculinei.

Acest fragment din *Enigma Otiliei* poate se explică prin faptul că lectorul prin acesta ajunge în sfârșit să ne facă o idee mai bună despre adevărata personalitate a Otiliei. În acest fragment, ipocrizia Otiliei este flagrantă, plecarea ei este surprinzătoare și frânge inima lui Felix. Acest fragment poate fi văzut ca o trădare de Otilia sau ca un sacrificiu de aceasta.

Ne propunem să evidențiem unele aspecte textuale și lingvistice, cu scopul de a arăta specificitatea acestor fragmente.

B. Analiză textuală și lingvistică comparativă

Analiza textuală se interesează la personaje, la discurs, la povestire, la timpul și la aspectul verbal, la descriere și la polifonie.

În analiza lingvistică este vorba de a analiza limba textelor literare pentru a ajunge la o analiză de formă în legătură cu conținutul semantic, mai ales.

Progresele globalizării, dezvoltările comerțului cu țările de cultură și de limbă străină în a doua jumătate a secolului al XX-lea au impulsionat transformarea studiului traducerii și al metodelor teoretice.

Danica Seleskovitch, directoare al Școlii interpreților și ale traducătorilor de la Universitatea din Paris III, și Marianne Lederer, profesoară la Universitatea din Paris XII (ambele fiind interprete de conferință de audiere internațională) vor prezenta teoria lor interpretativă în cartea lor *Interpreta pentru a traduce*. În teoria lor, cheiunea sensului este importantă. De aceea, traducătorul trebuie să aibă o cunoaștere a lumii și a contextului, și să înțeleagă voința de exprimare a autorului. Trebuie să de-verbalizeze sensul, acest lucru înseamnă că trebuie să înțeleagă textul original și apoi să reformuleze, să re-exprime ideile.

În *La traduction aujourd'hui* (1994), Marianne Lederer revine asupra principiilor fundamentale ale teoriei lor care consistă să înțeleagă textul original, să de-verbalizeze forma sa lingvistică și să exprime într-o altă limbă ideile înțelese și sentimentele resimțite. De aceea, crede că adevărata traducere este traducerea textelor, deoarece traducătorul trebuie să țină

seama de un discurs, de un context. Este o traducere prin echivalență, care, prin urmare, nu se poate face ultim, literalmente, dat fiind că adaptări sunt necesare când este vorba de o transpunere într-un alt univers lingvistic. Dimpotrivă, traducerea cuvintelor și a frazelor este o traducere lingvistică, adică o traducere prin corespondență, luând în seama faptul că frecvent sinonimele nu sunt perfecte și că sunt nuanțe în fiecare cuvânt. Deci, putem spune că teoria interpretativă este *cibliste*, deoarece obiectivul este înțelegerea traducerii în cultura gazdă, pentru cititorul-țintă.

Dar această teorie implică o înțelegere perfectă a sensului, anume ceea ce autorul a vrut să zică, sau să facă.

Traducătorul trebuie să aibă o bună cunoaștere a culturii limbii surse dar, de asemenea, trebuie să ia în considerare contextul social și istoric în care evenimentele au loc, relațiile sociale actuale de exemplu, nu fiind aceleași ca cele din secolele anterioare din cauza evoluției societății. Trebuie să țină cont de convențiile literare ale vremii, cu o traducere liberă destinată cititorilor secolului al XVIII-lea, și o traducere mai tehnică în secolul al XIX-lea pentru romanele lui ZOLA, de exemplu, pentru a exprima suferințele, condițiile sociale și fizice în care trăiesc muncitorii.

În *Le sens en traduction*, Marianne Lederer preciză că un text poate avea multe sensuri posibile. Se regăsește această problemă de pildă în proverbe. În domeniul juridic, formularea textelor sau a articolelor de legi, chiar dacă este frecvent foarte precisă, generează în anumite cazuri, ceea ce o cheamă un vid juridic, în sensul că pot exista lacune, concepte prea generaliste într-un act legislativ ceea ce dă o anumită libertate în aplicarea sa sau sensuri duble. În general, jurisprudența ajută să depășim aceste dificultăți. După Marianne Lederer, interpretarea dintre care « formularea [este] suficient generală [...] crește numărul interpretărilor posibile¹ » în traducere.

De asemenea, traducătorul trebuie să descifreze sensurile ascunse, adică lucrurile nespuse, aluziile care nu sunt scrise, exprimate în text. În cazul contrar, există riscul de incertitudine în traducerea textului în limba-țintă.

În *Traduire : théorèmes pour la traduction*, Jean-René LADMIRAL abordează tema intraductibilității, deoarece în unele cazuri, soluțiile de traducere sunt parțiale.

Elementele care sunt traduse în limba-țintă sunt doar echivalente a elementelor de limba sursă. Problema în acest caz nu este lingvistică, ci etnologică căci aceste elemente aparțin unui context cultural precis care nu se regăsește în mod necesar într-o altă cultură. Acesta este cazul atunci când este vorba de a traduce un vocabular specific unei culturi, unor obiceiuri vestimentare, alimentare, religioase sau tradiționale².

În manual lor *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*³, J. Darbelnet și J.-P. Vinay propun șapte tipuri de soluții la dificultățile traducerii. Traducătorul, în primul rând, are soluția împrumutului și anume că importă orice termen sursă străin ca atare, care permite să creeze un efect de stil și să respecte contextul local cu cuvinte precum « sangria » în Spania sau « coroner » în America.

---

¹ LEDERER, Marianne. *Le sens en traduction*, Paris : Minard, 2007.

² LADMIRAL, J.-R. *Traduire : théorèmes pour la traduction*, Paris, Payot, 1979 (Petite Bibliothèque Payot, n° 366). Rééditions (avec une pagination identique), augmentées d'une préface (pp. V- XXI) : Paris : Gallimard, 1994 & 2002 (coll. « Tel », n° 246).

³ DARBELNET, Jean et VINAY, Jean-Paul. *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*, Paris : Didier, 1994.

Acesta poate de asemenea recurge la împrumutul lexical care este traducerea literală a sintagmei străine (week-end care este tradus prin sfârșit a săptămânii), la cuvânt cu cuvânt (traducere literală), la transpoziție (o parte a discursului este înlocuită de către o altă fără să schimbe sensul), la modulare, « ideea fiind exprimată diferit în limba sursă și în limba-țintă⁴ ».

Procesul de echivalență consistă să reia aceeași situație referențială, dar cu o redactare diferită, căci una dintre dificultăți de traducere rezidă în ceea ce aparține limbii. Acesta este cazul de pildă pentru onomatopee, proverbe și expresii idiomatice, care nu au nici o traducere literală într-o altă limbă.

În ceea ce privește onomatopeele, cuvinte care imită sunete, problema este că, în cazul în care unele sunt universale (ding dong, bang...), alte se exprimă în moduri diferite, sau chiar nu există în unele limbi.

Se poate spune că onomatopeele nu reproduc întotdeauna cu exactitate sunetele, zgomotele, dat fiind că percepția sunetelor între indivizi diferă. De aceea, îi este greu traducătorului să interpreteze un sunet unei limbi surse ca să-l traducă într-o limbă-țintă. Onomatopeele unei limbi nu sunt neapărat incluse într-o altă limbă ; diferă de la o limbă la alta.

De exemplu, pentru un francez, rața face « coin-coin », cocoșul « cocorico » iar păsarea « cui-cui », în timp ce un român nu înțelege același lucru căci rața face « mac-mac », cocoșul « cucurigiu » și pasărea « piu-piu-piu ».

Când onomatopeele nu există într-o anumită limbă, este necesar s-o traducă, dar impune traducătorului o cunoaștere profundă a limbii originale pentru o înțelegere completă a simbolului onomatopeei și a greutății ei enunțative.

În ceea ce privește galicismele, problema este aceeași căci este vorba de expresii particulare în limba franceză, care pot avea un sens diferit într-o altă limbă sau care nu pot fi traduse cuvânt cu cuvânt. Se găsesc galicisme în sensul unui singur cuvânt, același cuvânt, în expresii figurative, dar, de asemenea, galicisme de construcție.

În ceea ce privește galicismul în sensul unui cuvânt simplu, acesta este același cuvânt poate avea semnificații diferite în funcție de limba în care este utilizat. Cuvântul sentiment în română exprimă dragostea, pasiunea pe care poate simte cineva pentru altcineva, are un sens diferit pentru un italian, *sentimento* având sensul de « opinie » și de « capacitate de a simți ».

Este același lucru pentru cuvântul femeie, care în limba franceză este un cuvânt polisemic, deoarece are două semnificații : adultă de sex feminin și soție în timp ce un englez spune « woman » pentru ființa umană de sex feminin și « wife » pentru femeia căsătorită.

Asocierea anumitor cuvinte poate, de asemenea, produce galicisme (inversiunea adjectivului nu este specific galicismului dar pan-romanică ; sintaxa/ordinea cuvintelor este și în legătură cu flexiunea) ca om bun și bun om, care au sensuri diferite.

Expresiile figurative prezintă de asemenea probleme de traducere, ca în franceză proverbul « jeter l'argent par les fenêtres » se zice « attacher son chien avec des saucisses » în Argentina sau hiperbola « fort comme un turc » se zice « tare ca fierul » în limba română.

Nivelurile de limbă sunt de asemenea o problemă pentru traducător. Vocabularul folosit poate fi specific ierarhiilor sociale ale unei perioade definite care necesită o cunoaștere a contextului

---

⁴ LAROUSSE, Éditions. Archive Larousse : Grande Encyclopédie Larousse - traduction. [online]. [Consultat pe 14 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.larousse.fr/archives/grande-encyclopedia/page/13810>

social al timpului. Diferă și în funcție de modul de comunicare, vocabularul nu va fi același într-o conversație simplă ca într-un discurs solemn.

Putem distinge multe tipuri de niveluri de limbaj : popular și vulgar, argoul, colocvial, nivelul actual și în cele din urmă nivelul elevat pentru domeniul literar și poetic. În aceste niveluri, există și cuvinte argotice, vulgare, curente, copilăroase, familiare, literare, poetice, și populare.

Translatorul va trebui să facă față provocării de a încerca să facă termenii textului sursă în limbă-țintă, inclusiv termenii de argou, ca « bagnole » sau « caisse » pentru a desemna o mașină, « godasse » pentru un pantof, « mec » pentru un bărbat, « toubib » pentru un doctor, acestea sunt cuvinte mai expresive decât cele ale limbajului colocvial. Au un sens precis, și aparțin unui mediu social popular. În ultimul exemplu, nu se poate traduce « toubib » prin « doctor » într-o altă limbă căci n-au același nivelul de limbă, chiar dacă aparțin aceluiași domeniu semantic.

Dar, după Jean-René Ladmiral, traducerea cuprinde « un anumit nivel de entropie, adică o anumită pierdere de informație » și că « meseria de traducător consistă să aleagă răul⁵ ».

C. Dificultăți în domeniul traducerii

1. Teorii ale traducerii

Traducerea consistă să se transpună un text redactat dintr-o limbă la plecare într-o limbă-țintă, adoptând anumite criterii vizând respectarea forma și fondul.

În conformitate cu cuvintele lui Inès Oseki-Dépré care afirmă că este « necesar să distingă trei tipuri de teorii după care acestea se caracterizează prin dominația uneia dintre următoarele trei aspecte, și anume *prescripție*, *descriere* sau *prospecțiune*⁶ », de-a lungul istoriei mai multe teorii asupra activității de traducere s-au ciocnit. Specialiștii le numesc opozițiile binare : limba sursă/limba-țintă ; text original/text tradus ; literalism/traducere liberă ; traducere a literei/traducere a spiritului. Dar tendința centrală a dezbaterii s-a făcut în special în jurul traducerii spre textul original sau spre textul tradus și a variat de-a lungul timpului și în funcție de contextele socio-culturale și politice.

Reflecția asupra traducerii, anterioare secolului al XX-lea, se bazează în primul rând pe traducerea Bibliei, pe traducerea literară și pe poezie.

Este prezentă începând cu Antichitate :

Peste trei sute de ani î.Hr, Alexandru cel Mare cucerește Palestina. Pământul Sfânt va atunci face parte dintr-un vast imperiu în care limba vorbită este greacă. Evreii din țară continuă să transmită limba ebraică ca o limbă sacră pe când vorbesc limbă arameică. Dar evreii din diaspora – zone îndepărtate – încep să traducă și să compună cărți în greacă. Astfel, Vechiul Testament, redactat în ebraică, va fi

---

⁵ LADMIRAL, J.-R. *Sourcier ou cibliste*, Paris, Les Belles Lettres, Rééd. 2015, 2014 (Traductologiques, n° 3).

⁶ OSEKI-DÉPRÉ, Inès. Théories et pratiques de la traduction littéraire en France. *Le français aujourd'hui*. 1 mai 2012. N° 142, p. 5-17.

tradus de șaptezeci și doi savanți evrei din Egipt, în limba lor obișnuită, greacă. Această versiune greacă se numește Septuaginta⁷.

O traducere bună era adesea asociată cu respectul cuvântului din textul original, chiar dacă rezultatul nu era întotdeauna satisfăcător.

Atunci când Cicero (106-43 î.Hr.) traduce *Discursurile lui Demostene și ale lui Aeschines*, el aduce totuși o nuanță traducerii, în sensul că acesta respectă « aceeași prezentare a ideilor și a figurilor, adaptând cuvintele la limba (noastră) », dar nu « cuvânt cu cuvânt ». El favorizează greutatea, sensul cuvintelor. Face distincție între două moduri de a traduce « ut interpretes » (traducere literală) și « ut orator » pe care o privilegiază și care este asimilată unei activități de scriitor.

În secolul al IV-lea d. Hr, Sfântul Ieronim, după ce a cedat la plăcerile de la Roma din vremea când era un călugăr tânăr, va ispăși păcatele sale și își va consacra bătrânețea traducerii Vechiului și Noului Testament din limba greacă în latină. Această versiune a Bibliei ia în secolul al XIII-lea numele Vulgatei și s-a substituit traducerilor anterioare și a devenit textul de referință a Bisericii Catolice. După el, la fel ca mulți traducători ai Bibliei, procesul de traducere trebuie să cuprindă două etape : pe de o parte reproducerea fidelă a caracteristicilor formale ale textului original și pe de altă parte adecvarea cititorilor-ținți.

Pentru anumite pasaje din Biblia, consideră că traducătorul trebuie să reproducă « până la ordinea cuvintelor » iar pentru alte este mai important să « transmită sensul », și anume de a adapta textul nevoilor și al așteptărilor cititorilor-ținți. Sfântul Jérôme va fi recunoscut ca un doctor al Bisericii și va fi numit patron al traducătorilor.

Aceste activități de traducere s-au făcut spre limba sursă, cu un respect al formei care ducea la literalism, cu principala preocupare de a nu trăda cuvântul lui Dumnezeu, cu toate că pentru unii a existat o dilemă între alegerea cuvântului cu cuvânt sau alegerea sensului. Este teoria clasică sau prescriptivă. Această teorie prevalează în timpul Evului Mediu în care traducerea trebuie să respecte în număr apropiat cuvintele, chiar literele.

Trebuie așteptat secolul al XVI-lea (secolul Renașterii franceze), cu descoperirile sale științifice și tehnice (tipografia) ca să se deschidă spiritele și imaginația asupra noilor orizonturi, și să întoarcă spatele la ideile și moravurile austere ale Evului Mediu. Italia din apropiere cunoaște Renașterea ei, vreme de un secol, cu un aflux de erudiți greci și de manuscrise antice. Modelul italian afectează Franța. Nevoia ideilor noi, de cunoștință, de cultură este imensă. Se asistă la revenirea surselor, a limbilor și a manuscriselor originale ale scriitorilor din Antichitatea greacă și latină. Predarea acestor lecturi de profesori în universități va fi numită « scrisorile de umanitate », iar profesorii vor fi numiți « umaniști ». Curentul umanist apoi denunță erori de traducere a textelor antice ca Biblia, este în această perioadă că apar primele preceptele pentru a traduce bine.

Termenul de traducere este folosit pentru prima dată în 1540 de către E. Dolet, traducător umanist care reiterează regulile de traducere a lui Cicero : o cunoaștere perfectă a sensului textului și a argumentului tratat de autor, o competență atât de bine în limba originală cât în limba-țintă și a proscribe « cuvântul cu cuvânt ».

În 1516, Erasmus din Rotterdam (1467-1536) publică o nouă traducere a Noului Testament, care cuprinde textul grecesc original și o nouă traducere latină care corectează Vulgata.

---

⁷ Dans quelle langue la Bible a-t-elle été écrite ? [online]. [Consultat pe 6 martie 2017]. Disponibil la adresa : http://www.interbible.org/interBible/decouverte/comprendre/1999/clb_990225.htm

Această traducere îi aduce critici din partea teologilor tradiționali pentru care Vulgata este un text sacru. Ediția sa textului grecesc va servi drept bază a majorității traducerilor în limbile vernaculare în Europa în secolul al XVI-lea ca toți să poată citi Biblia. Traducătorii sunt atunci preocupați de a fi înțeleși de către cititorii lor.

Este, de asemenea, secolul instaurării din limba franceză ca limbă oficială, atât ca limba literară cât limbaj teologic (CALVIN), și al marilor poeți ai Pleiade dintre care Joachim du Bellay (1522-1560) și Pierre de Ronsard (1524-1585). Traducătorii încearcă să adopteze un stil frumos, suplu și elegant, o frumusețe literară. Pentru aceasta Du Bellay și condamnă traducerea și promovează meritele imitației. Metoda lui consistă de a-și însuși modul de gândire, de sentimente și de mijloace de exprimare a autorului și de a le transcrie după propria sa inspirație.

În secole ale XVII-lea și ale XVIII-lea, se asistă la pierderea prestigiului poeziei și la nașterea prozei franceze datorită traducerii. Se traduce tot în proză. Scopul este de a fi pe placul publicului cultivat și rafinat curții. Traducătorii vor crea texte agreabile de citit, frumusețea este mai importantă decât exactitatea. Aceasta este o traducere mai corectă și mai exactă. Unii traducători, cu toate acestea, vor adopta o atitudine duală cu o traducere literală pentru documentele de istorie și o traducere liberă pentru alți și, în special, textele lui Cicero. Traducerea liberă cu procesele sale de adăugare, de suprimare, de modificări, va fi repusă în discuție în a doua jumătate a secolului al XVI-lea de către traducătorii janseniști care promovează revenirea la rigoare, « prescrierii echivalenței ». Această teorie consistă să-l facă pe autor să schimbe limba, fără schimbare de gândire. Este sfârșitul unei ere de libertate.

În secolul al XIX-lea, ca urmare a Revoluției, apare o atitudine deschisă față de alte culturi. Se asistă la dezvoltarea traducerii romanelor europene în limba franceză. Practica imitației este abandonată. Două concepte vor prevala : revenirea la traducerea « calcă » (cuvânt cu cuvânt) a limbajului original și a eleganței traducerii în limba-țintă. Este opoziția între traducători care privilegiază limba sursă și cei care favorizează limba-țintă.

François-René DE CHATEAUBRIAND (1768-1848) va marca secolul cu traducerea sa poemului epic *Paradisul pierdut* (1667) de John MILTON (1608-1674). Alege să facă o traducere literală a textului, cu un calc al sintaxei engleze în detrimentul limbii franceze corecte.

În ceea ce privește teatrul european, va fi tradus într-o măsură mare în franceză, mai degrabă opera completă a lui SHAKESPEARE de François-Victor HUGO. Traducerile literale vor fi destinate la citire și traducerile mai libere vor fi adaptate pentru piesele care vor fi reprezentate.

În secolul al XX-lea, se va asista la o răsturnare și la o proliferare a teoriilor traducerii în care se regăseau până atunci opozițiile între forma termenului și sensul lui, litera și spiritul, loialitatea și trădarea.

La începutul secolului, traducerea devine o știință a vorbirii cu Ferdinand DE SAUSSURE (1857-1913) cu *Cursul de lingvistică generală* în 1916. Într-adevăr va aplica lingvistica traducerii. Face distincția între semnul și simbolul, limba și vorbirea, este conceptul de structuralism.

Semnul (un cuvânt, o frază, o imagine) poate avea o « valoare simbolică ». După Saussure limba este « un sistem de semne care exprimă idei », ansamblul semnelor lingvistice nu

permite o înțelegere completă a unui text. Acesta este vorbirea, un act de comunicare, care transmite un mesaj, « o voință de a zice », este acest simbol care trebuie să fie tradus, interpretat.

Alte teorii vor apărea pe parcursul secolului al XX-lea dintre care cele mai importante sunt cele ale lui W. Benjamin, adept în traducere literală, Reiss și Hans J. Vermeer care subliniază funcția de comunicare a traducerii (teorie numită *skoposthéorie*) și școala de la Tel Aviv condusă de Itamar Chiari și Zohar (teoria polysistemelor).

În prezent, față de globalizare, față de proliferarea schimburilor interculturale, față de abordarea limbilor și a culturilor străine, față de necesitatea de a înțelege pe Celălalt, lucrarea traducerii literare a devenit esențială. Chiar dacă teoriile diverg, traducerea a fost un element esențial al dezvoltării cunoașterii, al comunicării între statele și al împărțirii culturilor și a descoperirilor științifice și tehnice. Și nu este posibil să analizăm o operă franceză cu corespondențele ei, la nivelul personajelor mai ales și al limbii folosite, fără aceste baze teoretice și fără să revenim la temelia problematicii traducerii.

Trebuie și observat unele aspecte ale scrisului fiecărui autor, ceea ce o vom face în rândurile următoare, fără să avem posibilitatea să detaliem prea mult din cauza lipsei de spațiu în cadrul acestui studiu.

2. Specificității generale

a. Doamna Bovary între perfect simplu, complexitate lexicală, și prenume nedefinit

În ceea ce privește traducerea din franceză în română, prima dificultate constă în faptul că perfectul simplu românesc este un timp pe care unii îl consideră ca « ruinând » narațiunea, în contrast cu perfectul simplu franțuzesc care este folosit pentru majoritatea narațiunilor la trecut. Totuși, se poate observa numeroase verbe românești la perfectul simplu în fragmentele alese. Atunci vom respecta simetria aliniind perfectul simplu românesc cu perfectul simplu franțuzesc, iată câteva exemple :

Elle **entra**, comme autrefois ; în română : **Intră**, ca altădată

Elle **monta** le large escalier droit ; în română : **Urcă** scara largă dreaptă

Ce **fut** alors qu'elle **prit** sa main, et ils **restèrent** quelque temps les doigts entrelacés ; în română : **Fu** momentul în care își **luă** mâna, și **stătură** ceva vreme degetele împletite

În versiunea tradusă în română de Demostene Botez, acesta și a făcut alegerea de a respecta simetria : perfect simplu franțuzesc ; în română : perfect simplu românesc.

A doua dificultate este transpunerea bogăției lexicale a fragmentului ales în română, registrul de limbă a acestui fragment fiind elevat, iată câteva exemple :

Et à mesure qu'elle avançait, elle reconnaissait les buissons, les arbres, **les joncs marins** sur la colline, le château là-bas ; în română : Pe măsură ce avansa, recunoștea boschetele, copacii, **trestii marine pe deal**, castelul acolo.

On n'achète pas une pendule avec des incrustations d'écaille ! continuait-elle en montrant l'horloge de Boulle ; ni des sifflets de vermeil pour ses fouets – elle les touchait ! – ni des breloques pour sa montre ! ; în română : Nu te cumperi un ceas cu incrustări de solz ! continua ea arătând ceasul lui Boulle ; nici fluieri din argint aurit pentru bicele – le atingea ! – nici brelocuri pentru ceasul !

De pildă a traduce « les joncs marins sur la colline » (*Doamna Bovary*, p. 400) prin « *trestiile marine pe deal* » ar fi un pleonasm fiind că *trestii* cresc în locurile umide natural⁸.

Însă trestiile marine nu cresc pe dealuri (uscat), acum este vorba de o antiteză.

Există și cuvinte franceze care n-au echivalente românești ca cuvintele « Comices » (p. 401), « porte-liqueurs » (p. 403) și « la planche aux vaches » (p. 405⁹). În cazul de față, rezultă, după părerea noastră, necesitatea de a introduce o notă de subsol.

Limba franceză este mult mai precisă decât limba română, în general. Am avut un exemplu mai sus în trăsăturile de caractere ale Doamnei Bovary : « La conversation de Charles était plate comme un **trottoir de rue** ».

Este interesant să remarcăm că traducătorul n-a tradus « Conversația lui Charles era searbădă, ca un **trotuar al străzii** » ci « Conversația lui Charles era searbădă, ca un **trotuar** ».

Ar trebui să reflectăm această simplificare implicită în fragment, dar lungimea frazelor și fluxul de informații pe care îl aduce o face dificil, pe această treaptă.

Să luăm exemplul următor : « Tiens, je ris, je suis heureuse !... **parle donc** ! ». Noi am tradus această frază « Măi, râd, sunt fericită !... **vorbește** ! ».

Ar fi posibil s-o traducem « Măi, râd, sunt fericită !... **Atunci vorbește** ! »

Aici, cuvântul **Atunci** nu este necesar ; imperativul **vorbește** ! exprimă consecința cu o anumită incitație sau o presiune.

Să remarcăm numeroase epanalepse în fragmentul *Doamnei Bovary*.

Acestea nu ridică probleme specifice :

Elle resta d'abord quelques minutes à le regarder.

– **Tu ne les as pas !**

Elle répéta plusieurs fois :

– **Tu ne les as pas !...**

Traducerea noastră :

Stătu câteva minute în primul rând să se uite la el.

– **Nu-i ai !**

Repetă de mai multe ori :

– **Nu-i ai !...**

Numeroase interjecții de asemenea nici nu ridică dar prezentăm unele exemple ca cititorul să vadă și stilul folosit în fragmentul respectiv (prezent de la pagina 400 până la pagina 402) :

– **Tiens !** c'est vous ! dit-il en se levant brusquement.

---

⁸ În versiunea românească de Demostene Botez pe care am consultat-o, grupul cuvintelor « les joncs marins » este tradus prin « trestiile-de-mare ».

⁹ În versiunea românească de Demostene Botez pe care am consultat-o, aceste cuvinte sunt traduse respectiv prin « expoziție », « serviciu de lichior » și « ocolul vacilor ».

– **Oh** ! ni bonne... ni mauvaise.

– **Ah** ! pardonne-moi !

– **Eh bien** !... je suis ruinée

Traducerea noastră :

– **Măi** ! Sunteți ! zise el ridicându-se brusc.

– **Oh** ! nici bună... nici rea.

– **Ah** ! iartă-mă !

– **Ei bine** !... Sunt ruinată

A treia dificultate este traducerea prenumelui nedefinit « on » francez. Acesta se traduce în română de diferite moduri : prin « se + verbul conjugat în persoana a treia singular » ; prin verbul conjugat la întâia persoană plural ; sau prin verbul conjugat în persoana a doua singular. Să luăm exemplul următor (prezent de la pagina 403 până la pagina 404) :

– Mais, lorsqu'**on** est si pauvre, **on** ne met pas d'argent à la crosse de son fusil ! **On** n'achète pas une pendule avec des incrustations d'écaille ! continuait-elle en montrant l'horloge de Boulle ; ni des sifflets de vermeil pour ses fouets – elle les touchait ! – ni des breloques pour sa montre ! Oh ! rien ne lui manque ! Jusqu'à un porte-liqueurs dans sa chambre ; car tu t'aimes, tu vis bien, tu as un château, des fermes, des bois ; tu chasses à courre, tu voyages à Paris... Eh ! quand ce ne serait que cela, s'écriait-elle en prenant sur la cheminée ses boutons de manchettes, que la moindre de ces niaiseries ! **on** en peut faire de l'argent !...

pe care-l am tradus prin :

– Dar, când **ești** atât de sărac, nu **pui** bani în patul puștii tale ! Nu **te cumperi** un ceas cu incrustări de solz ! continua ea arătând ceasul lui Boulle ; nici fluiere din argint aurit pentru bicele – le atingea ! – nici brelocuri pentru ceasul ! Oh ! **nu-ți lipsește** nimic ! măcar un *porte-liqueurs*¹⁰ în dormitor ; căci te iubești, trăiești pe picior mare, ai un castel, ferme, păduri ; practici vânătoarea călare, călătorești la Paris.. Ei ! Dacă ar fi fost doar acesta, exclamă ea luând pe șemineu butonii ei de manșetă, că orice de aceste fleacuri ! **Se poate face** bani din ele!...

Nu este posibil să traducem « – Mais, lorsqu'**on** est si pauvre » cu sintagma « – Dar, când **se este** atât de sărac »

Trebuie să folosim verbul conjugat în persoana a doua singular « – Dar, când **ești** atât de sărac » (în alt context, ar fi fost posibilă și întâia persoană plural « suntem »)

Dar, o formulă dublă este posibilă pentru » **on** en peut faire de l'argent !... » ; « **Se poate face** bani din ele !... » ; sau « **Poți face** bani din ele!... »

Semnatura autorului se regăsește în procesul său de scriere : « Asociază Flaubert acestor momente imponderabilitate descriptive o progresie dramatică strâmtă [...] În general, ne îndreptăm metodic spre dezastru¹¹. »

¹⁰ Car pe care se pun flacoanele care conțin licori.

¹¹ Quelques procédés d'écriture chez Flaubert | Un article d'Omnilogie.fr.

[online]. Disponibil la adresa : [https://omnilogie.fr/O/Quelques procédés d'écriture chez Flaubert](https://omnilogie.fr/O/Quelques_procédés_d'écriture_chez_Flaubert) [Consultat pe 8 iunie 2017].

b. Enigma Otiliei între registrul de limbă, și probleme lexico-semantică

Registrul de limbă a acestui fragment este colocvial și elevat. Atunci trebuie să regăsim această dualitate în versiunea tradusă :

– Dar asta, Otilia, depinde de tine. Dacă zici că mă iubești, atunci tu **îmi vei spune** ce să fac. Dacă nu...

Această formă din viitor arată caracterul elevat din fraza. Dacă registrul de limbă ar fi fost colocvial, ar ieși prin :

– Dar asta, Otilia, depinde de tine. Dacă zici că mă iubești, atunci tu **o să-mi spui** ce să fac. Dacă nu...

Noi am tradus aceste fraze prin :

– Mais cela, Otilia, dépend de **vous**. Si vous me dites que **vous** m'aimez, alors vous me direz quoi faire. Si **vous** ne m'aimez pas...

Pentru a păstra registrul de limbă elevat al acestei fraze, s-ar putea recurge la pluralul de politețe francez.

Alt exemplu :

– **Bravo**, știu că te-ai ajuns. Era și de prevăzut. Știi că Otilia nu mai e cu Pascalopol ?

Această formă din verbul a fi conjugat în persoana a treia singular arată caracterul colocvial al frazei. Dacă autorul ar fi vrut să folosească registrul de limbă elevat, ar ieși prin :

– **Felicitări**, știu că te-ai ajuns. Era și de prevăzut. Știi că Otilia nu mai **este** cu Pascalopol ?

– Bravo, je sais que **tu as fait** un petit bonhomme de chemin. Mais c'était prévisible, **tu sais** qu'Otilia n'est plus avec Pascalopol ?

Pentru a păstra registrul de limbă colocvial al acestei fraze, se poate recurge la prenumele personal « tu » francez.

Iată un exemplu suplimentar :

– **Păi, nu știi ?** A plecat din zori, cu trăsura, cu geamantane cu tot. S-a dus unde-o fi urma ei.

tradus prin :

– **Euh, tu ne sais pas ?** Elle s'en est allée à l'aube, en voiture, avec toutes ses valises. Elle s'en est allée suivre sa destinée.

Suntem de asemenea confrunțați anumitor probleme lexico-semantică, gramatică, sintaxice. Există expresii românești care nu pot se traduce cuvânt cu cuvânt. Iată câteva exemple :

– Dragă Felix, m-am gândit foarte bine, **bine de tot**. În interesul meu și al tău, acum nu ne putem căsători.

Această frază nu se poate traduce prin :

– Cher Felix, j'ai bien réfléchi, **bien de tout**. Dans mon intérêt et dans le tien, nous ne pouvons pas nous marier pour l'instant.

Traducem printr-un echivalent, ținând cont de context :

– Cher Felix, j’ai bien réfléchi, **en long et en large**. Dans mon intérêt et dans le tien, nous ne pouvons pas nous marier pour l’instant.

Am putea și folosi adverbul « vraiment ».

Pentru cuvântul « moșier » (*Enigma Otiliei*, p. 483), cuvântul « propriétaire terrien » este cel mai potrivit :

După câteva vorbe banale, **moșierul** scoase din buzunar o fotografie care înfățișa o doamnă foarte picantă

tradus prin :

Après quelques échanges banals, **le propriétaire terrien** sortit de sa poche un cliché qui représentait une dame très attrayante

Semnătura autorului se regăsește în acest fragment în stilul său și obsesia lui de a reprezenta personajele (în speță aici Otilia) sub o ciudățenie.

c. Lorelei între limbaj elevat și regionalism

În romanul *Lorelei*, registrul de limbă este elevat. Iată un exemplu :

Adâncul ei însă veni din altă parte, neașteptat și straniu. Obrajii lui Catul Bogdan deveniră albi, cu broboane de sudoare pe frunte și pe tâmplă. Inima nu mai era o bătaie în piept, ci o năruire concretă a sufletului. Mîinile-i tremurau. Respirația se învălmășea. Căci sub teancul scrisorilor amantului ochii lui descoperiseră scrisul lui Luli.

tradus prin :

Mais sa profondeur vint d’autre part, inattendue et étrange. Les joues de Catul Bogdan devinrent blanches, avec des gouttes de sueur sur le front et sur les tempes. Son cœur n’était plus un battement dans sa poitrine mais un écroulement concret de son âme. Ses mains tremblaient. Sa respiration devenait irrégulière. Car sous la liasse de lettres de l’amant ses yeux découvrirent l’écrit de Luli.

Remarcăm un regionalism moldovean în opera lui TEODOREANU, prezent și în opera lui Gib MIHĂESCU :

Cu toate că **cetise** literatură, o socotea cam de sus, întocmai cum priveau războinicii de odinioară țesutul și împletitul femeilor.

În limba română vorbită, ar ieși prin :

Cu toate că **citise** literatură, o socotea cam de sus, întocmai cum priveau războinicii de odinioară țesutul și împletitul femeilor.

Acest regionalism reflectează copilăria autorului, petrecută în Iași, în România moldovenească și poate fi considerat ca o semnătură a autorului.

Este destul de greu să reflecteze acest regionalism în versiunea tradusă. Noi am putea recurge la variantele regionale franceze (corsicană, alsaciană, bretonă) pentru a transmite acest decalaj lingvistic. Totuși traducerea variantelor verbului « lire » în corsicană (leghje), alsaciană (laase), bretonă (lenn) sunt prea departe ca să înțeleagă un cititor francez. Ar trebui să găsim o variantă regională franceză care s-ar apropia din forma originală franceză « lire ».

Noi am decis să păstrăm în traducerea franceză verbul « lire » :

Bien qu'il eût lu de la littérature, il l'estimait grandement, exactement comme les combattants d'autrefois regardaient le tissu et la natte des femmes. Gabriela le stimula par des questions intelligentes, qui prouvaient un intérêt réel pour ses dires.

Nu există o mare dificultate de traducere în acest roman. Lectura este fluidă și inteligibilă chiar pentru cineva care are o cunoștință de nivel mediu în limba română.

d. Rusoiaca între transliterație, transcriere, adaptare, calcă sau echivalent

În romanul *Rusoiaca*, chestiunea onomastică se ridică. Aceasta este studiul numelor proprii. Oare trebuie să se transcrie, să se translitereze sau să se adapteze numele personajelor când se traduce un roman ?

Se ridică această problemă cu atât mai mult că nu există regulă regulată în română. Nu se traduce « Charles X » în franceză cu « Carol al X-lea » ? În timp ce prenumele « Charles » în *Doamna Bovary* rămâne « Charles » în versiunea românească...

Limbile scrise cu alfabetul latin nu se transliterează, dat fiind că folosesc același alfabet. În traducere, limba franceza poate păstra sau omite semnele diacritice¹².

Să analizăm numele personajelor romanului în versiune românească și franceză. Să luăm exemplele următoare prezente în versiunea originală (românească) : Ragaiac, Niculina, Marusia, Mariuca, Serghe Bălan, Iliad, Marinescu, Pafnute, Ghenea, Valia, Cebuc, Gîrneată, și Arun Stern. Traducătoarea Georgeta Horodincea a hotărât să :

- transcrie șapte dintre cele treisprezece nume :

Niculina este tradus prin numele « Nicoulina » în versiunea franceză. Desigur, această este o transcriere întrucât sunetul literei [u] românesc corespunde la sunet [ou] francez. Dacă traducătorul ar fi adoptat o altă strategie, o transliterare ar fi putut « Niculina », și una dintre adaptări posibile poate fi « Nicole » (chiar « Nicolette »).

Arun Stern este tradus prin numele « Aroun Sterne » în versiunea franceză. Desigur, această este o transcriere întrucât sunetul românesc al literei [u] corespunde la sunet [ou] francez, cu adăugarea literei [e] care se poate explica prin voința să se deplaseze accentul la sfârșitul cuvântului. Atunci, ar fi existat o altă variantă posibilă « Aroune Sterne ». Dacă traducătorul și-ar fi schimbat strategia, o transliterare ar fi fost posibilă prin numele « Arun Stern » ; în schimb, există puține posibilități de adaptare pentru acest nume. Singurul pertinent ar putea fi « Aaron Sterne ».

Mariuca este tradus prin numele « Mariouca » în versiunea franceză. Desigur, această este o transcriere întrucât sunetul literei [u] românesc corespunde la sunet [ou] francez. Dacă traducătorul ar fi adoptat o altă strategie, o transliterare ar fi fost posibilă cu numele « Mariuca ». Există puține posibilități de adaptare pentru acest nume.

Marusia este tradus prin numele « Maroussia » în versiunea franceză. Desigur, această este o transcriere orală întrucât sunetul literei [u] românesc corespunde la sunet [ou] francez, litera [s] între două vocale produce sunetul [z], atunci se adăugă un [s] suplimentar ca să se păstreze sunetul [s] românesc. Dacă traducătorul ar fi adoptat o altă strategie, o transliterare a acestui nume ar fi putut să fie « Marusia ». O adaptare a numelui original nu pare pertinentă.

Pafnute este tradus prin numele « Pafnouté » în versiunea franceză. Desigur, această este o transcriere/transpunere orală întrucât sunetul literei [u] românesc corespunde la sunet [ou]

---

¹² GOUVERNEMENT DU CANADA, Travaux publics et Services gouvernementaux Canada. 11.2.6 Translittération des noms étrangers - 11.2 Les noms géographiques étrangers - 11 Les noms géographiques - Le guide du rédacteur - TERMIUM Plus® - Bureau de la traduction. [online]. 8 octobre 2009. [Consultat pe 5 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.btb.termiumpius.gc.ca/redac-chap?lang=fra&letr=chapsect11&info0=11.2.6>

francez, deși sunetul [e] românesc corespunde mai bine la sunetul [è] francez decât sunetul [é]. Această alegere de către traducătoarea se poate explica prin faptul că, în franceză, există foarte puține cuvinte care se termină prin litera [è] franceză. Acestea provin din greaca veche. Se privilegiază în cazul acesta accentul ascuțit. Transliterația cuvântului « Pafnute » este « Pafnute » în versiunea franceză. Nu există nicio posibilitate de adaptare.

Ragaiac este tradus prin numele « Ragaïac ». Desigur, această este un împrumut care a pătruns pe cale orală, după ce s-a auzit pronunțarea numelui.

Dacă traducătorul ar fi adoptat o altă alegere, o transliterare a acestui nume ar fi putut să fie « Ragaiac ». Nu există altă posibilitate de adaptare în ceea ce privește acest nume, dat fiind particularitățile sunetelor asociate.

Ghenea este tradus prin numele « Ghenia » în versiunea franceză. Desigur, această este o transcriere aproximativă pe cale orală întrucât diftongul [ea] românesc corespunde la sunetul [ia] sau [ya] în franceză. O transpunere a acestui nume poate fi « Ghenia ». Nu există nicio posibilitate de adaptare.

- translitereze doi dintre cele treisprezece numele :

Marinescu este tradus prin numele « Marinescu » în versiunea franceză. Desigur, această este o transliterație. Traducătorul ar fi putut să transcrie acest nume « Marinescou ». Dar, o strategie mai potrivită pentru acest nume este adaptarea, ținând seama de faptul că mai multe nume românești sunt adaptate așa în franceză. Numele « Marinesco » este mai conform, frecvent și comun căci numeroase nume românești care termină cu « -escu » au fost traduse în franceză cu « -esco », ceea ce este cazul lui Eugène Ionesco, Nicolas Paulesco...

Iliad este tradus cu numele « Iliad » în versiunea franceză. Desigur, această este o transliterație. Dacă traducătorul ar fi adoptat o altă strategie, o transcriere a acestui nume ar fi putut să fie « Iliade » sau « Ilyad ». Nu există altă posibilitate de adaptare pentru acest nume.

- translitereze și transcrie unul dintre cele treisprezece numele :

Valia este tradus prin numele « Valia » în versiunea franceză. Desigur, această este în același timp o transliterație și o transcriere. Nu există nicio posibilitate de adaptare pentru acest nume, în afară de faptul că s-ar fi putut considera că Valia ar fi putut fi un diminutiv a « Valeria » [Val, Vali].

- adapteze trei dintre cele treisprezece numele :

Serghe Bălan este tradus cu numele « Serghie Balan » în versiunea franceză. « Balan » este o transliterație a numelui « Bălan » întrucât diacritica românească [ă] lasă loc literei [a] franceză. În schimb, « Serghie » este o adaptare. Sunetul francez [ghie] corespunde la pronunțarea aproximativă a grupului românesc [ghe]. Când se vede versiunea românească a prenumelui, traducătorul este foarte tentat să-l traducă cu « Serge Balan » sau « Sergueï Balan », dat fiind că prenumele respective sunt corespondenți comuni în domeniul lingvistic francez și rus, mai ales.

Cebuc este tradus prin numele « Cebouc » în versiunea franceză. Desigur, această este o adaptare. Transcrierea acestui nume este incompletă : sunetul literei [u] românesc corespunde la sunet [ou] francez, totuși sunetul [ce] românesc corespunde la sunetul [tchè] sau [tché] francez. Dacă traducătorul ar fi adoptat o altă strategie, o transcriere fonetică completă ar fi putut să fie posibilă cu « Tchébouc » sau « Tchèbouc ». Transliterația numelui « Cebouc » în versiunea românească este « Cebouc » în versiunea franceză.

Gîrneată este tradus prin numele « Garneatza » în versiunea franceză (Garneatza). Sunetul [î] românesc este apropiat de sunetul [u] francez. Litera [ț] românească corespunde la sunetul [ts] francez, și sunetul [ă] românesc, la sunetul francez [eu]. O transcriere a acestui nume ar fi

« Gurniatseu », ceea ce nu este frumos. Transliterația acestui nume este « Girneata », care este echivalentul, în mod calitativ, traducerii alese de traducătoare.

În fragmentul ales, noi am decis să transliterăm toate prenumele prezente.

În versiunea franceză, regăsim o stângăcie de către traducătoare. Fraza în cauză este următoare :

Păretele **din stânga** era aici din zid tencuit.

pe care noi am tradus-o prin :

Le mur **de gauche** était ici du crépi.

pe care traducătoarea a tradus-o prin :

La paroi **de droite** devenait à cet endroit un mur crépi.

Ne confruntăm de asemenea cu alegerea cuvântului cu cuvânt sau la alegerea de a găsi un echivalent. Iată câteva exemple :

Dădui drumul felinarului electric.

pe care noi am tradus-o prin :

Je sortis le fanal électrique.

În versiunea tradusă de Georgeta Horodincea, aceasta a hotărât să găsească un echivalent al cuvântului **felinar electric** :

Je sortis ma lampe de poche.

Or, există o mică diferență în franceză între « **fanal électrique** » și « **lampe de poche** ». Un fanal electric desemnează o lanternă, în vreme ce lampa de buzunar desemnează un obiect mai modern decât precedentul. Dar, locul acțiunii având loc în secolul al XX-lea cuvântul « **fanal électrique** » este cel mai potrivit.

Iată alt exemplu al acestei complexități în alegere :

în micul și depărtatul meu **bordei**

pe care noi am tradus-o prin :

dans ma petite et lointaine **hutte**

De fapt, în Dicționarul DEX bordeiul este definit în modul următor : o « Încăpere săpată (pe jumătate) în pământ și acoperită cu pământ, paie sau stuf. 2. P. ext. Locuință mică, rudimentară, săracăcioasă¹³. »

Traducătoarea a decis să păstreze cuvântul bordei și să-l evidențieze cu caractere italice cu o notă de subsol spunând ce este.

---

¹³ Dexonline. [online]. [Consultat pe 8 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <https://dexonline.ro/definitie/bordei>

Registrul de limbă a romanului este elevat, după cum îl vom vedea în câteva exemple mai jos.

Iată, prin urmare, de ce Niculina prefera, vara, drept acoperământ al iubirii noastre, bolta puternic parfumată a nucului și de ce în restul timpului mă primea când iubitoare ca o adevărată amantă, când binevoitoare, dar foarte serioasă, după cum domnul era angajat în vreo călătorie mai lungă sau se afla într-un târguleț mai apropiat ori numai pe la vecini.

– Nu-l mai aștepta... e jos, legat burduf, și de astă dată, nădăjduiesc, pentru totdeauna. Îți închipui ce plăcere i-a făcut văzându-mă cum mă ridic pe butoaie, ca să vin la tine... Haidem dincolo, la noi, în patul nostru...

Un fragment pe care noi l-am tradus :

Voilà par conséquent pourquoi Niculina préféra l'été, comme abri de notre amour, la **voûte** intensément parfumée de noix, et pourquoi le reste du temps elle me recevait, tantôt de bon cœur, comme une vraie amante, tantôt bienveillante, mais très sérieuse, selon que son mari fût parti en quelque voyage plus long ou se trouvât dans une foire plus proche ou seulement chez des voisins.

– Ne l'attends plus... il est en bas, ficelé comme un saucisson et cette fois, je l'espère, pour toujours. Tu t'imagines quel plaisir cela lui a fait de me voir me hisser sur les barils, pour revenir chez toi... Allons là-bas, chez nous, dans notre couche...

Semnătura autorului se regăsește în regionalisme prezente în roman, iată un exemplu :

– Încă n-ai cetit niciunul ?...

Este vorba de un regionalism moldovean, care demonstrează afecțiunea autorului față de Basarabia.

Chiar dacă analiza de față n-a putut să cuprindă toate operele respective, fragmentele alese ne-au dat posibilitatea, după părerea noastră, să evidențiem unele aspecte ale scrierilor celor patru autori care folosesc stiluri diferite să capteze atenția cititorului asupra operelor, fie Doamna Bovary, fie corespondentele ei din literatura română sau universală.

Scrierea, vocabularul, modul în care autorii prezintă informațiile și mesajul lui cât privește fondul și forma ajută, chiar în aceste fragmente neexhaustive, să înțelegem, cu rezumatele și perspectiva comparativă, înaintarea personajelor și intriga, precum și problemele recurente societății noastre care existau deja în secolul trecut și care privesc condiția femeilor, în mod special.

CONCLUZII

În concluzie, anumiți autori dețin un loc preponderant în societate. Aceștia încearcă, prin operele lor, să creeze o reacție din partea cititorului.

Întocmai se petrec lucrurile și în cazul operelor analizate, precum cea a lui Victor HUGO *Le dernier jour d'un condamné à mort* (1829), care este o pledoarie înflăcărată împotriva pedepsei cu moartea. Chiar dacă romanul nu a avut impactul dorit la momentul respectiv, opinia publică a fost ostilă abolirii ei, ajungându-se la dezbateri aprinse.

Datorită ideilor și combaterilor susținute, opinia publică a fost alertată pentru a provoca o conștientizare.

Romanele lui ZOLA, de exemplu, sunt oglinzi ale societății în care denunță nedreptățile și ridică probleme sociale. Iluminează oamenii și dezvoltă gândirea critică.

Revoluția industrială a schimbat societatea care a trecut la epoca mecanizării. În această lume, romantismul este depășit și nu mai reflectă starea spiritului epocii.

Se simte o nevoie de a se raporta la realitate și este ceea ce face FLAUBERT în *Doamna Bovary*. Scandalul și procesul care se vor face împotriva lui FLAUBERT pentru încălcarea moralității religioase sunt o dovadă a credibilității romanului. *Doamna Bovary* este o operă care place și care îi place să placă.

S-ar putea spune că realitatea secolului sperie, într-un fel. După unii, în epoca în care a fost publicată *Doamna Bovary* a făcut scandal, pentru că ar fi putut să dea idei femeilor care s-ar putea răscula împotriva condiției lor de soții, supuse drepturilor matrimoniale și domestice. Receptarea acestui roman, precum și impactul lui în străinătate, arată un sentiment împărtășit între curente conservatoare și altele mai revendicative, tot în căutarea idealului fericirii. Femeia și arhetipul feminin reprezintă o revelație a dificultății să obținem întregimea obiectivului cercetat dacă rămânem în sfera reală și să acceptăm compromisuri.

Romanul realist va influența epoca sa și, de asemenea, secolul următor, căci apar mișcări realiste, aproape peste tot în Europa. Este un roman care rămâne contemporan prin faptul că plasează femeia în contextul ei și ne permite să întrevădem rolul ei central în societate, ca ființă umană în căutarea sa spirituală de sens și de viitor.

Partea lingvistică ne-a învățat cât de dificil este să transmiți mesajul scriitorului și să-l traduci. Traducătorul trebuie să facă alegeri în permanență și să se ascundă în spatele operei lui. În cazul unor mari capodopere ale literaturii, ca *Doamna Bovary*, nu există o traducere definitivă și traducerile se învechesc și trebuie să fie revizuite după un anumit timp¹.

Am constatat că romanul de analiză psihologică care este încă la modă în zilele noastre și care se dorea la bază machistă va contribui în mod paradoxal la emanciparea femeii. Scoate în evidență boala incurabilă de care suferă din totdeauna omul : veșnica nemulțumire a omului, o formă ascunsă a bovarismului. Istoricul veșnicei nemulțumiri a omului ne învață că omul a fost împins mereu de progres. Astăzi societatea este bazată pe individualism.

Scriitorul psiholog Richard David Precht explică acest lucru prin aceste cuvinte :

Avem mai multe dorințe astăzi, suntem mai exigenți cu noi înșine și propria noastră viață. Dorim să avem o viață fericită și împlinită, o relație frumoasă, un mare succes profesional, să fim părinți buni, prieteni buni, iubitori buni... dar este imposibil să se adune toate acestea în același timp ! Așteptările sunt prea mari !

---

¹ LITTEXPRESS. LES DIFFICULTES DE LA TRADUCTION LITTERAIRE. *littexpress* [online]. [Consultat pe 7 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://littexpress.over-blog.net/article-16977665.html>

În această societate capitalistă, cerem de la noi înșine și de la rudele noastre o viață optimă. De ce nu ? Dar niciodată nu a existat posibilitatea unei astfel de ambiții, nici înainte și nici timp de mii de ani. Înainte, oamenii aveau alte preocupări centrale, chiar primare, așa spune : să nu moară de foame sau de o boală la 25 de ani. Să nu fie trimiși la război...

Astăzi, un anumit confort de viață a transformat aceste preocupări. Această expectativă de a dori încontinuu mai mult decât ce avem a crescut cu bunăstarea noastră socială și ne-a înmulțit dorințele. Omul este veșnic nemulțumit. Nu este potrivit pentru a trăi o fericire interioară durabilă. Nu se poate trai în « mod fericit » tot timpul. Creierii noștri sunt prea deștepți pentru asta ! Pot fi invidiate chiar și animalele care au și ele această capacitate².

Uităm prea adesea de unde venim :

În infinitul timpului și al spațiului, ne-am întâlnit în aceeași nebuloasă, în același sistem solar, în aceeași planetă, în același secol, în aceeași generație, în aceeași țară, în același loc, sub același acoperământ, și totuși ne urâm ori cel puțin ne suntem indiferenți, în loc să ne aruncăm unii în brațele altora³.

Dar veșnica nemulțumire nu este specifică femeii, ci omului, bărbatul poate suferi și el, la rândul său.

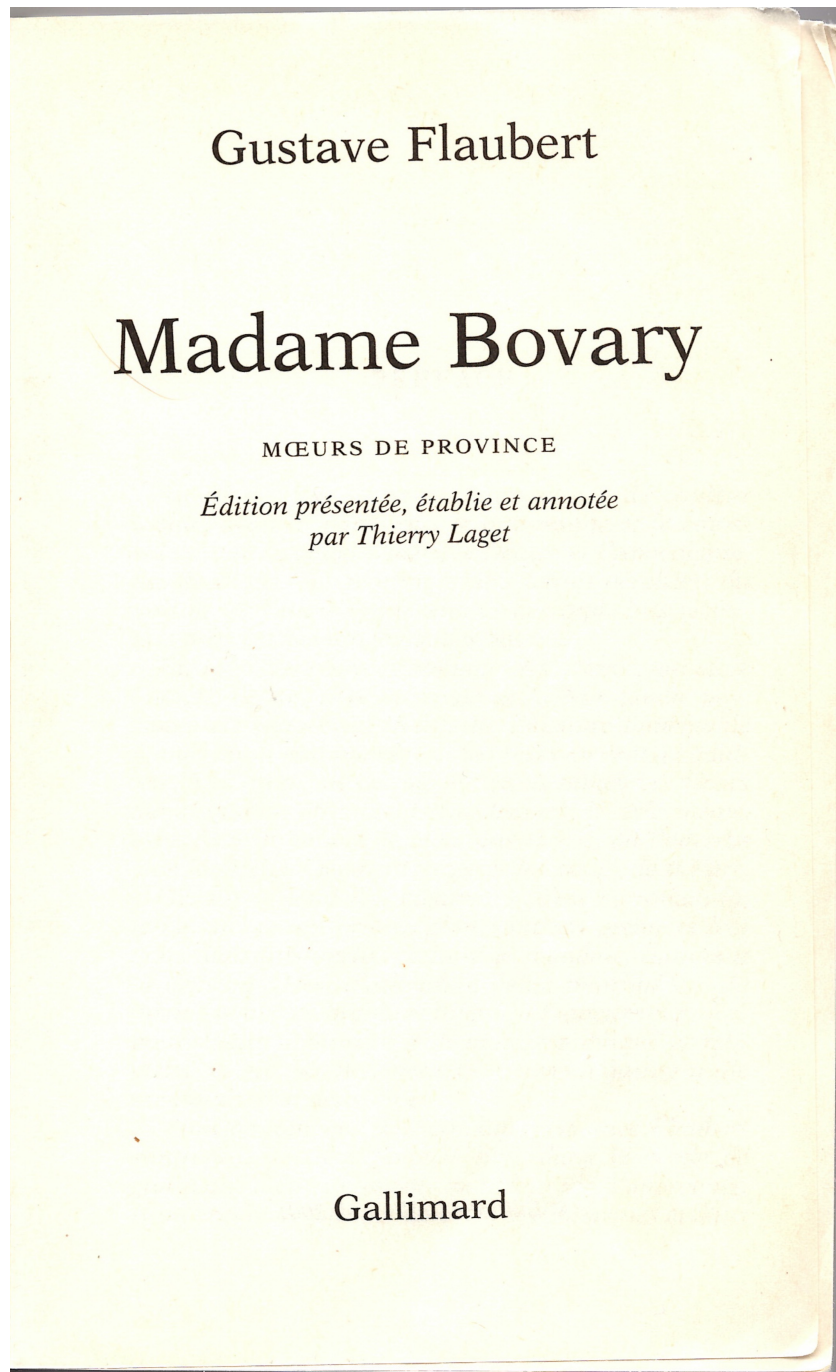
Reflecția noastră nu se oprește aici. Bineînțeles, o viziune de ansamblu a Doamnei Bovary ar implica o analiză a întregii opere și a corespondențelor sale. În afară de aceasta, răspunsurile la problematica noastră generează alte întrebări : s-ar putea examina existența în literatura română bărbați și femei care seamănă din punct de vedere caracterial cu Charles Bovary. Am vrea să știm dacă egalitatea iubirii constituie numai o negare a arhetipului și a idealului și dacă este posibil să contracarăm o anumită viziune a destinului și să găsim calea noastră spre fericire.

---

² Traducere din franceză în română realizată de mine. MOUGE, Audrey. Richard David Precht : « L'homme est un éternel insatisfait ». [online]. [Consultat pe 2 februarie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.inrees.com/articles/Richard-David-Precht-L-homme-est-un-eternel-insatisfait/>

³ IBRĂILEANU, Garabet. *Privind Viața*. ALTPublica, 1972. ISBN 978-1-62441-028-4. Google-Books-ID: nW6MOY1kh4cC

ANEXA 1. DOAMNA BOVARY

VIII

Elle se demandait tout en marchant : « Que vais-je dire ? Par où commencerai-je ? » Et à mesure qu'elle avançait, elle reconnaissait les buissons, les arbres, les joncs marins sur la colline, le château là-bas. Elle se retrouvait dans les sensations de sa première tendresse, et son pauvre cœur comprimé s'y dilatait amoureusement. Un vent tiède lui soufflait au visage ; la neige, se fondant, tombait goutte à goutte des bourgeons sur l'herbe.

Elle entra, comme autrefois, par la petite porte du parc, puis arriva à la cour d'honneur, que bordait un double rang de tilleuls touffus. Ils balançaient, en sifflant, leurs longues branches. Les chiens au chenil aboyèrent tous, et l'éclat de leurs voix retentissait sans qu'il parût personne.

Elle monta le large escalier droit, à balustres de bois, qui conduisait au corridor pavé de dalles poudreuses où s'ouvraient plusieurs chambres à la file, comme dans les monastères ou les auberges. La sienne était au bout, tout au fond, à gauche. Quand elle vint à poser les doigts sur la serrure, ses forces subitement l'abandonnèrent. Elle avait peur qu'il ne fût pas là, le souhaitait presque, et c'était pourtant son seul espoir, la dernière chance de salut. Elle se recueillit une minute, et, retrempant son courage au sentiment de la nécessité présente, elle entra.

Il était devant le feu, les deux pieds sur le chambranle, en train de fumer une pipe.

– Tiens ! c'est vous ! dit-il en se levant brusquement.

– Oui, c'est moi !... je voudrais, Rodolphe, vous demander un conseil.

Et malgré tous ses efforts, il lui était impossible de desserrer la bouche.

– Vous n'avez pas changé, vous êtes toujours charmante !

– Oh ! reprit-elle amèrement, ce sont de tristes charmes, mon ami, puisque vous les avez dédaignés.

Alors il entama une explication de sa conduite, s'excusant en termes vagues, faute de pouvoir inventer mieux.

Elle se laissa prendre à ses paroles, plus encore à sa voix et par le spectacle de sa personne ; si bien qu'elle fit semblant de croire, ou crut-elle peut-être, au prétexte de leur rupture ; c'était un secret d'où dépendaient l'honneur et même la vie d'une troisième personne.

– N'importe ! fit-elle en le regardant tristement, j'ai bien souffert !

Il répondit d'un ton philosophique :

– L'existence est ainsi !

– A-t-elle du moins, reprit Emma, été bonne pour vous depuis notre séparation ?

– Oh ! ni bonne... ni mauvaise.

– Il aurait peut-être mieux valu ne jamais nous quitter.

– Oui..., peut-être !

– Tu crois ? dit-elle en se rapprochant.

Et elle soupira.

VIII

Ea se întreba mergând pe jos : « Ce voi spune ? De unde o să încep ? » Pe măsură ce avansa, recunoștea boschetele, copacii, trestii marine pe deal, castelul acolo. Se regăsea în senzațiile primei blândeți, și săraca inimă ei strânsă se dilata drăgăstos. Un vânt călduț îi bătea în față ; zăpada, topindu-se, picura boboci pe iarbă.

Intră, ca altădată, prin ușița parcului, apoi ajunse la curtea de onoare, marginată de un dublu strat de tei stufoși. Balansau, fluierând, ramurile lor lungi. Toți câinii la coteț lătrară, și strălucirea glasurilor lor răsuna că nu păru nimeni.

Urcă scara largă dreaptă, cu balustrade¹ din lemn, care ducea la coridorul pavat cu dale prăfuite în care se deschideau mai multe odăi la rând, la fel ca la mănăstiri sau la hanuri. A lui era la capăt, chiar la fund, la stânga. Când ajunse ea să pună degetele pe încuietoare, puterile sale o abandonară. Îi era teamă că nu fu prezent, își dorea aproape, și era totuși unica ei speranță, ultima șansă de salvare. Se reculese o clipă, și, amestecându-și curajul cu senzația de necesitate prezentă, intră.

El era acolo, lângă foc, ambele picioare pe pervaz, fumând o pipă.

– Măi ! Sunteți ! zise el ridicându-se brusc.

– Da, eu sunt !... Aș vrea, Rodolphe, să vă cer un sfat.

În ciuda tuturor eforturile sale, îi era imposibil să descleșteze gura.

– Nu v-ați schimbat deloc, sunteți dintotdeauna drăguță.

– Oh ! reluă ea amarnic, astea sunt triste farmece, amice, întrucât le disprețuiserăți.

Atunci începu o explicație asupra comportamentului său, pârându-i rău în fraze vagi, din lipsă de a zice mai bine.

Se lăsă ea prinsă de cuvintele lui, mai ales la glasul lui și la spectacolul persoanei sale ; astfel încât se prefăcu să creadă, sau poate a crezut, în pretextul despărțirii lor ; era o taină de unde depindeau cinstea și chiar viața unei persoane a treia.

– Nu contează ! zise ea uitându-se la el trist, am suferit mult !

Răspunse el într-un ton filozofic :

– Oh ! nici bună

– Existența este așa !

– Oare a fost măcar, bună pentru dumneavoastră de despărțirea noastră ?

– Oh ! nici bună... nici rea.

– Probabil că ar fost mai bine să nu ne fi despărțit niciodată.

– Da..., probabil !

– Crezi ? zise ea apropiindu-se.

Și oftă.

¹ Ornamente de balustrade

<p>– O Rodolphe ! si tu savais... Je t'ai bien aimé ! Ce fut alors qu'elle prit sa main, et ils restèrent quelque temps les doigts entrelacés, – comme le premier jour, aux Comices ! Par un geste d'orgueil, il se débattait sous l'attendrissement. Mais, s'affaissant contre sa poitrine, elle lui dit :</p> <p>– Comment voulais-tu que je vécusse sans toi ? On ne peut pas se déshabituer du bonheur ! J'étais désespérée ! j'ai cru mourir ! Je te conterai tout cela, tu verras. Et toi... tu m'as fuie !...</p> <p>Car, depuis trois ans, il l'avait soigneusement évitée par suite de cette lâcheté naturelle qui caractérise le sexe fort ; et Emma continuait avec des gestes mignons de tête, plus câline qu'une chatte amoureuse :</p> <p>– Tu en aimes d'autres, avoue-le. Oh ! je les comprends, va ! je les excuse ; tu les auras séduites, comme tu m'avais séduite. Tu es un homme, toi ! tu as tout ce qu'il faut pour te faire chérir. Mais nous recommencerons, n'est-ce pas ? nous nous aimerons ! Tiens, je ris, je suis heureuse !... parle donc !</p> <p>Et elle était ravissante à voir, avec son regard où tremblait une larme, comme l'eau d'un orage dans un calice bleu.</p>	<p>– Oh Rodolphe ! dacă ai știi !... Te am iubit atât de mult ! Fu momentul în care își luă mâna, și stătura ceva vreme degetele împletite, - ca în prima zi, la <i>Comices</i>² ! Dintr-un gest de mândrie, se chinui sub blândețe. Însă, prăbușindu-se de pieptul său, îi zise ea :</p> <p>– Cum vrei să trăiesc fără tine ? Nu este posibil să se dezobișnuiască fericire ! Eram disperată ! am crezut că voi muri ! O să-ți povestesc toate acestea, ai să vezi. Și tu... ai fugit de mine !...</p> <p>Căci, de trei ani, o evitase cu grijă ca urmare acestei lașității naturale care caracterizează sexul tare ; și Emma continua cu gesturi dulci din cap, mai duioasă decât o femelă pisică amorezată :</p> <p>– Iubești pe alte, mărturisește-o. Oh ! Le înțeleg, hai ! le scuz ; le ai sedus, la fel ca mă seduse. Tu ești un bărbat ! Ai tot ce-ți trebuie ca să te iubesc. Însă vom relua, nu este așa ? o să ne iubim ! Măi, râd, sunt fericită !... vorbește !</p> <p>Și era frumoasă de văzut, cu privirea ei în care tremura o lacrimă, ca apa unei furtuni într-un caliciu albastru.</p>
--	---

² Adunare agricolă în care agriculturii unei regiuni își împărtășesc experiențele cu colegi.

Il l'attira sur ses genoux, et il caressait du revers de la main ses bandeaux lisses, où, dans la clarté du crépuscule, miroitait comme une flèche d'or un dernier rayon du soleil. Elle penchait le front ; il finit par la baiser sur les paupières, tout doucement, du bout de ses lèvres.

– Mais tu as pleuré ! dit-il. Pourquoi ?

Elle éclata en sanglots. Rodolphe crut que c'était l'explosion de son amour ; comme elle se taisait, il prit ce silence pour une dernière pudeur, et alors il s'écria :

– Ah ! pardonne-moi ! tu es la seule qui me plaise. J'ai été imbécile et méchant ! Je t'aime, je t'aimerais toujours !... Qu'as-tu ? dis-le donc !

Il s'agenouillait.

– Eh bien !... je suis ruinée, Rodolphe ! Tu vas me prêter trois mille francs !

– Mais..., mais..., dit-il en se relevant peu à peu, tandis que sa physionomie prenait une expression grave.

– Tu sais, continuait-elle vite, que mon mari avait placé toute sa fortune chez un notaire ; il s'est enfui. Nous avons emprunté ; les clients ne payaient pas. Du reste la liquidation n'est pas finie ; nous en aurons plus tard. Mais, aujourd'hui, faute de trois mille francs, on va nous saisir ; c'est à présent, à l'instant même ; et, comptant sur ton amitié, je suis venue.

– Ah ! pensa Rodolphe, qui devint très pâle tout à coup, c'est pour cela qu'elle est venue !

Enfin il dit d'un air calme :

– Je ne les ai pas, chère madame.

Il ne mentait point. Il les eût eus qu'il les aurait donnés, sans doute, bien qu'il soit généralement désagréable de faire de si belles actions : une demande pécuniaire, de toutes les bourrasques qui tombent sur l'amour, étant la plus froide et la plus déracinante.

Elle resta d'abord quelques minutes à le regarder.

– Tu ne les as pas !

Elle répéta plusieurs fois :

– Tu ne les as pas !... J'aurais dû m'épargner cette dernière honte. Tu ne m'as jamais aimée ! tu ne vaux pas mieux que les autres !

Elle se trahissait, elle se perdait.

Rodolphe l'interrompt, affirmant qu'il se trouvait « gêné » lui-même.

– Ah ! je te plains ! dit Emma. Oui, considérablement !...

Et, arrêtant ses yeux sur une carabine damasquinée qui brillait dans la panoplie :

– Mais, lorsqu'on est si pauvre, on ne met pas d'argent à la crosse de son fusil ! On n'achète pas une pendule avec des incrustations d'écaille ! continuait-elle en montrant l'horloge de Boule ; ni des sifflets de vermeil pour ses fouets – elle les touchait ! – ni des breloques pour sa montre ! Oh ! rien ne lui manque ! Jusqu'à un porteliqueurs dans sa chambre ; car tu t'aimes, tu vis bien, tu as un château, des fermes, des bois ; tu chasses à courre, tu voyages à Paris... Eh ! quand ce ne serait que cela, s'écria-t-elle en prenant sur la cheminée ses boutons de manchettes, que la moindre de ces niaiseries ! on en peut faire de l'argent !...

Oh ! je n'en veux pas ! garde-les !

O atrase pe genunchii lui, și mângâia cu spatele mâinii cordeluțele ei netede, în care, în strălucirea crepusculului, scliea ca o săgeată de aur, o ultimă rază de soare. Își inclina fruntea ; ajunse s-o sărute pe pleoape, încetișor, din vârful buzelor lui.

– Dar ai plâns ! zise el. De ce ?

Izbucni în lacrimi. Rodolphe crezu că era explozia dragostei ; așa cum se tăcea, luă această tăcere pentru o ultimă decentă, și astfel țipă :

– Ah ! iartă-mă ! tu ești singura care îmi place. Am fost imbecil și răutăcios ! Te iubesc, te voi iubi mereu !... Ce te supără ? Hai, spune !

Îngenunchea.

– Ei bine !... Sunt ruinată, Rodolphe ! Mă vei împrumuta trei mii de franci !

– Dar..., dar..., zise el ridicându-se treptat, în timp ce fizionomia lui căpăta o expresie gravă.

– Știi, continua ea imediat, că averea soțului meu îl plasase pe un notar ; a fugit. Noi am împrumutat ; clienții nu plăteau. În plus lichidarea nu este terminată ; vom avea mai târziu. Însă astăzi, din lipsă de trei mii de franci, ne vor confisca ; în prezent, chiar acum ; și, contând pe prietenia ta, am venit.

– Ah ! gândi Rodolphe, care deveni deodată foarte palid, acesta este motivul pentru care a venit !

În fine zise el dintr-o expresie calmă :

– Nu-i am, dragă doamnă.

Nu mințea. I-ar fi avut, li-i-ar fi dat, fără îndoială, deși este neplăcut în general să se facă fapte atât de bune : o cerere pecuniară, din toate rafalele care dau peste dragoste, fiind cea mai neprietenoasă și cea mai neașteptată .

Stătu câteva minute în primul rând să se uite la el.

– Nu-i ai !

Repetă de mai multe ori :

– Nu-i ai !... Ar fi trebuit să mă scutur de această ultimă rușine ! Nu m-ai iubit

niciodată ! Nu ești mai bun decât alții !

Se trăda, se încurca.

Rodolphe o întrerupea, afirmând că se simțea « jenat » el însuși.

– Ah ! Îmi pare rău pentru tine. Da, considerabil !...

Și, ochii ei se opreau asupra unei carabine damaschinate care strălucea în arsenal :

– Dar, când ești atât de sărac, nu pui bani în patul puștii tale ! Nu te cumperi un ceas cu incrustări de solz ! continua ea arătând ceasul lui Boule ; nici fluier din argint aurit pentru bicele – le atingea ! – nici brelocuri pentru ceasul ! Oh ! nu-ți lipsește nimic ! măcar un *porteliqueurs*³ în dormitor ; căci te iubești, trăiești pe picior mare, ai un castel, ferme, păduri ; practici vânătoria calare, călătorești la Paris.. Ei ! Dacă ar fi fost doar acesta, exclamă ea luând pe șemineu butonii ei de manșetă, că orice de aceste fleacuri ! Se poate face bani din ele !...

O ! Nu vreau ! păstrează-le !

³ Car pe care se pun flacoanele care conțin licori.

Et elle lança bien loin les deux boutons, dont la chaîne d'or se rompit en cognant contre la muraille.

– Mais, moi, je t'aurais tout donné, j'aurais tout vendu, j'aurais travaillé de mes mains, j'aurais mendié sur les routes, pour un sourire, pour un regard, pour t'entendre dire : « Merci ! » Et tu restes là tranquillement dans ton fauteuil, comme si déjà tu ne m'avais pas fait assez souffrir ? Sans toi, sais-tu bien, j'aurais pu vivre heureuse ! Qui t'y forçait ? Était-ce une gageure ? Tu m'aimais cependant, tu le disais... Et tout à l'heure encore... Ah ! il eût mieux valu me chasser ! J'ai les mains chaudes de tes baisers, et voilà la place, sur le tapis, où tu jurais à mes genoux une éternité d'amour. Tu m'y as fait croire : tu m'as pendant deux ans, traînée dans le rêve le plus magnifique et le plus suave !... Hein ! nos projets de voyage, tu te rappelles ? Oh ! ta lettre, ta lettre ! elle m'a déchiré le cœur !... Et puis, quand je reviens vers lui, vers lui, qui est riche, heureux, libre ! pour implorer un secours que le premier venu rendrait, suppliante et lui rapportant toute ma tendresse, il me repousse, parce que ça lui coûterait trois mille francs !

– Je ne les ai pas ! répondit Rodolphe avec ce calme parfait dont se recouvrent comme d'un bouclier les colères résignées.

Elle sortit. Les murs tremblaient, le plafond l'écrasait ; et elle repassa par la longue allée, en trébuchant contre les tas de feuilles mortes que le vent dispersait. Enfin elle arriva au saut-de-loup devant la grille ; elle se cassa les ongles contre la serrure, tant elle se dépêchait pour l'ouvrir. Puis, cent pas plus loin, essoufflée, près de tomber, elle s'arrêta.

Et alors, se détournant, elle aperçut encore une fois l'impassible château, avec le parc, les jardins, les trois cours, et toutes les fenêtres de la façade.

Elle resta perdue de stupeur, et n'ayant plus conscience d'elle-même que par le battement de ses artères, qu'elle croyait entendre s'échapper comme une assourdissante musique qui emplissait la campagne. Le sol sous ses pieds était plus mou qu'une onde, et les sillons lui parurent d'immenses vagues brunes, qui déferlaient. Tout ce qu'il y avait dans sa tête de réminiscences, d'idées, s'échappait à la fois, d'un seul bond, comme les mille pièces d'un feu d'artifice. Elle vit son père, le cabinet de Lheureux, leur chambre là-bas, un autre paysage. La folie la prenait, elle eut peur, et parvint à se ressaisir, d'une manière confuse, il est vrai ; car elle ne se rappelait point la cause de son horrible état, c'est-à-dire la question d'argent. Elle ne souffrait que de son amour, et sentait son âme l'abandonner par ce souvenir, comme les blessés, en agonisant, sentent l'existence qui s'en va par leur plaie qui saigne.

La nuit tombait, des corneilles volaient.

Il lui sembla tout à coup que des globules couleur de feu éclataient dans l'air comme des balles fulminantes en s'aplatissant, et tournaient, tournaient, pour aller se fondre sur la neige, entre les branches des arbres. Au milieu de chacun d'eux, la figure de Rodolphe apparaissait.

Și aruncă foarte departe cei doi butoni, din care lăntșorul de aur se rupse izbindu-se de zid.

– Dar, eu, ți-aș fi dat tot, aș fi vândut tot, aș fi lucrat cu mâinile mele, aș fi cerșit pe drumuri, la un zâmbet, la o privire, ca să te aud să zici « Mersi ! » Și stai aici în liniște în fotoliu, ca și cum nu mă făcuseși să sufăr destul de mult? Fără tine, știi tu că, aș fi putut trăi fericită! Cine te forța? Era o prinsoare? Însă mă iubeai... ăsta spuneai tu... și chiar mai devreme... Ah! Ar fi fost mai bine să te descotorosești de mine! Mâinile mele sunt fierbinți din cauza sărăturilor tale, și iată locul, pe covor, în care îmi jurai în genunchi o eternitate de dragoste. M-ai făcut să cred ; timp de doi ani m-ai atras în cel mai magnific și suav vis!... Ei! proiectele noastre de călătorie, îți amintești ? Oh ! scrisoarea ta, scrisoarea ta ! mi-a sfâșiat inima!... Și apoi, când mă întorc la el, la el, care este bogat, fericit, burlac! ca să implor un serviciu pe care l-ar face primul venit, suplicantă și aducându-i toată blândețea mea, mă respinge, pentru că l-ar costa trei mii de franci!

– Nu-i am ! răspunse Rodolphe cu acest calm perfect dintre care se suprapun ca dintr-un scut furiile resemnate. Ieși. Pereții tremurau, tavanul o împingea ; și trecea din nou prin aleea lungă, împiedicându-se de grămezi de frunze moarte pe care le împrăstia vântul. În sfârșit ajunse ea la șanțul îngărdit în fața grilajului ; își strică unghiile de încuietore, încât se grăbea ca s-o deschidă. Apoi, o sută de pași mai departe, gâfâindă, aproape să cadă, se opri.

Și atunci, întorcând privirea, zări încă o dată castelul impasibil, cu parcul, grădinile, cele trei curți, și toate ferestrele fațadei.

Rămase pierdută din stupoare și nu mai fiind conștientă de ea însăși decât de bătaia de arterele sale, pe care o credea să audă să se scape ca o muzică asurzitoare care umplea pământul. Pământul sub picioarele ei era mai pufos decât un val, și șanțurile îi părură valuri imense brune, care se spargeau. Tot ceea ce era în capul ei de amintiri, de idei, se scăpa în același timp, dintr-o săritură, ca miile piese unui foc de artificiu. Îl văzu pe tatăl ei, văzu cabinetul lui Lheureux, camera lor acolo, un alt peisaj. Îi venea nebunia, fu speriată, și reuși să-și revină, dintr-un fel confuz, este adevărat ; căci nu-și amintea cauza stării oribile ei, adică cheștiunea banilor. Suferea doar din dragoste, și simțea sufletul ei o abandona prin această amintire, ca și cum răniții, pe moarte, simt existența care pleacă prin rană lor care sângerează.

Noaptea cădea, niște ciori zburau.

I-se păru deodată că corpusculi de culoarea focului explodau în aer ca gloanțe explozive turtindu-se, și învârteau, învârteau, ca să se topească pe zăpadă, între ramurile copacilor. În mijlocul fiecăruia dintre ei, fața lui Rodolphe apărea.

Se înmulțiră, și se apropiau, și o penetrau ; totul dispăru. Recunosc ea luminile locuințelor, care străluceau de departe în ceață.

Atunci situația sa, cum ar fi o profunzime a disperării, se

Ils se multiplièrent, et ils se rapprochaient, la pénétraient ; tout disparut. Elle reconnut les lumières des maisons, qui rayonnaient de loin dans le brouillard. Alors sa situation, telle qu'un abîme, se représenta. Elle haletait à se rompre la poitrine.

Puis, dans un transport d'héroïsme qui la rendait presque joyeuse, elle descendit la côte en courant, traversa la planche aux vaches, le sentier, l'allée, les halles, et arriva devant la boutique du pharmacien.

Il n'y avait personne. Elle allait entrer ; mais, au bruit de la sonnette, on pouvait venir ; et, se glissant par la barrière, retenant son haleine, tâtant les murs, elle s'avança jusqu'au seuil de la cuisine, où brûlait une chandelle posée sur le fourneau. Justin, en manches de chemise, emportait un plat.

– Ah ! ils dînent. Attendons.

Il revint. Elle frappa contre la vitre. Il sortit.

– La clef ! celle d'en haut, où sont les...

– Comment ?

Et il la regardait, tout étonné par la pâleur de son visage, qui tranchait en blanc sur le fond noir de la nuit. Elle lui apparut extraordinairement belle, et majestueuse comme un fantôme ; sans comprendre ce qu'elle voulait, il pressentait quelque chose de terrible.

Mais elle reprit vivement, à voix basse, d'une voix douce, dissolvante :

– Je la veux ! donne-la-moi.

Comme la cloison était mince, on entendait le cliquetis des fourchettes sur les assiettes dans la salle à manger.

Elle prétendit avoir besoin de tuer les rats qui l'empêchaient de dormir.

– Il faudrait que j'avertisse monsieur.

– Non ! reste !

Puis, d'un air indifférent :

– Eh ! ce n'est pas la peine, je lui dirai tantôt. Allons, éclaire-moi !

Elle entra dans le corridor où s'ouvrait la porte du laboratoire. Il y avait contre la muraille une clef étiquetée capharnaüm.

– Justin ! cria l'apothicaire, qui s'impatientait.

– Montons !

Et il la suivit.

La clef tourna dans la serrure, et elle alla droit vers la troisième tablette, tant son souvenir la guidait bien, saisit le bocal bleu, en arracha le bouchon, y fourra sa main, et, la retirant pleine d'une poudre blanche, elle se mit à manger à même.

– Arrêtez ! s'écria-t-il en se jetant sur elle.

– Tais-toi ! on viendrait...

Il se désespérait, voulait appeler.

– N'en dis rien, tout retomberait sur ton maître !

Puis elle s'en retourna subitement apaisée, et presque dans la sérénité d'un devoir accompli.

repetă. Gâfăia încât să-și dea ultima suflare.

Apoi, într-un avânt de eroism care o făcea aproape norocoasă, coborî panta alergând, trecu *la planche aux vaches*⁴, poteca, aleea, piața acoperită și ajunse în fața buticului farmacistului.

Nu era nimeni. Era să intre ; însă, cu zgomotul timbrului, ar putea veni cineva ; și furișându-se prin poarta, ținându-și respirația, strecurându-se, avansă până la pragul bucătăriei, unde ardea o lumânare pusă pe sobă. Justin, în mâneci de cămașă, ducea un platou.

– Ah ! iau cina. Hai să aștept.

Se întoarse el. Bătu ea la geam. Ieși.

– Cheia ! cea de sus, unde sunt...

– Poftim ?

Și o privea, surprins de paloarea chipului ei care se remarcă cu alb pe fond negru al nopții. Îi apărură extraordinar de frumoasă și maiestuoasă ca o fantomă fără să înțeleagă ce vrea. Presimțea ceva groaznic. Dar reluă ea repede, cu o voce joasă, dintr-o voce dulce, subversivă :

– O vreau ! Dă-mi-o.

Dat fiind că partiția era îngustă, se auzea zăngănitul furculițelor pe farfurii în cămară.

Pretinse să aibă nevoie de a îi ucide pe șobolanii care o împiedicau să doarmă.

– Ar trebui să-l avertizez pe domn.

– Nu ! Stai !

Apoi dintr-un aer indiferent :

– Ei ! nu merită osteneala, o să-i spun mai târziu.

Hai, fă-mi lumină !

Intra în coridor unde se deschidea ușa laboratorului. Era la zid gros o cheie etichetată *capernaum*.

– Justin ! țipa apotecarul, care se impacienta.

– Să mergem sus !

Și o urmă.

Cheia răsuca în încuietore, și merse drept înainte spre raftul al treilea, încât memoria sa era bună, înhăță borcanul albastru, smulse dopul, îndesă mâna sa înăuntru, și, retrăgând o plină de pudră albă, începu să mănânce direct.

– Opriti-vă ! țipă el aruncându-se peste ea.

– Taci ! Ar veni cineva... Îl apuca disperarea, vrea să ceară ajutor.

– Nu spune nimic, tot s-ar întoarce împotriva stăpânului tău.

Apoi se întoarse subit domolită și aproape în serenitatea unei trebii îndeplinite.

⁴ Podul din scânduri

ANEXA 2. ENIGMA OTILIEI

biblioteca școlarului

George
CĂLINESCU

ENIGMA OTILIEI

INTERNĂȚIONAL
BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

În altă zi, Otilia îmbrățișă iarăși pe Felix, în chipul ei copilăresc, și-l întrebă:

— Felix, gândește-te bine și apoi răspunde-mi. Dacă o fată ți-ar spune: am gust să cutreier lumea cu tine, să fac cele mai fantastice meserii, să ajungem dansatori în Mexic, ți-ai lăsa, iubind-o, rosturile tale, ai renunța la cariera ta, la studiile tale?

481

Un autre jour, Otilia embrassa de nouveau Felix, sur son visage enfantin, et lui demanda :

– Felix, réfléchis-y bien et puis réponds-moi. Si une fille te disait : j’ai envie de parcourir le monde avec toi, d’exercer les plus fantastiques métiers, que nous devenions danseurs au Mexique, laisserais-tu par amour tes plans, renoncerais-tu à ta carrière, à tes études ?

Tânărul o privi mirat:

— E cineva, zise el, care să-mi ceară, cu tot dinadinsul, așa ceva?

— Nu, Felix. Am pus și eu o întrebare nebună.

Otilia risipise într-atât lucrurile ei, încât odaia rămăsese aproape goală și nu se putea închipui că va mai putea sta mult, în astfel de condiții. Își strânsese lucrurile în două geamantane și alergă toată ziua prin oraș. Lui Felix îi lămurea că nu mai voia să stea multă vreme acolo, sub ochii Aglaei, care avea aerul că o ține de milă. Îl întrebă și pe el ce are de gând să facă.

— Dar asta, Otilia, depinde de tine. Dacă zici că mă iubești, atunci tu îmi vei spune ce să fac. Dacă nu...

— Ai dreptate! Te iubesc, nu te îndoi. Voi decide eu ce e de făcut.

Afară era primăvară timpurie, și zăpezile se topiseră inundând totul. Vrăbiile se lăsau în bandă să culeagă ceea ce găseau după moină. Un fior de energie trecea prin trupul lui Felix. Într-o seară de la începutul lui martie, Felix stătu până târziu, citind. Auzea alături pași în odaie, zgomot de lucruri mișcate. Apoi totul se potoli și i se păru chiar că ghicește stingerea lămpii. Târziu de tot, spre miezul nopții, auzi o scârtăitură a ușii de alături, pași ușori de picioare goale care merseă până în dreptul ușii lui.

— Felix, se auzi glasul șoptit al Otiliei, tu dormi?

— Nu!

— Stinge lampa.

Cu sentimentul unui lucru neașteptat, Felix suflă pe deasupra sticlei. Ușa se deschise și se-nchise la loc, și în slaba lumină aruncată de flacăra din sobă tânărul zări pe Otilia, cu picioarele goale, în cămașa ei lungă de noapte. Părea o păpușă mărită. Toată convorbirea se urmă mai în șoaptă.

— Dragă Felix, m-am gândit foarte bine, bine de tot. În interesul meu și al tău, acum nu ne putem căsători.

Dezolare lui Felix se simți în întuneric, în destinderea mușchilor. Otilia îl strânse tare de gât, apropiindu-se de el.

Le garçon la regarda avec étonnement :

— Y a t-il, dit-il, quelqu'un qui me demande, sérieusement, une telle chose ?

— Non, Felix. J'ai, moi aussi, posé une question insensée.

Otilia avait dispersé tellement de ses affaires, que la chambre était restée presque vide et on ne pouvait s'imaginer qu'elle resterait longtemps, dans de telles conditions. Elle rassembla ses affaires dans deux valises et courra toute la journée en ville. Elle informait Felix qu'elle ne voulait plus rester longtemps là-bas, sous les yeux d'Aglae qui avait l'air de la prendre en pitié. Elle lui demanda aussi ce qu'il avait l'intention de faire.

— Mais cela, Otilia, dépend de vous. Si vous me dites que vous m'aimez, alors vous me direz quoi faire. Si vous ne m'aimez pas...

— Tu as raison ! Je t'aime, n'en doute pas. Je vais décider ce qu'il y a à faire.

Dehors le printemps était précoce, et les neiges avaient fondu inondant tout. Les moineaux arrivaient en bandes pour ramasser ce qu'ils trouvaient après le dégel. Un frisson d'énergie envahit le corps de Felix. Une nuit du début du mois de mars, Felix resta éveillé jusque tard, lisant. Il entendit à côté, des pas dans la chambre, un bruit de choses qui bougeaient. Puis, tout se calma et il lui parut même arriver à prévoir l'extinction de la lampe. Bien plus tard, vers minuit, il entendit un grincement provenant de la porte d'à côté, des pas légers de pieds— nus qui vinrent jusqu'au-devant de sa porte.

— Felix, se fit entendre la voix chuchotante d'Otilia, dors-tu ?

— Non !

— Éteins la lampe.

Avec le sentiment d'un devoir inattendu, Felix souffla au-dessus du verre. La porte s'ouvrit et se referma, et dans la faible lumière le jeune aperçut Otilia, nu-pieds, en chemise longue de nuit. Elle avait l'air d'une poupée mariée. Toute la conversation se poursuivit dans le chuchotement.

— Cher Felix, j'ai bien réfléchi, en long et en large. Dans mon intérêt et dans le tien, nous ne pouvons pas nous marier pour l'instant.

La désolation de Felix se sentit dans l'obscurité, dans la distension de ses muscles. Otilia le serra fort par le cou en s'approchant de lui.

— Nu ne putem căsători acum, am zis, dar mai pe urmă, da. Ca să-ți dau o dovadă că te iubesc, am venit la tine. Putem fi bărbat și soție și fără binecuvântarea lui popa Țuică.

Felix o luă în brațe (era foarte ușoară), o înăbuși în sărutări, primite fără împotrivire, apoi se așeză pe fotoliu, cu fața la pieptul ei:

— Otilia, șopti el, solemn, m-am încredințat. Ceea ce faci tu acum, numai o fată cu suflet fin putea să facă. Iartă-mă că am pus la îndoială dragostea ta și bunele tale intenții. Nu, nu trebuie să mă lași tu să fiu nedelicat. De acum încolo cred că vei fi odată soția mea și te voi aștepta oricând.

Otilia îl sărută o dată, apăsă, apoi sări în picioare.

— Știi ce? Vreau cel puțin, dacă tu ești atât de leal, să dorm noaptea asta la tine. Să vad cum e în patul unui băiat.

Se aruncă în patul lui Felix, ghemuindu-și picioarele subțiri în poalele cămășii, și tânărul o înveli bine și apoi merse el însuși și se-ntinse pe o canapea mică, lângă sobă.

— Otilia, șopti el, în chip de „noapte bună”, sunt foarte fericit. Noaptea asta e solemnă în existența mea.

Dimineța Felix se sculă sprinten și privi spre pat. Plapuma forma un cuib gol. Tânărul își închipui că Otilia a trecut în camera ei, se spălă repede pe față, cântând, se pieptănă și ieși în geamlăc, să bată la ușa fetei.

— Otilio, Otilio?

Nu răspunse nimeni. Trase clanța și văzu că ușa se deschide. Înăuntru nu era nimeni, odaia aproape goală, geamantanele lipseau. Felix alergă ca un nebun pe scări, căută prin toate odăile și o descoperi pe Marina în bucătărie:

— Unde e domnișoara Otilia?

— Păi, nu știi? A plecat din zori, cu trăsura, cu geamantane cu tot. S-a dus unde-o fi urma ei.

Multă vreme Felix stătu într-o prostrație totală, apoi, venindu-și puțin în fire, simți nevoia să alerge, colindă străzile și șoseaua, și, în sfârșit, se hotărî să meargă la Pascalopol. Acolo află că moșierul era plecat la Paris cu „domnișoara”. Peste două săptămâni primi o carte poștală ilustrată cu aceste rânduri:

— Nous ne pouvons pas nous marier pour l’instant, ai-je dis, mais plus tard, si. Pour te donner une preuve de mon amour, je suis venu chez toi. Nous pouvons être mari et femme sans la bénédiction du prêtre Tuica.

Felix la prit dans les bras (elle était très douce), il la couvrit de baisers, acceptés volontiers, puis elle s’assit sur le fauteuil, face à sa poitrine :

— Otilia, chuchota-t-il solennellement, j’en suis sûr. Ce que tu fais maintenant, seulement une fille dont l’âme est belle le fait. Pardonne-moi d’avoir mis en doute ton amour et tes bonnes intentions.

Non, il ne faut pas que tu me laisses être indélicat. Dorénavant je crois que tu vas être un jour ma femme et je t’attendrai toujours.

Otilia l’embrassa une fois énergiquement puis elle sauta debout :

— Tu sais quoi ? Je veux au moins, si tu es aussi loyal, dormir cette nuit chez toi. Voir comment c’est de dormir dans le lit d’un garçon.

Elle se jeta dans le lit de Felix, blottissant ses pieds fins dans le flanc de chemise, et le garçon l’enveloppa bien et puis il alla lui-même aussi s’allonger sur un petit canapé, près du poêle.

— Otilia, chuchota-t-il, en guise de « bonne nuit », je suis très heureux. Cette nuit est solennelle dans mon existence.

Le matin Felix se leva lestement et jeta un regard vers le lit. La couette forma un nid vide. Le garçon s’imagina qu’Otilia était retournée dans sa chambre, il se lava rapidement le visage, en chantant, se coiffa et sortit dans la véranda pour taper à sa porte.

— Otilia, Otilia?

Personne ne répondit. Il tira le verrou et vit la porte s’ouvrir. Il n’y avait personne à l’intérieur, la chambre était presque vide, les valises manquaient. Felix courut comme un fou dans les escaliers, la cherchant dans toutes les chambres, et tomba sur Marina dans la cuisine :

— Où est mademoiselle Otilia ?

— Euh, tu ne sais pas ? Elle s’en est allée à l’aube, en voiture, avec toutes ses valises. Elle s’en est allée suivre sa destinée.

Felix resta longtemps dans un état de prostration total, puis, reprenant un peu ses esprits, il ressentit le besoin de courir, il battit le pavé des rues et de la grande route, et finalement, il se décida à aller chez Pascalopol. Là-bas il apprit que le propriétaire était parti à Paris avec la « demoiselle ». Près de deux semaines après il reçut une carte postale illustrée de ces lignes :

„Cine a fost în stare de atâta stăpânire, e capabil să învingă și o dragoste nepotrivită pentru marele lui viitor.

Otilia“

De atunci Felix n-o mai văzu niciodată pe Otilia. Află numai că se căsătorise cu Pascalopol, pe care-l urî din nou. Războiul dădu lui Felix, peste câțiva ani, prilejul de a se afirma încă de tânăr. După încheierea păcii fu aproape numaidecât profesor universitar, specialist cunoscut, autor de memorii și comunicări științifice, colaborator la tratate de medicină cu profesori francezi. Se căsătorî într-un chip care se cheamă strălucit și intră, prin soție, într-un cerc de persoane influente. Stănică se însură cu Georgeta, cu care nu avu „fii“, dar avu protectori asidui, făcu politică; declară că simte „un ritm nou“, fu chiar prefect într-o scurtă guvernare, și acum este proprietarul unui blockhaus, pe bulevardul Tache Ionescu. Unele gazete de șantaj îl acuză că patronează tripouri și cercuri de morfinomani. Felix l-a întâlnit odată, și Stănică, bătându-l pe umeri familiar, l-a felicitat:

— Bravo, știi că te-ai ajuns. Era și de prevăzut. Știi că Otilia nu mai e cu Pascalopol?

Felix nu îndrăzni să întrebe ce s-a făcut, dar așteptă totul de la limbuția lui Stănică:

— A divorțat de Pascalopol, după ce l-a tocat, și acum e prin Spania, prin America, nu știu pe unde, nevasta unui conte, așa ceva. Și aia s-a ajuns.

Pe Pascalopol, Felix îl întâlni, o dată, în tren, în drum spre Constanța. Era bătrân de tot, uscat la față, dar tot elegant, și aproape nu mai semăna cu cel de altădată. Fălcile îi tremurau când vorbea. Fu Pascalopol acela care recunoscuse pe Felix.

— Mă mai cunoști? Eu sunt Pascalopol!

După câteva vorbe banale, moșierul scoase din buzunar o fotografie care înfățișa o doamnă foarte picantă, gen actriță întreținută, și un bărbat exotic, cu floare la butonieră. Fotografia era făcută la Buenos Aires.

— Nu știi cine e? Întrebă Pascalopol pe nedumeritul Felix. Otilia!

« Celui qui a été dans un tel état de contrôle, est également capable de gagner un amour incompatible pour son futur avenir.

Otilia »

Dès lors Felix ne vit plus jamais Otilia. Il apprit seulement qu'elle s'était mariée avec Pascalopol, qu'il haïssait à nouveau. La guerre donna à Felix, pour quelques années, l'occasion de s'affirmer encore comme jeune. Après le début de la paix il devint presque aussitôt professeur d'université, un spécialiste renommé, un auteur de mémoires et de communications scientifiques, un collaborateur de traités de médecine avec des professeurs français. Il fit ce que l'on appelle un beau mariage et entra, par l'intermédiaire de sa femme, dans un cercle de personnes influentes. Stanica épousa Georgeta, avec laquelle il n'eut pas de fils, mais il eut des protecteurs assidus, il fit de la politique, et déclara „ressentir un nouveau rythme“, il fut même préfet dans un gouvernement de courte durée, et désormais il est le propriétaire d'un *blockhaus*⁵, boulevard Tache Ionescu. Certains journaux calomnieux l'accusèrent de soutenir des tripots et des cercles de morphinomanes. Felix le revit une fois, et Stanica, lui tapant sur l'épaule de façon familière, le félicita :

— Bravo, je sais que tu as fait un petit bonhomme de chemin. Mais c'était prévisible, tu sais qu'Otilia n'est plus avec Pascalopol ?

Felix n'osa point l'interroger sur ce qu'elle était devenue, mais attendit que tout sortit de la bouche de Stanica :

— Elle a divorcé de Pascalopol, après l'avoir assommé, et désormais elle est en Espagne, en Amérique, ou je ne sais où, mariée à un comte, quelque chose comme cela. Elle, aussi, a tracé sa route.

En ce qui concerne Pascalopol, Felix le revit une fois, dans le train, en chemin pour Constanța. Il était fort vieux, le visage desséché, mais tout de même élégant, et il ne ressemblait presque plus à celui d'autant. Ses mâchoires tremblaient quand il parlait. Ce fut ce Pascalopol qui reconnut Felix.

— Hé, tu me reconnais ? C'est moi Pascalopol !

Après quelques échanges banals, le propriétaire terrien sortit de sa poche un cliché qui représentait une dame très attrayante, un genre d'actrice qui se fait entretenir, ainsi qu'un homme exotique, avec une fleur à la boutonnière. Le cliché était pris à Buenos Aires.

— Tu ne sais pas qui c'est ? demanda Pascalopol à un Felix perplexe. Otilia !

⁵ Casemate.

Speriat, Felix se mai uită o dată. Femeia era frumoasă, cu linii fine, dar nu era Otilia, nu era fata nebunatică. Un aer de platitudine feminină stingea totul. Avusese dreptate fata: „noi nu trăim decât cinci-șase ani!”

— Și... și de ce v-ați despărțit?

— O! pentru nimic. Eram prea bătrân, vedeam că se plictisește, era o chestiune de umanitate s-o las să-și petreacă liberă anii cei mai frumoși. S-a căsătorit bine și-mi scrie, uneori. Pe dumneata te-a iubit foarte mult și mi-a spus chiar că, dacă ar ști că suferi, nu s-ar da înapoi de a mă înșela cu dumneata. Mi-a spus aceasta... dar n-a făcut-o. A fost o fată delicioasă, dar ciudată. Pentru mine e o enigmă.

Felix se închină în biroul lui și scoase vechea fotografie pe care i-o dăduse Otilia. Ce deosebire! Unde era Otilia de altădată? Nu numai Otilia era o enigmă, ci și destinul însuși. Dinadins, într-o duminică, o luă pe strada Antim. Prefacerile nu schimbaseră cu totul caracterul străzii. Casa lui moș Costache era leproasă, înnegrită. Poarta era ținută cu un lanț, și curtea toată năpădită de scaieți. Nu mai părea să fie locuită. Cele patru ferestre din față, de o înălțime absurdă, înălțau rozetele lor gotice prăfuite, iar marea ușă gotică avea geamurile plesnite. Felix își aduse aminte de seara când venise cu valiza în mână și trăsesese de schelălăitorul clopoțel. I se păru că țeasta lucioasă a lui moș Costache apare la ușă și vechile vorbe îi răsuna răsunătoare la ureche:

„Aici nu stă nimeni!”

Effrayé, Felix le regarda une nouvelle fois. La femme était belle, avait de fines rides, mais ce n'était pas Otilia, ce n'était pas la fille déjantée. Un air de platitude féminine éteignait tout. La fille avait eu raison : « nous ne vivrons pas plus de cinq-six ans ! »

– Et... et pourquoi vous vous êtes séparés ?

– Oh ! pour rien. J'étais trop vieux, je voyais qu'elle s'ennuyait, c'était une question d'humanité de la laisser libre de profiter de ses plus belles années. Elle fit un beau mariage et elle m'écrivait, parfois. Elle t'a aimé très fort et elle m'a même dit que, si elle avait su que tu souffrais, elle n'aurait pas hésité à me tromper avec toi. Elle m'a dit cela...mais elle ne l'a pas fait. Elle a été une fille délicieuse, mais étrange. Elle est pour moi une énigme.

Felix s'enferma dans son bureau et sortit le vieux cliché que lui avait donné Otilia. Quelle différence ! Où était l'Otilia d'autrefois ? Non seulement Otilia était une énigme, mais son destin lui-même l'était aussi.

Intentionnellement, un dimanche, il prit la rue Antim. Les transformations n'avaient pas changé complètement le caractère de la rue. La maison du vieillard Costache était lépreuse, noircie. La porte était tenue par une chaîne, et la cour était envahie par les mauvaises herbes. Elle ne paraissait plus être habitée. Les quatre fenêtres de la façade, d'une hauteur absurde, élevaient leurs rosaces gothiques poussiéreuses, et la grande porte gothique avait les vitres fêlées. Felix s'était souvenu du soir où il était arrivé, valise à la main et où il avait sonné la cloche glapissante. Il lui parut que la tête luisante du vieillard Costache apparaissait à la porte et que ses vieux mots clairs résonnaient clairement dans son oreille :

« Personne n'habite ici ! »

ANEXA 3. LORELEI

Ascultându-l, Gabriela devenise o fracțiune din mulțimea dominată. I-l prezentase Agatha, la care era invitat la masă. Se numea Ion Dragomir. Era inginer. Construisese poduri și în America. Se înapoiase în țară bogat, adus nu de gândul câștigului sau odihnei, ci de comandamentul care dăduse lui Tudor Vladimirescu un destin, același cu al lui Avram Iancu. Dorea să purifice moravurile, să echilibreze finanțele țării, să stîrpească abuzurile dimpreună cu legenda că nu pot fi stîrpite, – adică o serie de locuri comune, cînd le vezi scrise în ziare, sau cînd le auzi în gura oamenilor politici. Dar acest Ion credea în ele. Era onest și crunt. „Locurile comune” deveneau realități care justificau omagiul devotamentului viguros, răbdător, lipsit de scepticism, convinși de victorie. Spunea că America e lecția imposibilului care devine posibil, în contrast cu România, unde și posibilul apare ca imposibil. Admirațiile lui aveau întotdeauna și o structură jutilitară. În munți și păduri vedea exploatare, în ape, energia captabilă. Nici o lene lirică în contactul lui cu lumea. Vorbea despre România cum ar vorbi un sculptor despre un bloc splendid de marmură în care ar întrevea statui. Actual prin cunoștințe și experiență tehnică, era arhaic prin frustea patriotismului.

Niciodată Gabriela nu se simțise mai de mătăasă și catifea decît alături de el. Și el simțise alături de ea acest dulce țesut feminin. Se mirase că Gabriela poartă părul lung, că n-are unghiile „date cu sînge” și că nu-și sulimenește buzele. Vorbiseră o seară întreagă. Îi istorisise întâmplări din America, din Rusia sovietică, din China, raportând tot ce văzuse la țara lui. Nu venise de- acolo cu nostalgii, aducea experiențe.

Nu se sprijinea deloc pe lecturi, decît atunci cînd erau statistice. Cu toate că cetise literatură, o socotea cam de sus, întocmai cum priveau războinicii de odinioară țesutul și împletitul femeilor. Gabriela îl stimulase prin întrebări inteligente, care dovedeau un interes real pentru spusele lui. De fapt, o interesa naratorul, nu narațiunea, căci aceleași lucruri, spuse de un om oarecare, i-ar fi părut anoste și prozaice. Dar tocmai aceasta era puterea lui : de-a valorifica cifra și faptul brut. Pe Gabriela nu o privise nici o clipă cu ochi cinici. La plecare îi sărutase mîna scurt, strîngîndu-i-o tare, și-i spusese :

– Doamnă Bogdan, dulce ținut e Moldova dumitale! Rău îmi pare că am venit atît de tîrziu...

Gabriela simțise că se roșește. Dar se lăsase privită și astfel, cu genele plecate.

După o săptămîină, află de la Agatha că Ion Dragomir s-a întors de la București, avînd o afacere cu primăria Iași. Venise cu automobilul. Începură plimbările. Apoi excursiile: una la Durău, alta la Borsec. Aristide Bogdan

En l’écoutant, Gabriela était devenue une fraction de la foule dominée. Agatha, chez qui il était invité à manger, le lui avait présenté. Il s’appelait Ion Dragomir. Il était ingénieur. Il avait également construit des ponts en Amérique. Il en était revenu, riche, amené non par le l’appât du gain ou de se reposer, mais par le commandement qui avait donné à Tudor Vladimirescu un destin, le même que celui d’Avram Iancu. Il désirait purifier les coutumes, équilibrer les finances du pays, éradiquer les abus comme la légende qui dit qu’ils ne peuvent être éradiqués, – c’est-à-dire une série de banalités, que tu vois écrits dans les quotidiens, ou que tu entends de la bouche des hommes politiques. Mais ce Ion croyait en elles. Il était honnête et cruel. « Les banalités » devenaient des réalités qui justifiaient l’hommage au dévouement vigoureux, patient, manquant de scepticisme, convaincu de la victoire. Il disait que l’Amérique est la leçon de l’impossible qui devient possible, en contraste avec la Roumanie où le possible devient impossible. Ses admirations avaient toujours aussi une structure jutilitaire. Dans les montagnes et les forêts il voyait des exploitations, dans les eaux, de l’énergie captatrice. Aucune oisiveté lyrique dans son contact avec le monde. Il parlait de la Roumanie, comme un sculpteur parlerait d’un bloc de marbre splendide dans lequel il entreverrait des statues. Actuel par des connaissances et l’expérience technique, il était archaïque par la frustration du patriotisme.

Jamais Gabriela ne s’était sentie plus soyeuse et velouteuse qu’auprès de lui. Et lui avait senti auprès d’elle ce doux tissu féminin. Il s’était étonné que Gabriela eût les chevaux longs, car elle n’avait pas les ongles „vernissés de sang” et car elle ne se mettait pas de rouge à lèvres. Ils discutèrent une nuit entière. Il lui conta des événements d’Amérique, de la Russie soviétique, de Chine, rapportant tout ce qu’il avait vu dans son pays. Il n’était pas venu de là avec nostalgie, il apportait des expériences.

Il ne s’appuyait pas du tout sur les lectures, sauf lorsque c’étaient des statistiques. Bien qu’il eût lu de la littérature, il l’estimait grandement, exactement comme les combattants d’autrefois regardaient le tissu et la natte des femmes. Gabriela le stimula par des questions intelligentes, qui prouvaient un intérêt réel pour ses dires. En fait, c’est le narrateur qui l’intéressait, non la narration car ces mêmes choses, dites par un homme quelconque lui auraient paru ennuyeuses et banales.

Mais c’était justement son pouvoir : de valoriser le chiffre et le fait brut. Il ne regarda Gabriela pas un instant avec des yeux cyniques. À son départ, il embrassa sa main brièvement, la serrant fort, et lui dit :

– Madame Bogdan, votre Moldavie est un doux pays ! Je suis navré d’y être venu si tard...

Gabriela avait senti qu’elle rougissait. Mais elle s’était ainsi laissée regardée, avec les cils courbés.

Une semaine après, elle apprit d’Agatha que Ion Dragomir était rentré de Bucarest, ayant une affaire avec la mairie de Iași. Il était venu en automobile. Ils

nu se amesteca în astfel de „afaceri, intime”. Agatha jubila : o veche revanșă.

Într-o Zi, pe când Gabriela era la școală, o scrisoare trimisă ei, cu răspuns urgent, veni, din pură întâmplare, în mâinile lui Catul Bogdan. Haziaca i-o adusese lui numai din cauza răspunsului urgent.

Catul Bogdan o deschise distrat, întrerupându-și scrisul.

„*Scumpa mea prietenă...*”

Jos o iscălitură bărbătească : „*Ion*”

Conținutul scrisorii era decent, dar intim. Cel care-o scrisese trebuia să plece la București, chemat telegrafic și dorea să o vadă înainte de plecare.

Catul Bogdan trimise pe haziaca la liceu, cu scrisoarea.

Seara, o întrebă pe Gabriela :

– Cine e prietenul cu care ești atât de intimă?

Gabriela, informată de haziaca, răspunse calm :

– Un inginer foarte simpatic, pe care l-am cunoscut la Agatha : Ion Dragomir.

VI

IUNIE DESCHIDEA PORȚILE DE aur ale teilor înfloriți, pe care intră vara în cetate.

De câțiva timp Catul Bogdan stătea mai mult la fereastră biroului, față în față cu dealurile, peste casele orașului. Scînteiau atâtea cruci deasupra Iașului, că parcă era o vale a bisericilor.

Nu isprăvisese în *Buna dimineața*. Sufletul lui se oprise la fereastră o dată cu presimțirea parfumului de tei, atins și de alte neliniști. De o vreme, Gabriela se parfuma din ce în ce mai tare. Ca toți cei predispuși la migrene, Catul Bogdan suporta greu parfumurile, mai ales când erau întrebuițate abuziv. El nu-și parfuma decît timpiele și batista cu „Esprit de Fleurs de Cédrat”, aroma coajei de chitru. Gabriela întrebuița „Après l’Ondée – Guerlain”, parfum suav când abea umezește o șuviță de pe tîmplă și lobul urechilor, dar dulceag și obsedant când e pus pe haină, pe batistă, pe păr și pe brațe.

Fiecare apropiere de Gabriela era și învecinarea cu o migrenă. O astfel de exagerare nu putea fi explicată decît printr-o cauză exterioară casei.

N-o spiona. Dar o considera cu mai multă atenție ca pînă atunci. Când făcea baie, cînta ca pentru ea. N-o auzise pînă atunci cîntînd. Când era cu el, devenea progresiv distrată, cu răstimpuri de atenții și amabilități exagerate, care puteau ascunde o temere sau o căință. Avea tendința să se înroșească de cîte ori o întreba: „Ce- ai mai făcut?”, – ca și cum ar fi simțit iminența unui interogator ; de unde tendința de-a întoarce capul într-altă parte, improvizînd o

entamèrent les promenades. Puis les excursions : l’une à Durău, l’autre à Borsec. Aristide Bogdan ne se mêlait point de telles « affaires, intimes ». Agatha jubilait : une vieille revanche.

Un jour, alors que Gabriela était à l’école, une lettre envoyée à elle, avec réponse urgente, vint, par pur hasard, dans les mains de Catul Bogdan. La maitresse de maison la lui avait apportée uniquement du fait de la réponse urgente.

Catul Bogdan l’ouvrit sans y prêter attention, s’arrêtant d’écrire.

« *Ma chère amie..* »

En bas une signature masculine : « *Ion* »

Le contenu de la lettre était décent mais intime. Celui qui l’avait écrite devait partir à Bucarest, appelé télégraphiquement et désirait la voir avant son départ.

Catul Bogdan envoya la maitresse de maison au lycée, avec la lettre.

Le soir, il questionna Gabriela :

– Quel est l’ami avec qui tu es aussi intime?

Gabriela, informée par la maitresse de maison, répondit calmement :

– Un ingénieur très sympathique que j’ai connu chez Agatha : Ion Dragomir.

VI

JUN OUVRAIT LES PORTES D’or des tilleuls en fleurs, sur lesquels l’été entrant en ville.

Depuis quelque temps, Catul Bogdan restait plus longtemps devant la fenêtre du bureau, nez-à-nez avec les collines, derrière les maisons de la ville. Tant de croix scintillaient au-dessus de Iași qu’il paraissait y avoir une vallée d’églises.

Cela ne s’acheva pas par un *Bon matin*. Son âme s’était arrêtée à la fenêtre, avec le pressentiment du parfum de tilleul, touché aussi par d’autres anxiétés. Depuis un petit moment, Gabriela se parfumait de plus en plus fort. Comme tous les prédisposés à la migraine, Catul Bogdan supportait mal les parfums, surtout quand ils étaient consommés de façon abusive. Il ne parfumait que ses tempes et son mouchoir « d’Esprit de Fleurs de Cédrat », l’arôme d’écorce de cédrat. Gabriela consommait « l’Après l’Ondée – Guerlain », un parfum doux quand il humidifie à peine une mèche de cheveux de la tempe et le lobe des oreilles, mais douxereux et obsédant quand il est mis sur des vêtements, sur un mouchoir, sur les cheveux et sur les bras.

Chaque rapprochement de la part Gabriela était source de migraine. Une telle outrance n’aurait pu être expliquée que par une cause externe à la maison.

Il ne l’espionnait point. Mais il lui accordait plus d’attentions qu’auparavant. Quand elle prenait un bain, elle chantait comme pour elle. Il ne l’avait pas entendue jusqu’alors chanter. Quand elle était avec lui, elle devenait progressivement distraite, avec des temps d’attentions et d’amabilités exagérées, qui pouvaient cacher une peur ou un regret.

preocupare casnică de câte ori era întrebată asupra vieții ei de afară. Uneori era cuprinsă de volubilități disproporționate față de felul lor obișnuit de-a vorbi, ca și cum s-ar fi temut de pauzele tăcerilor ca de-o invitație la pîndă. Pînă atunci se mărginise să glumească binevoitor pe socoteala camarazilor ei de sporturi și distracții ; acum începuse să-i critice sever, lepădîndu-se oarecum de societatea exterioară .căminului, prezentîndu-i-o ca pe un mediu mult inferior celui de- acasă. N-o întrebase niciodată : „Cine te obligă să te distrezi cu oameni pe care pretinzi că-i disprețuiești?”, fiindcă se mărginea să o observe, fără să-i ceară vreo socoteală.

Încă o dată : n-o spiona. Iscodirea e pîndă deliberată, premeditată, voit clandestină. Observațiile lui erau involuntare ; adnotau în tăcere evoluția Gabrielei. Alteori, Gabriela, care pînă atunci înclina mai cu seamă spre discuțiile literare, se amesteca în politică, devenind vehementă și peremptorie, ambalîndu-se ca un adevărat militant.

– Te interesează? o întrebase Catul Bogdan privind-o calm dar curios.

Gabriela se încurcase la început, dar îndată devenise teoreticiană agresivă, cu obraji de școlăriță pe care ai prins-o copiind la teză. Dar roșeața obrazilor putea fi socotită și ca expresia noviciatului într-un nou gen de entuziasm. Sigur că o interesa politica. Femeia contemporană nu se mai putea limita numai la dragoste și literatură. Avea încă obligația și chemarea de-a împodobi viața, dar trebuia și s-o priceapă sub toate aspectele ei. Într-o vreme de prefaceri sociale ca acestea, politica era ca un dig înaintat de pe care simțai mai bine vînturile de larg ale vieții.

O vedea gata să-l combată. Apologia politicei, socotită dig în viață și far revelator, era de fapt o răzvrătire împotriva omului apolitic din fața ei ; și faptul că exprima această recalcitrantă tocmai în fața lui nu era deloc conform cu docilitatea prudentă a Gabrielei de pînă atunci. O știa pe Gabriela ca pe acei cățeluși care nu latră cu pretenții de ferocitate decît dacă au îndărăt prezența ocrotitoare a stăpînului, care-i ia în brațe la nevoie, sau gardul inviolabil după care se pot refugia. Alt sens nu putea să aibă emanciparea Gabrielei.

În schimb, întocmai cum tînerile căsătorite simt mereu nevoia de-a spune „te iubesc”, Gabriela îi repeta mereu :

Elle avait tendance à rougir dès qu’il lui demandait « Qu’as-tu fait de beau aujourd’hui », – comme si elle avait senti l’imminence d’un interrogatoire d’où sa tendance à détourner le regard, improvisant une tâche ménagère à accomplir dès qu’elle était interrogée sur sa vie à l’extérieur. Parfois elle était prise de volubilités disproportionnées face à leur façon habituelle de parler, comme si elle avait craint que les silences fussent une invitation à être épiée. Jusqu’ici il s’était borné à blaguer de façon bienveillante sur le compte de ses camarades de sport et de distraction : désormais il commençait à les critiquer sévèrement, abandonnant en quelque sorte la société extérieure .au foyer, en les la présentant comme sur une moyenne très inférieure à celui de la maison. Il ne lui avait jamais demandé : « Qui t’oblige à t’amuser avec des hommes que tu prétends mépriser ? », puisqu’il se bornait à l’observer, sans lui demander un quelconque compte.

Une nouvelle fois : il ne l’espionnait point. L’espionnage est un guet délibéré, prémédité, délibérément clandestin. Ses observations étaient involontaires : elles notaient en silence l’évolution de Gabriela.

Parfois, Gabriela qui, jusqu’ici penchait principalement vers les discussions littéraires, s’immisçait dans la politique, devenant véhémement et péremptoire, s’enthousiasmant comme un vrai militant.

– Cela t’intéresse ? lui avait demandé Catul Bogdan la regardant calmement mais curieusement.

Gabriela s’était emmêlée au début mais, tout de suite, elle était devenue une théoricienne agressive, aux joues d’écolière que l’on a prise en train de copier à un examen écrit. Mais la rougeur de ses joues pouvait aussi être considérée comme l’expression du novice dans un nouveau genre d’enthousiasme. Il est sûr que la politique l’intéressait. La femme contemporaine ne pouvait plus se cantonner exclusivement à l’amour et à la littérature. Elle avait encore l’obligation et la vocation d’agrémenter sa vie ; mais il fallait aussi qu’elle la comprenne sous tous ses aspects. En temps de bouleversements sociaux comme ceux-ci, la politique était comme un barrage avancé sur lequel on sentait mieux les vents du large de la vie.

Il la voyait prête à le combattre. L’apologie de la politique, considérée comme la digue de la vie et le phare révélateur, était en fait une rébellion contre l’homme apolitique devant elle : et le fait qu’elle exprimait cette récalcitrance il y a peu sur son visage n’était pas du tout conforme à la docilité prudente dont Gabriela avait fait preuve jusque-là. Il connaissait Gabriela comme ces chiots qui n’aboient avec des prétentions de férocité que s’ils ont senti la présence condescendante du maître qui les prend dans les bras en cas de besoin, ou une clôture inviolable derrière laquelle ils peuvent se réfugier. L’émancipation de Gabriela ne pouvait pas avoir d’autre sens.

En revanche, exactement comme les jeunes mariés sentent toujours le besoin de se dire « je t’aime »,

„Te stimez. Nu cunosc om mai demn de stimă decât tine.” Dacă hoția n-ar fi epică, ci lirică, și hoțul ar spune păgubașului : „Te stimez, fiindcă te fur”.

În sfârșit, Gabriela nu mai putea ceti. Vedeă în fiecare seară efortul ei de-a ceti în pat și neputința de-a urmări măcar rîndurile unei pagini. Ochii ci deraiau imediat alături de carte, în vid.

Toate acestea dădeau abuzului de parfum sensul unui simptom observat de Catul Bogdan în viață și comentat în romanele lui. Sînt rare femeile, oricît ar fi de subtile în cochetărie, care să nu exagereze întrebuințarea parfumului lor obișnuit în clipa cînd un nou bărbat se apropie de inima lor. Nu-și schimbă parfumul, fiindcă și noul bărbat, cu acest parfum le-a cunoscut. Dar sporita vitalitate legată de apariția acestui bărbat, care le înmulțește bătăile inimii, care le aprinde mai tare ochii și obraji, vrea să se afirme și prin puterea crescută a parfumului, înfloresc mai tare. Abuzul de parfum e de fapt o mișcare de dărnicie spre nara noului bărbat și o mișcare de îndepărtare dinspre bărbatul nedeprins cu acest abuz.

În sfârșit, în ultimul timp, Catul Bogdan o auzise zilnic suindu-se în pod ; ușa podului se învecina cu odaia lui de lucru.

– Ce faci în pod?

– Scot haine de vară.

Dar Catul Bogdan remarcase că hainele de vară scoase din pod coincideau cu sosirea poștei. De cînd nu mai lucra efectiv, reținea involuntar gamele zgomotelor casei, mai ales în timpul dimineții. Așa că apariția factorului poștal lătrat de cîinii cartierului cu alternanțe tipice, urmată de sonerie, urmată apoi de apariția hăziaicei cu corespondența lui și epilogată de pașii Gabrielei pe scările podului, devenise de la o vreme o frază uniformă care denunța un secret.

Într-o zi, după dejun, Gabriela ceru hăziaicei să-aducă tacîmul cafelei negre. În timp ce făcea cafeaua, Catul Bogdan își aminti că mai preparase o dată ea singură cafeaua : cînd îl rugase să-i cumpere un automobil. Așa că aștepta și de data aceasta să audă o rugămintă.

Nu se înșelase. Rugămintea apăru încet, strategic. Gabriela se simțea, obosită. Aerul lașului devenise irespirabil. Avea opresiuni. Nu mai putea dormi... Toate acestea nu erau decât un drum în spirale lente spre Cheile Bicazului.

Catul Bogdan consimți cu atîta ușurință, încît Gabriela deveni obsedant și exagerat recunoscătoare. Un fel de bucurie servilă, neștiind ce servicii, ce concesiuni să facă celui care-i dăruise această bucurie, ca și cum bărbatul ei s-ar fi arătat ireductibil pînă atunci, deprinzînd-o numai cu sacrificarea dorințelor ei.

Gabriela lui répétait toujours : « Je t'estime. Je ne connais point d'homme plus digne d'estime que toi. » Si le larcin n'était pas épique, mais lyrique, et que le voleur disait à la personne lésée : « Je t'estime parce que je te vole. »

Finalmente, Gabriela ne pouvait plus lire. Elle percevait chaque soir son effort pour lire au lit et son impuissance à poursuivre même les lignes d'une page. Ses yeux déraillaient donc immédiatement près du livre, dans le vide.

Tout cela donnait à l'abus de parfum le sens d'un symptôme observé par Catul Bogdan dans la vie et commenté dans ses romans. Rares sont les femmes, peu importe leur subtilité en coquetterie, qui n'exagèrent pas la consommation de leur parfum habituel en un claquement de doigt quand un nouvel homme s'approche de leur cœur. Elles ne changent pas de parfum, puisque c'est avec celui-ci que le nouvel homme les a aussi connues. Mais la vitalité accrue liée à l'apparition de cet homme, qui augmente leur rythme cardiaque, qui embrase leurs yeux et leurs joues de lumière, veut s'affirmer aussi par le pouvoir accru du parfum, en s'épanouissant plus fort. L'abus de parfum est en fait un mouvement de générosité envers la narine du nouvel homme et un mouvement d'éloignement de l'homme non-habitué à cet abus.

Finalmente, ces derniers temps, Catul Bogdan l'avait écoutée quotidiennement monter au grenier ; la porte du grenier jouxtait sa salle de travail.

– Que fais-tu au grenier ?

– Je sors des tenues estivales.

Mais Catul Bogdan avait remarqué que les tenues estivales sorties du grenier coïncidaient avec l'arrivée du courrier. Depuis qu'il ne travaillait effectivement plus, il retenait involontairement les gammes des bruits la maison, surtout en matinée. Par conséquent, l'apparition du facteur, se faisant aboyer dessus par des chiens du quartier aux alternances typiques, suivie de la sonnerie, suivie de l'apparition de la maîtresse de maison avec sa correspondance et terminée par les pas de Gabriela dans les escaliers du grenier, était devenue depuis un moment une expression uniforme qui trahissait un secret.

Un jour, après le déjeuner, Gabriela demanda à la maîtresse de maison d'apporter le service de café noir. Pendant qu'elle faisait le café, Catul Bogdan se rappela la seule fois où elle avait préparé le café seule : quand elle l'avait prié de lui acheter une automobile. Il attendait par conséquent depuis ce jour-là entendre une requête.

Il ne s'était pas trompé. La requête parut douce, stratégique. Gabriela se sentait fatiguée. L'air de Iași était devenu irrespirable. Elle avait des oppressions. Elle ne pouvait plus dormir... Tout cela n'était qu'un chemin en lentes spirales vers les Gorges de Bicaz.

Catul Bogdan consentit avec une telle aisance, que Gabriela devint obsessionnellement et exagérément reconnaissante. Une sorte de joie servile, ne sachant quels services, quelles concessions faire à celui qui lui avait donné cette joie, comme si son homme s'était montré irréductible jusqu'ici, l'habituant seulement au sacrifice

<p>Catul Bogdan acceptă calm această gudurare, retrăgându-se apoi la fereastra odăii de sus.</p> <p>Gabriela, învingătoare mai ușor și mai repede decât sperase lirismul care-i ținea loc de luciditate, avut timp s-o anunțe pe Agatha și să obție o convorbire telefonică urgentă cu Bucureștiul. Se pregăti pentru Cheile Bicazului până târziu noaptea, ca și cum s-ar fi dus la un concurs de eleganță. Veni în pat gata pentru toate generozitățile și sacrificiile, dar zeul înșelaf dormea.</p> <p>Plecarea era fixată la patru dimineața. Până la patru, în același pat se învecinără două insomnii cu pleoapele închise, refugindu-se în ipocrizia somnului.</p> <p>După plecarea Gabrielei, Catul Bogdan luă toate cheile și se sui în pod : un fel de mansardă ale cărei ferestre rotunde erau albastre de apariția dealurilor din fund. Abea se luminase de ziuă. Orașul era o tăcere argintie prin care vîsleau măturătorii dimineții.</p> <p>Podul nu avea vechimea ațelor de păianjen. Era nou, curat, fără adînc, fără trecut. Cufărul cel mare al Gabrielei era așezat chiar lîngă o fereastră ; alături de el, un gemantan, care desigur devenise scaunul unor lecturi alături de scrinul improvizat al textului lor.</p> <p>Catul Bogdan încercă pe rînd cheile luate de jos, pînă cînd o nimeri pe cea bună.</p> <p>Era atît de sigur anticipativ, încît văzu scrisorile lui Ion Dragomir fără emoție adîncă.</p> <p>Adîncul ei însă veni din altă parte, neașteptat și straniu. Obrajii lui Catul Bogdan deveniră albi, cu broboane de sudoare pe frunte și pe tîmple. Inima nu mai era o bătaie în piept, ci o năruire concretă a sufletului. Mînile-i tremurau. Respirația se învălmășea. Căci subț teancul scrisorilor amantului ochii lui descoperiseră scrisul lui Luli.</p> <p>Podul căpătă deodată vechimea sfișiată a sufletului, devenind solemn, ca o piramidă în care ai găsit sarcofagul unei regine moartă în anii tineri ai mileniilor.</p> <p>Vorbele lui Luli apărură cu piuitul rîndunelelor care se deșteptau în cerul dimineții de vară.</p> <p>O carte poștală de la Constanța : <i>„Dragă Gabico, Iți scriu de pe vapor. Numai două vorbe. Marea Neagră are ochi albaștri. Sufletul meu e privirea acestei imensități. Sînt orbită. Luli”</i></p>	<p>de ses désirs.</p> <p>Catul Bogdan accepta calmement cette servilité, en se retirant, après, à la fenêtre de la chambre du haut.</p> <p>Gabriela, vainqueresse plus facilement et plus rapidement que le lyrisme qui lui tenait lieu de lucidité l'avait espéré, eut le temps de l'annoncer Agatha et d'obtenir une conversation téléphonique urgente avec Bucarest. Elle se prépara pour les Gorges de Bicaz jusque tard dans la nuit, comme si elle se rendait à un concours d'élégance. Elle vint dans le lit prête à toutes les générosités et les sacrifices, mais le dieu trompé dormait.</p> <p>Son départ était fixé à quatre heures du matin. Jusqu'à quatre heures, dans le même lit, deux insomnies aux paupières fermées furent côte à côte, se réfugiant dans l'hypocrisie du sommeil.</p> <p>Après le départ de Gabriela, Catul Bogdan prit toutes les clefs et monta au grenier : une sorte de mansarde dont la fenêtre ronde était bleue par l'apparition des collines du fond.</p> <p>L'aube s'était à peine levée. La ville était un silence d'argent à travers laquelle les balayeurs matinaux canotaient.</p> <p>Le grenier n'avait pas l'ancienneté des toiles d'araignée. Il était nouveau, propre, sans profondeur, sans passé. Le grand coffre de Gabriela était posé juste à côté d'une fenêtre ; à côté de lui, une valise, qui était bien sûr devenue le siège de lectures à côté de la commode impromptue de leur texte.</p> <p>Catul Bogdan essaya les unes après les autres les clefs prises en bas, jusqu'à ce qu'il tombât sur la bonne.</p> <p>Il était si sûrement anticipatif qu'il vit les lettres de Ion Dragomir sans profonde émotion.</p> <p>Mais sa profondeur vint d'autre part, inattendue et étrange. Les joues de Catul Bogdan devinrent blanches, avec des gouttes de sueur sur le front et sur les tempes. Son cœur n'était plus un battement dans sa poitrine mais un écroulement concret de son âme. Ses mains tremblaient. Sa respiration devenait irrégulière. Car sous la liasse de lettres de l'amant ses yeux découvrirent l'écrit de Luli.</p> <p>Le grenier acquit soudain l'ancienneté arrachée de l'âme, devenant solennel, comme une pyramide dans laquelle on trouvait le sarcophage d'une reine morte jeune il y a des millénaires/ pendant les années jeunes des millénaires.</p> <p>Les paroles de Luli apparurent avec le gazouillement d'hirondelles qui s'éveillaient dans le ciel matinal de l'été.</p> <p>Une carte postale de Constanța : <i>« Chère Gaby, Je t'écris du bateau. Deux petits mots. La Mer Noire a des yeux bleus. Mon âme est le regard de cette immensité. Je suis aveugle. Luli »</i></p>
---	--

Și marea călătorie începu în timpul dus, o dată cu răsăritul soarelui acestei dimineți. Podul devenise turela unui vapor tragic, pornit pe mări de cântec, spre un alt Ierusalim.

Et le grand voyage commença là, avec le lever du soleil de ce matin. Le grenier était devenu la tourelle d'un bateau tragique, parti sur des mers de chant, vers une autre Jérusalem.

ANEXA 4. RUSOIACA⁶

RUSOAICA

GIB MIHĂESCU

---

⁶ <https://bibliotecapemobil.ro/content/scoala/pdf/Gib-Mihaescu-Rusoaica.pdf>

Merseserăm cocoșați multă vreme, de-a lungul acestui șanț curios pe care l-ai fi crezut săpat anume pentru lucrări de irigație și lărgit de viitura apelor. În dreptul grădinilor, el se prefăcea în tunel complet, boltit în pământ și ceva mai larg, pe urmă se descoperea iarăși, pentru a avea drept tavan podeaua cotețelor și a hambarelor pustii. Păretele din stânga era aici din zid tencuit. Ne găseam, deci, exact în dosul casei. Coridorul înceta în curând în dreptul unei fereștrici sparte, de pivniță, largă cât să treacă fără greutate un corp omenesc, oricât de voluminos, printr-una, cu cercevele noi de stejar și gratii solide, formând un fel de grătar cu încuietore, pe care nu-l puturăm clinti.

Dădui drumul felinarului electric. Era un beci larg și încăpător de aproape lungimea casei : gârliciul dădea spre grădină. Curios, pe dinafară eu nu-l văzusem niciodată. Probabil, drumul către el era tot prin vreunul din hambarele mișcătoare ori nemișcătoare, cu rost ori fără rost, trântite alături! Înspre uliță puturăm vedea încă două fereștrici, acelea însă foarte înguste și înfundate cu bucăți de cărămidă. Probabil pe dinafară erau și văruite. Pe lângă păreți, butoaie și câteva scăunele scurte, țărănești, cu trei picioare. Într-un colț, o grămadă de nisip, din care ieșeau ici, colo câteva găuri de sticle.

– Se îngrijește bine boierul, opină Gîrneată, în vreme ce Gherăscu oftă și înghiți în sec.

Într-adevăr, un beci de om cuprins. Beci ca toate beciurile, numai că avea această fereastră cam mare pentru o pivniță și, nu mai încăpea îndoială, recent construită. Și care da, pe sub hambare, în lungul tranșeu de-afară, lucru pe care nu l-ar fi putut bănuî cel care, intrând normal prin gârlici, ar fi privit dinăuntru.

Sub fereastră se remarcă buza unui butoi, răsturnat cu fundul în sus. La mijloc, o butie mai înaltă, în aceeași poziție, ținând deasupra un butoiș de bere, iar lângă pântecul ei, sub un altul mai de mijloc, iarăși unul cu fundul în sus.

– Astea trebuie să răsună a gol, își dă din nou cu părerea Gîrneată.

Dar dispoziția de trepte a acestor funduri de butoaie mie-mi aprinse deodată în amintire o veche nedumerire. Într-o clipă, felinarul umplu de lumină tot tavanul cu străveche boltă : exact deasupra butiei, pătratul unui chepeng tăia plafonul. Era limpede. Cineva urcat pe fundul butiei putea să-l ridice îndată, apoi, servindu-se de butoișul de bere, se înălța ușor în încăperea de deasupra. Judecînd după locul lui din tavan, chepengul da în odaia din mijloc și, acum, rostul furișelor și instinctivelor priviri ale Niculinei spre fereștrica suspectă mi se lămuriră. Domnul mai avea o intrare, pe unde putea să apară neașteptat, romantic și cu trapă și să-și dea seama, fără

Nous avons longtemps marché comme des bossus, le long de ce curieux fossé qu'on aurait cru bêché juste pour des travaux d'irrigation et élargi par la crue des eaux. Devant les jardins, il devenait un tunnel complet, voûté dans la terre et un peu plus large ; par la suite il se découvrait encore, pour avoir en guise de plafond le plancher des poulaillers et des étables vides. Le mur de gauche était ici du crépi. Nous nous trouvions, donc, exactement derrière la maison. Le couloir s'arrêtait bientôt devant un soupirail cassé, de cave, large au point qu'un corps humain l'enjambe sans difficulté, même volumineux, par une, avec des montants neufs en chêne et des barreaux solides, formant une sorte de grille verrouillée, que nous ne pûmes bouger.

Je sortis le fanal électrique. Il y avait une cave large et spacieuse correspondant à peu près à la longueur de la maison : l'entrée menait au jardin. Curieusement, de l'extérieur je ne l'avais jamais vue. Le chemin menant à elle passait probablement sous une grange. Du côté de la ruelle, nous pûmes encore voir deux soupirails ; toutefois, ceux-ci étaient très étroits et obstrués par des morceaux de briques. Elles étaient probablement aussi blanchies, de dehors. Près des murs, des barils et quelques petites chaises, de paysans, à trois pieds. Dans un coin, un amas de sable dont sortaient, ici et là, quelques goulots en verre.

– Le boyard en prend bien soin, pensa Gîrneata, pendant que Gherăscu soupira et ravala sa salive.

En effet, une cave d'homme riche. Une cave comme toutes les caves, sauf qu'elle avait ce soupirail assez grand pour une cave et il ne faisait aucun doute qu'il avait été récemment construit. Et il menait, sous des granges, le long de la tranchée de dehors, chose que n'aurait pu supposer celui qui, entrant normalement par la porte, aurait observé de l'intérieur.

Sous la fenêtre on remarquait le bout d'un baril, complètement retourné. Au milieu, un fût plus haut, dans la même position, tenant au-dessus un baril de bière, et à côté de la partie ventrue, sous un autre plus au milieu, un de nouveau complètement retourné.

– Ceux-ci doivent résonner creux, donna de nouveau son avis Gîrneata.

Mais leur disposition éclaira soudainement ma mémoire d'une vieille question. En un rien de temps, le fanal emplut de lumière tout le plafond d'une voûte antique : exactement au-dessus du baril, le carré d'une trappe coupa le plafond. Il était limpide. Quelqu'un grimpé sur le baril pouvait aussitôt ouvrir la trappe, puis, en se servant du baril de bière, monter facilement dans la chambre d'au-dessus. En jugeant sa position, la trappe donnait sur la pièce centrale et maintenant les regards sournais et suspects de Niculina vers la lucarne m'éclaircèrent. Le contrebandier disposait d'un accès secret, par lequel il pouvait inopinément apparaître,

veste, ce se petrece în odaia soției lui. Probabil însă nu asta era scopul principal al năbădăiosului dispozitiv de film senzațional. Mai degrabă, el era în legătură cu ocupația reală, aventuroasă și plină de riscuri a acestui interesant gospodar. Aci era, așadar, prima sau cea din urmă haltă a transfugilor, după cum veneau sau aveau gând să treacă dincolo. Însă, implicit, soția era pusă sub neprevăzută supraveghere, ochiul mort al fereștricii, a cărei acoperire pe dinafară era cu siguranță oprită sub crudă osândă, putându-se însufleți în orice moment de privirile oaspetelui subit. Iată, prin urmare, de ce Niculina prefera, vara, drept acoperământ al iubirii noastre, bolta puternic parfumată a nukului și de ce în restul timpului mă primea când iubitoare ca o adevărată amantă, când binevoitoare, dar foarte serioasă, după cum domnul era angajat în vreo călătorie mai lungă sau se afla într-un târguleț mai apropiat ori numai pe la vecini.

Ieșirăm la lumina stelelor, tot așa de nesupărați precum intrasem. Eram atât de fericit de descoperirea mea, că foarte cu multă greutate mă stăpânii să nu mă duc la Niculina, să mă îmbăt iarăși de frenezia străngerilor ei, fără de bună seamă a-i spune ceva de vizita ce i-am făcut prin subsol, în vreme ce căpșoru-i înecat în maldărul brun al părului mă visa în micul și depărtatul meu bordei, iar buzele-i, încă fierbinți de fiorul sărutărilor din seara asta, chemau în somn pe înșelatul fugărit cu suflet de catran.

Ridicai posturile și pornii fără zăbavă, fără să las nici pândă. Acuma, când cunoșteam ca-n palmă câmpul adversarului, găseam că e mai bine așa. Bălan trebuie să simtă anume că, în a doua jumătate a nopții, el redevine pe avutul și soția lui. El trebuie să recapete timp multe nopți de-a rândul siguranța mișcărilor lui între cele din urmă cântături de cocoș. Numai astfel ne poate cădea în mână acest zdravăn urs, în bârlogul căruia știam acum să pătrundem prin intrările toate. Legănat molcom pe spinarea largă a lui Pafnute, făceam acum planul atacului. Era cât se poate de ușor, n-aveam decât să-l așteptăm sub hambare, lângă fereastra cu gratii. Ne venea, vorba aceea, în brânci și nu ne rămânea decât să-l ajutăm să coboare. În vremea asta, la ușa gârliciului, pe care va fi ușor s-o găsim, un post mic putea fi fixat pentru orice eventualitate, pe când deasupra, la ușa din mijloc, Cebuc bunăoară avea să facă un tărăboi fără pereche : „Deschideți, am venit să facem percheziție!” Mai rămânea să aflăm în ce moment anume Bălan poate fi găsit, la domiciliu.

Acasă, mă dezbrac pe întuneric. Lumina mi-e frică să nu mi turbure imaginile plăcute care mi se perind prin minte, pentru ca-mi închipui acum pe Niculina, de o gravitate fără pereche, față de Cebuc și de soldații prostiți, pe care-i conduce, sigură de sine, prin cele două odăi ferecate. Numai ochii ei cuvântează : „Poftiți, luați-l dacă-l găsiți!”

romantiquement par une trappe et se rendre compte, sans bruit, de ce qui se passait dans la chambre de sa femme. Mais ce n'était probablement pas le but principal du capricieux dispositif de film sensationnel. Il était plutôt en lien avec l'occupation réelle, aventureuse et pleine de risques de cet homme. C'était ici par conséquent la première ou la dernière halte des transfuges, selon qu'ils venaient ou qu'ils pensaient aller plus loin. Mais sa femme était implicitement mise sous fortuite surveillance, l'œil mort du soupirail, dont le recouvrement à l'extérieur était certainement arrêté sous la cruelle condamnation, pouvant prendre vie subitement à n'importe quel moment par les regards de l'hôte. Voilà par conséquent pourquoi Niculina préféra l'été, comme abri de notre amour, la voûte intensément parfumée de noix, et pourquoi le reste du temps elle me recevait, tantôt de bon cœur, comme une vraie amante, tantôt bienveillante, mais très sérieuse, selon que son mari fût parti en quelque voyage plus long ou se trouvât dans une foire plus proche ou seulement chez des voisins.

Nous sortîmes à la lumière des étoiles, tout autant apaisés que nous entrâmes. J'étais tellement content de ma découverte, qu'avec une grande difficulté je me maitrisai pour ne pas aller chez Niculina m'enivrer de nouveau de la frénésie de ses câlins, sans bien sûr raconter la visite que j'ai fait au sous-sol, pendant que sa petite tête noyée dans le monceau brun de ses cheveux me faisait rêver dans ma petite et lointaine hutte, et ses lèvres, encore chaudes de nos baisers de ce soir, demandaient dans son sommeil le trompé fuyard à l'âme engoudronnée.

Je levai les surveillances et partis sans plus tarder, sans même laisser de guet. Maintenant que je connaissais comme ma main le champ de l'adversaire, je trouvais que c'était mieux ainsi. Bălan doit ressentir précisément que, dans la deuxième moitié de la nuit, il revient à ses biens et à sa femme. Il doit récupérer pendant plusieurs nuits l'assurance de ses mouvements entre les derniers chants du coq. Ce n'est qu'ainsi que peut tomber entre nos mains cet ours sain, dans la tanière où je savais désormais pénétrer par toutes les entrées. Bercé calmement sur le dos large de Pafnute, je faisais maintenant le plan d'attaque. Cela était on ne peut plus facile, nous n'avions qu'à l'attendre sous les granges, près de la fenêtre à barreaux. Il viendrait à nous, pourrait-on dire, et il ne nous resterait plus qu'à l'aider à descendre. Pendant ce temps, à la porte de l'entrée de la cave qui sera facile à trouver, une petite troupe pourrait être postée pour toute éventualité, tandis qu'au-dessus, à la porte centrale, Cebuc par exemple, aurait à provoquer un chahut incomparable : « Ouvrez, je suis venu faire une perquisition ! » Il restait à savoir à quel moment précis ce Balan pouvait être trouvé à son domicile.

À la maison, je me déshabille dans le noir. J'ai peur que la lumière ne trouble les images plaisantes qui traversent mon esprit, parce que je m'imagine maintenant Niculina, d'une gravité incomparable, face à Cebuc et aux soldats stupides qu'elle dirige, sûre d'elle, à travers les pièces condamnées. Seuls ses yeux parlent : « Excusez-moi.

Dar deodată auzul ei prinde un zgomot din cale afară de neașteptat. Un ciocănit pe dedesupt, în vreme ce Cebuc și soldații vor trebui să se arate ei înșiși intrigați și consternați și vor da la o parte jilțul cel negru, de-al cărui loc îmi amintesc cu precizie tocmai acum. Chepengul va începe atunci să se ridice și prin trapa misterioasă va apare... capul domnului locotenent.

– Bună seara, Niculino... Și-i voi șopti la ureche...

– Nu-l mai aștepta... e jos, legat burduf, și de astă dată, nădăjduiesc, pentru totdeauna. Îți închipui ce plăcere i-a făcut văzându-mă cum mă ridic pe butoaie, ca să vin la tine... Haidem dincolo, la noi, în patul nostru...

Ideea că în patul nostru el nu mai doarme, el nu mai poate să doarmă, de când e pus sub urmărire – pentru că trebuie să-și aibă culcușul pe vreuna din lavițele încărcate de covoare din odaia de mijloc, neconținut aproape de vizuina salvatoare – mă încântă nespus. Deci, dincolo, Niculina era numai a mea. Iar când el va fi pornit de astă dată pentru multă, foarte multe vreme, ea va rămâne întreagă a mea ...

Dar oare gândul ei va înceta să se mai întoarcă la dânsul? Faptul că i-am dejucat puțin complicatele lui manevre subterane și i-am risipit misterul cu care-i plăcea să se învăluiească îl va anula oare definitiv din spiritul ei sau va lua acolo locul ce mi se dedicase mie, al celui slab și năpăstuit, al celui ce trebuie protejat?... Și pentru o biruință atât de incertă, trebuie să renunț cu desăvârșire la Rusoaică, lăsând să-mi treacă inutil prin mână acest Serghe Bălan, singurul om pe lume căruia îi sta în putere să-mi aducă astăzi o fericire completa, de numai la un pas și totuși atât de aproape de pierderea ireparabilă?

Ah, să las nerezolvată necunoscuta asta – imaginea n-o pot cuprinde cu toată puterea acumulată din atâtea vrafuri de cărți, pe care nicio metodă diferențială ori integrală nu mi-o poate statornici în minte – să adăpostesc până-n afundul vieții mele remușcarea că am trecut, acoperindu-mi ochii, pe lângă unicul meu noroc?

Năvalnic, dorința însălbăticită își dă drumul în adâncul sufletului meu ca într-o fântână întunecoasă și cu fund îndepărtat. O aud căzând acolo, cu mare bufnet de ape, cu creste spumoase și întăritate, care sar până sus, mă izbesc în plină conștiință. De mult o simțeam zbătându-se în lanțurile în care trebuia să stea legată, dar în beciul lui Bălan ea da adevărate semne de neliniște și încordare. Hm, nu-l arestez, oare, să cotesc puțin drumul drept al îndatoririlor mele, să-l acopăr ori chiar să-l smulg eu însumi din ținta propriilor mei soldați?

Prenez-le si vous le trouvez ! » Mais tout d'un coup son ouïe saisit un bruit de chevaux à l'extérieur, inattendu. Un coup sur la partie inférieure, pendant que Cebuc et les soldats vont devoir se montrer eux-mêmes intrigués et consternés et vont déplacer le fauteuil noir, dont je me rappelle maintenant l'emplacement avec précision. La trappe va alors commencer à se lever et par la trappe mystérieuse apparaîtra... la tête de monsieur le lieutenant.

– Bonsoir, Niculina... Et je lui chuchoterai à l'oreille...

– Ne l'attends plus... il est en bas, ficelé comme un saucisson et cette fois, je l'espère, pour toujours. Tu t'imagines quel plaisir cela lui a fait de me voir me hisser sur les barils, pour revenir chez toi... Allons là-bas, chez nous, dans notre couche...

L'idée qu'il ne dort plus dans notre lit, qu'il ne peut plus y dormir, depuis qu'il est poursuivi – parce qu'il faut qu'il ait sa chambre sur un des bancs chargés de tapis de la chambre centrale, continuellement proche de la tanière salvatrice – m'enchante vraiment. Donc, là-bas, Niculina était exclusivement mienne. Et quand il sera parti pour très très longtemps, elle sera cette fois-ci entièrement à moi...

Mais son esprit va-t-il cesser de retourner vers lui ? Le fait que j'aie déjoué un peu ses manœuvres compliquées sous-terraines et que je lui ai prodigué le mystère avec lequel il aimait s'envelopper va-t-il l'effacer définitivement de son esprit ou va-t-il prendre là-bas la place ce qui m'était dévolue à moi, celle du faible et persécuté, de celui qu'il faut protéger ?

Et pour une victoire aussi incertaine, dois-je totalement renoncer à ma Russe, en laissant inutilement la main à ce Serghe Balan, le seul homme sur terre qui a le pouvoir aujourd'hui de m'apporter un bonheur complet, à seulement un pas et pourtant si proche de la perte irréparable ?

Ah, est-ce que je laisse non résolue cette inconnue – l'image, je ne peux la comprendre avec toute la force accumulée par tant de piles de livres, qu'aucune méthode différentielle ou intégrale ne peut fixer dans mon esprit – pour abriter jusque dans les tréfonds de ma vie le remords que j'ai vécu, en me couvrant les yeux, passé tout près du bonheur ?

Impétueux, le désir sauvage plonge dans la profondeur de mon âme comme dans un puits obscur et au fond lointain. Je l'entends tombant là-bas, avec un bruit sourd d'eau, avec des crêtes écumantes et furieuses, qui sautent jusqu'en haut, je me surprends en pleine conscience. Depuis longtemps, je la sentais se débattre dans les chaînes où elle devait rester attachée, mais dans la cave de Balan elle donnait de vrais signes d'agitation et de tension. Hum, vraiment est-ce que je ne l'arrête pas, pour m'écarter un peu du droit chemin de mes obligations, pour le couvrir ou même l'arracher moi-même de la cible de mes propres soldats ?

<p>Oare el va primi să mă ajute?... Da, desigur... Gândul că o alta m-ar putea îndepărta de Niculina... O, asta fără îndoială, fără îndoială...</p> <p>Și până adânc în noapte, întrebare nouă naște din întrebare nouă și eu caut zadarnic în răcoarea vreunui colț de pernă loc statornic de odihnă pentru tâmplele mele fierbinți.</p>	<p>Va-t-il accepter de m'aider?... Oui, bien sûr... L'idée qu'une autre puisse me séparer de Niculina... Oh, cela sans doute, sans doute...</p> <p>Et jusque tard dans la nuit, la nouvelle question nait de la nouvelle question et je cherche en vain dans la fraîcheur quelque coin d'oreiller, lieu fixe de repos pour mes tempes brûlantes.</p>
---	--

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. METODOLOGIE/ELABORARE A DISERTAȚIEI

○ Cărți

- BALANESCU, Olga. *Redactare de texte. Cum să scriem corect un text*. București : Ariadna, 2005.
- BOULOGNE, Arlette. *Comment rédiger une bibliographie*. Paris : NATHAN, Collection « méthodologie », 2002.
- DARBELLAY, Frédéric. *Interdisciplinarité et transdisciplinarité en analyse des discours*. Paris : EDITIONS SLATKINE, 2005.
- DEPELTEAU, François. *La démarche d'une recherche en sciences humaines : De la question de départ à la communication des résultats*. Paris : DE BOECK UNIVERSITE, Collection « méthodologie / épistémologie », 2010.
- FRECON, Guy. *Formuler une problématique : Dissertation. Mémoire. Thèse. Rapport de stage*. Paris : DUNOD, 2nde édition, 2012.
- FUNERIU, Ionel. *Principii și norme de tehnoredactare computerizată*. Timișoara : Editura Amarcord, 1998.
- JONES, Russel A. *Méthodes de recherche en sciences humaines*. Paris : DE BOECK UNIVERSITE, Collection « méthodologie », 2000.
- KETELE, Jean Marie (de), et ROEGIERS, Xavier. *Méthodologie du recueil d'informations*. Paris : DE BOECK UNIVERSITE, Collection « méthodologie », 1991.
- LARDY, Jean Pierre. *Recherche d'information sur l'internet : outils et méthode*. Paris : ADBS EDITIONS, 1997.
- LENOBLE-PINSON, Michèle. *La rédaction scientifique : Conception, rédaction, présentation, signalétique*. Paris : DE BOECK UNIVERSITE Collection « méthodologie », 1996.
- PANĂ DINDELEGAN, Gabriela et MAIDEN, Martin (éd.). *The grammar of Romanian*. Oxford, Royaume-Uni de Grande-Bretagne et d'Irlande du Nord : Oxford University Press, 2013. ISBN 978-0-19-964492-6.
- PROVOST, Marc A., ALAIN, Michel et LEROUX, Yvan. *Normes de presentation d'un travail de recherche*. Paris : SMG, Collection « méthodologie », 2017.
- RĂDULESCU, M. *Metodologia cercetării științifice: elaborarea lucrărilor de licență, masterat, doctorat*. București : Editura Didactică și Pedagogic, 2006.
- RUSU, Valeriu. *Le roumain, langue, littérature et civilisation*. Gap : Ophrys, 1992.

○ Dicționare

Pe suport de hârtie

- *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*. București : Academia Română, Institutul de lingvistică Iorgu Iordan, Ediția a II-a, 2012.
- BRĂESCU, Maria. *Dicționar francez - român, român - francez pentru toți*. București : Editura Niculescu, 2011.
- HANEȘ, Gheorghina. *Dicționar francez - român, român – francez*. București : Editura științifică, 2012.

- **Cursuri masterului I + norme de tehnoredactare**
- Curs al Domnului Yannick GOUCHAN, « metode ale criticii literare ».
- Curs al Doamnei Estelle VARIOT, « Cultura specifică ».

2. SURSELE DEFINIȚIILOR

- **Cărți**
- CALAN, Didier (de). *Dictionnaire Dixel*. Paris, France : Le Robert, 2011. ISBN 978-2-84902-850-6, p. 1803.
- COLLECTIF. *Dictionnaire Hachette / langue, encyclopédie, noms propres*. Paris : Hachette Littérature, 1986. ISBN 978-2-01-003308-7
- FLORENT, Jacques et JEUGE-MAYNART, Isabelle (éd.). *Le petit Larousse illustré: en couleurs : 90 000 articles, 5 000 illustrations, 355 cartes, 125 planches, chronologie universelle*. Paris, France : Larousse, impr. 2012, 2012. ISBN 978-2-03-586725-4.
- GUINOT, Jean-Benoît et BIASI, Pierre-Marc (de). *Dictionnaire Gustave Flaubert*. Paris : CNRS éd, 2010. ISBN 978-2-271-06928-3.
- JULLIAN, René. *Le mouvement des arts, du romantisme au symbolisme : arts visuels, musique, littérature*. Paris : Éd. Albin Michel, impr. 1979. L'évolution de l'humanité. ISBN 978-2-226-00755-1.

3. REFERINȚE PRIVIND CONTEXTUL ISTORICO-CULTURAL ȘI LITERAR

GENERAL

Lucrări generale

- **Cărți**
- *200 fiches sur les hommes et les événements du XXe siècle*. Levallois-Perret : Studyrama, Nouvelle édition, Principes, 2010. ISBN 978-2-7590-1070-7.
- ALEXANDRESCU, Emil, *Introducere în literatura română*. București. Editura didactică și pedagogică, 2007. ISBN 978-973-30-1953-4.
- AMBRIÈRE, Madeleine, *Précis de littérature française du XIXe siècle / sous la dir. de*. Paris : Presses universitaires de France, 1990.
- BENSIMON, Fabrice et COLANTONIO, Laurent. *La grande famine en Irlande*. Paris : PRESSES UNIVERSITAIRES DE FRANCE - PUF, 2014. ISBN 978-2-13-063294-8.
- BOGDAN, Henry. *Histoire des pays de l'Est : des origines à nos jours*. Paris : Perrin, 1990. ISBN 978-2-262-00835-2.
- CĂLINESCU, George, *Istoria literaturii de la origini până în prezent*. București : Minerva, 1982.
- CHAROLLES, Valérie. *Le libéralisme contre le capitalisme*. Paris : Fayard, 2006. ISBN 978-2-213-63074-8.
- COGEVAL, Guy, BADETZ, Yves, PERRIN, Paul et VIALON, Marie-Claude. *Spectaculaire Second Empire : [exposition. Paris, Musée d'Orsay, du 27 septembre*

2016 au 16 janvier 2017]. Paris : Skira Musée d'Orsay, 2016. ISBN 978-2-37074-042-7.

- CONRAD, Jean-Yves. *Petite histoire de la Roumanie : histoire, culture, économie*. Paris : Éd. du Dauphin, Petite histoire de..., 2007. ISBN 978-2-7163-1344-5.
- DEAC, Mircea. *Impresionismul în pictura românească: precursori, maeștri, influențe*. București, Roumanie : Editura Meridiane, 1976.
- DJUVARA, Neagu. *Intre Orient si Occident. Tarile romane la inceputul epocii moderne (1800-1848)*. București : Editie ilustrata, Humanitas, 2013.
- DURANDIN, Catherine. *Histoire de la nation roumaine*. Bruxelles : Éd. Complexe, Série : Questions au XXe siècle, 1994. ISBN 978-2-87027-515-3.
- ELIADE, Pompiliu. *Influenta franceza asupra spiritului public in Romania*. Paris : Humanitas, Serie : Istorie, științe Sociale & Politică / Colectia: Recuperări, 2006.
- FISCHER-GALATI, Stephen, GIURESCU, Dinu, POP, Ioan-Aurel et LE NIR, Marily. *Une histoire des Roumains : études critiques*. [Antibes] : Éd. Vaillant, DL, 2013. ISBN 978-2-916986-48-7.
- GAUTHIER, André. *Le monde au XXe siècle : panorama économique et social*. Rosny : Bréal, DL, 2001. ISBN 978-2-84291-845-3.
- GOGA, Mircea (2004). *Une île de latinité : culture, civilisation, langue et littérature roumaines*. Paris : Presses de l'université Paris-Sorbonne. Europe centrale et orientale. ISBN 978-2-84050-327-9.
- HEFFER, Jean et SERMAN, William. *Le XIXe siècle : 1815-1914*. 4e édition. Paris : Hachette supérieur, HU Histoire, 2011. ISBN 978-2-01-146150-6.
- IORGA, Nicolae. *Istoria românilor prin călători*. București : Ed. a II-a, Editura Casei școalelor, 1928.
- *La Roumanie littéraire*. Éditions Le Manuscrit, [sans date]. ISBN 978-2-7481-6121-2.
- LAGARDE, André et MICHARD, Laurent. *XIXe siècle 19e Lagarde et Michard Les grands auteurs français du programme*. Paris : Bordas, 1973.
- LUCHIAN, Ștefan. *Ștefan Luchian. 2e edition. Les Maitres de l'Art Roumain*. Bucarest: Editions Meridiane, 1963.
- MARBE, Myriam. *George Enescu: monografie*. Bucuresti, Roumanie : Editura Academiei Republicii socialiste România, 1971.
- *Mdecin Roumain : George Emil Palade, Sorin Oprescu, Constantin Ion Parhon, Ana Aslan, Nicolae Paulescu, Ion N. Petrovici, Gheorghe Mari / sous la dir. de Livres Groupe*. Books LLC, 2010. ISBN 978-1-159-77039-6.
- MERIC, Mathieu. *Mon Histoire De France*. Paris : HACHETTE JEUNESSE – Livres, 1996.
- PETRA-BASACOPOL, Carmen. *L'originalité de la musique roumaine: à travers les oeuvres de chambre et de scène d'Enesco, Jora et Constantinesco*. București, Roumanie : Ed. Muzicală, 1979.
- ROGER, Antoine. *Les fondements du nationalisme roumain (1791-1921)*. Librairie Droz, 2003. ISBN 978-2-600-00845-7.
- ROMAN, Andreia. *Littérature roumaine, Literatura română, istorie și texte*. Volumul III. Paris : Non lieu, 2010. ISBN 978-2-35270-122-4.
- ROSTAND, Claude. *Marcel Mihalovici: catalogue de l'oeuvre (arrêté en 1968) précédé d'une notice biographique suivi d'une notice bibliographique*. S. l., France : 1968.
- VEBRET, Joseph. *Madame Bovary : l'œuvre de Flaubert condamnée*. Paris : Libro, 2009. Les grands procès de la littérature. ISBN 978-2-290-01494-3.
- VRANCEANU, Gheorghe. *Gheorghe Titeica: 1873 - 1939 ; [studiul introductiv]*. Ed. Acad. Rep. Populare Române, 1955.

- WALCH, Agnès. *Histoire de l'adultère : XVIe-XIXe siècle*. Paris : Perrin. Pour l'histoire (Paris. 1983). ISBN 978-2-262-02430-7.
- WINOCK, Michel, *Flaubert*. Paris : Gallimard. NRF Biographies, 2013. ISBN 978-2-07-013348-2.
- YON, Jean-Claude. *Le Second Empire - 2e éd. - Politique, société, culture*. 2e édition. Paris : Armand Colin, 2012. ISBN 978-2-200-24607-5.

○ **Reviste**

- CARALP, Raymonde. *L'évolution de l'exploitation ferroviaire en France*. In: *Annales de Géographie*, t. 60, n°322. 1951, p. 321-336 ; doi : 10.3406/geo.1951.13310

4. REFERINȚE PRIVIND ISTORICUL ROMANULUI DE ANALIZĂ PSIHOLOGICĂ

Lucrări generale

○ **Teze**

- COROBICA, Liliana. *Personajul în romanul românesc interbelic*, București : Editura Universității din București, 2003.
- GOMEZ, Sandrine. *L'adultère féminin dans le roman au dix-neuvième siècle*. Paris 8, 2002.
- MARSALA, Corinne. *La prose roumaine durant l'Entre-deux-guerres : le roman d'analyse psychologique*. Aix-Marseille 1, 1999.
- RINCIOG, Diana. *Histoire et mentalités dans l'oeuvre de Gustave Flaubert, étude sur La correspondance*. Editura Universității din Ploiești, 2002.
- RIOTON, Coralie. *L'image de la femme maléfique dans « The Scarlet Letter », « Madame Bovary » et « Drammi intimi » chez Hawthorne, Flaubert et Verga*, Université de Nice, 2001.

○ **Cărți**

- ALEXANDRESCU, Emil. *Introducere în literatura română*. București. Editura Didactică și Pedagogică, 2007. ISBN 978-973-30-1953-4, p. 481.
- ANSEL, Yves, BERTHIER, Philippe, et NERLICH, Michael (dir.). *Dictionnaire de Stendhal*. Paris : H. Champion. Dictionnaires & références, 2003. ISBN 978-2-7453-0806-1.
- BALOTĂ, Nicolae. *Romanul românesc în secolul XX*. București : Ed. Viitorul românesc, 1997.
- BALZAC, Honoré (de), et ROUBICHOU, Gérard. *Balzac. Le Lys dans la vallée : . Avec une notice sur la vie de Balzac, une présentation générale, une étude littéraire et une analyse méthodique du roman... par Gérard Roubichou*. Bordas, 1968.
- BĂLU, Ion. G. *Călinescu: spectacolul personalității*, București. Editura Fundației Culturale Ideea Europeană, 2004.
- BĂLU, Ion. *George Călinescu. Critică și interpretare*, București. Editura Cartea Românească, 1970.
- BOURDIEU, Pierre. *Les règles de l'art : Genèse et structure du champ littéraire*. Paris : Points, 2015. ISBN 978-2-7578-4986-6.

- BUGNARIU, Teofil, DOMSA, Ioan et VATAMANIUC, Dimitrie. *Ioan Slavici, 1848-1925: biobibliografie*. București, Roumanie : Editura Enciclopedică Română, 1973.
- CALINESCU, George. *Istoria literaturii române*, ediție revizuită și adăugită. Editura Minerva, București, 1982.
- CINCA, Stelian. *Psihanaliză și creație în opera lui Gib I. Mihăescu*. 1995.
- CNOCKAERT, Véronique. *Au Bonheur des Dames d'Émile Zola*. Paris : Folio, 2007. ISBN 978-2-07-033782-8.
- CROHMĂLNICEANU, Ovid. *S. Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol. I, Editura pentru literatură, București, 1967.
- CUSSET, Catherine. *La blouse roumaine*. Paris : Folio, 2015. ISBN 978-2-07-046341-1.
- DIACONESCU, Mihail et MIHĂESCU, Gib I. *Gib I. Mihăescu*. Minerva, 1973.
- EVRARD, Franck. *Molière, Dom Juan*. Paris : Ellipses, DL. Analyses & réflexions sur..., 2003. ISBN 978-2-7298-1520-2.
- FLAUBERT, Gustave et BIASI, Pierre-Marc de. *L'Education sentimentale*. Paris : Le Livre de Poche, 2002. ISBN 978-2-253-01069-2.
- FLAUBERT, Gustave et THOMAS, Henri. *Salammbô*. Paris : Folio, 2005. ISBN 978-2-07-030878-1.
- FLAUBERT, Gustave. *Correspondances*. Paris : Gallimard, collection « Bibliothèque de la Pléiade », 1980, t. II (1851-1858)
- FLAUBERT, Gustave. *Madame Bovary : moeurs de province*. Paris : Gallimard, 2001. ISBN 978-2-07-041311-9.
- FORESTIER, Georges. *Molière*. Paris : Bordas. En toutes lettres, 1993. ISBN 978-2-04-019302-7.
- *G. Călinescu, interpretat de*. Editura Eminescu : 1971.
- GAULTIER, Jules (de). *Bovarismul*, trad. de Ani Boboce. Institutul European : Iași, 1993.
- GAZIER, Bernard. *La crise de 1929*. 7e édition mise à jour. Paris : Presses universitaires de France, Collection : Que sais-je ?, 2011. ISBN 978-2-13-059178-8.
- GLEYZES, Chantal. *La femme coupable : Petite histoire de l'épouse adultère au XIXe siècle*. Imago, 1994.
- GOTHOT-MERSCH, Claudine. *La genèse de Madame Bovary*. Paris : J. Corti, 1966.
- GRIVELET, Michel, MARTINET, Marie-Madel et GOY-BLANQUET, Dominique. *Shakespeare de A à Z ou presque*. Paris : Aubier, 1988. ISBN 978-2-7007-2810-1.
- JOHNSTON, Derek. *Shakespeare 1564-1616*. Paris : Presses universitaires de France, 20. Figures et plumes, 2008. ISBN 978-2-35764-006-1.
- LAGARDE, André et MICHARD, Laurent. *XIXe siècle 19e Lagarde et Michard Les grands auteurs français du programme*. Bordas, 1973.
- LĂZĂRESCU, George. *Romanul de analiză psihologică în literatura românească interbelică*. București : Minerva, 1983.
- LĂZĂRESCU, George. *Romanul de analiză psihologică în literatura românească interbelică*, Minerva, București, 1983.
- LECLERC, Yvan. *Crimes écrits : la littérature en procès au XIXe siècle*. Paris : Plon, 1991. ISBN 978-2-259-01983-5.
- LECOMTE, Sophie. *Thérèse Raquin de Zola (Fiche de lecture) : Analyse Complète De L'oeuvre*. FichesDeLecture.com, 2014. ISBN 978-2-511-02803-2.
- MARTINEZ, Michel. *Les romans de Flaubert*. Paris : Seuil. Mémo, 1998. ISBN 978-2-02-030906-6.

- MATEI MUȘAT, Carmen (antologie, prefață, analize critice, note, dicționar, cronologie și bibliografie de). *Romanul românesc interbelic*. București : Humanitas, 1998.
- MIHĂESCU, Gib I. *La femme russe*. Nîmes, France : J. Chambon, 1997. ISBN 978-2-87711-170-6.
- MIRCEA, Martin. G. *Călinescu și complexele literaturii române*, ed. a II-a, Pitești. Editura Paralela 45, 2002.
- OLIEVENSTEIN, Claude. *L'homme parano*. Paris : Odile Jacob, 1992. ISBN 978-2-7381-0157-0,
- PAGES, Alain, et MORGAN, Owen. *Guide Émile Zola*. Paris : Ellipses, 2002. ISBN 978-2-7298-0885-3.
- POYET, Thierry. *Madame Bovary, le roman des lettres*. Harmattan, 2012.
- PROTOPOPESCU, Alexandru. *Romanul psihologic românesc*. Pitești : Ed. Paralela 45, 2000.
- RANCIERE, Jacques. *Politique de la littérature*. Galilée, 2007.
- ROGOBETE, Alina. *Gib I. Mihăescu remember ~ monografia vieții și operei ~*. Râmnicu Vâlcea. 2010.
- *Romanul românesc al secolului XX* (anchetă) în *Observator cultural*, nr. 45-46, 03.01.- 15.01. 2001.
- SASU, Aurel. *Dicționarul biografic al literaturii române: DBLR*. Pitești : Paralela 45. « Marile dicționare » Paralela 45, 2006. ISBN 973-697758-7 ; 978-973-697758-9 ; 973-697759-5 ; 978-973-697759-6 ; 973-697760-9 ; 978-973-697760-2.
- SIMON, Alfred. *Molière*. Paris : Seuil, impr. 1978. Écrivains de toujours, 1978. ISBN 978-2-02-000040-6.
- SUHAMY, Henri. *Dictionnaire Shakespeare*. Paris : Ellipses, 2005. ISBN 978-2-7298-2023-7.
- ȘTEFĂNESCU, Cornelia. G. *Călinescu sau „seriozitatea glumei estetice”*. Ed. Jurnalul literar, 1996.
- TOMUS, Silvia. *Ionel Teodoreanu sau bucuria metaforei*. Dacia, Cluj-Napoca, 1980.
- TOSEL, André. *Otello de Verdi: Un voyage au coeur de l'oeuvre*. Paris : b.a-BA éditions, 2014. ISBN 979-10-91882-09-5.
- UNIVERSALIS, Encyclopaedia. *Dom Juan de Molière: Les Fiches de lecture d'Universalis*. Encyclopaedia Universalis, 2015.
- ZERAFFA, Michel. *Personne et personnage-le romanesque des années 1920 aux années 1950*. Paris : Klincksiek, 1971.

- **Pagini de internet și documente în versiunea electronică**
- <https://cartebunaonline.files.wordpress.com/2013/03/296857-gustave-flaubert-doamna-bovary.pdf> [Consultat pe 6 martie 2017]
- <https://bibliotecapemobil.ro/content/scoala/pdf/Gib-Mihaescu-Rusoaica.pdf> [Consultat pe 6 martie 2017]
- <https://fr.scribd.com/doc/146701690/Ionel-Teodoreanu-Lorelei> [Consultat pe 6 martie 2017]
- [http://www.bp-soroca.md/pdf/Calinescu%20George%20-%20Enigma%20Otiliei%20\(Cartea\).pdf](http://www.bp-soroca.md/pdf/Calinescu%20George%20-%20Enigma%20Otiliei%20(Cartea).pdf) [Consultat pe 6 martie 2017]

- **Reviste**

- BAUDELAIRE, Charles. M. Gustave Flaubert, *Madame Bovary et la Tentation de Saint-Antoine*. *L'Artiste*, 18 octobre 1857.
- IORGULESCU, Mircea. *Lorelei în România literară*, nr.37, 1970, p.14.
- LEMAÎTRE Jules. Les romans de mœurs contemporaines. [Madame Bovary, L'Education sentimentale, Un cœur simple], *La Revue politique et littéraire*, 11 octobre 1879.
- Romanul românesc al secolului XX (anchetă) în *Observator cultural*, nr. 45-46, 03.01.- 15.01. 2001.
- Romanul românesc în interviuri, o istorie autobiografică (Antologie, text îngrijit, sinteze, bibliografie și indici de Aurel Sasu și Mariana Vartic), Ed. Minerva, București, 1986.
- Romanul românesc interbelic, antologie, prefață, analize critice, note, dicționar, cronologie și bibliografie de Carmen Matei Mușat, Humanitas, București, 1998.
- SAINTE-BEUVE, Charles-Augustin. Variétés. Littérature. *Madame Bovary*, par Gustave Flaubert. *Le Moniteur*, 4 mai 1857.
- VATAN, Florence. Outrage à la morale publique et aux bonnes mœurs, Gustave Flaubert et la « morale de l'Art », dans *Pensée morale et genre littéraire*, sous la direction de Jean-Charles Darmon et Philippe Desan, Paris, PUF, 2009, p. 139-158.
- ZOLA, Émile. « Mes souvenirs littéraires sur Gustave Flaubert », *Le Figaro, Supplément littéraire du dimanche*, samedi 11 décembre 1880 [article nécrologique portant sur la vie et sur toute l'oeuvre].
- ZOLA, Émile. [sur *Madame Bovary*, *Salammbô*, *L'Éducation sentimentale*, *La Tentation de saint Antoine*], *Le Messager de l'Europe*, novembre 1875.
- ZOLA, Émile. Les romanciers naturalistes. Balzac, Stendhal, Gustave Flaubert Edmond et Jules de Goncourt, Alphonse Daudet, les romanciers contemporains, Paris, Charpentier, 1881.
- **Filme**
- Madame Bovary (1991). *Film Streaming : Films en Streaming VF HD et Series Streaming* [online]. [Consultat pe 3 mai 2017]. : <http://www.voirfilms.planet-streaming.com/regarder-film/16614-madame-bovary-1991.html>
- film Le rouge et le noir 1997, streaming vf. [online]. [Consultat pe 3 mai 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.voirfilms.biz/le-rouge-et-le-noir-1997.htm>
- film Madame Bovary, streaming vf. [online]. [Consultat pe 3 mai 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.voirfilms.biz/madame-bovary-mygCpGdnUPq.htm#filmPlayer>
- film Othello streaming vf. [online]. [Consultat pe 3 mai 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.voirfilms.biz/othello.htm>

5. SURSELE PRIVIND PREZENTAREA FRAGMENTELOR ALESE

Lucrări generale

- **Cărți**
- ADAM, J. M. *La linguistique textuelle*. Paris : Armand colin, 2015.
- BALLARD, Michel. *Histoire de la traduction : repères historiques et culturels. Bruxelles : de Boeck*. Traducto. 2013, ISBN 978-2-8041-7074-5.
- COTEANU Ion. *Stilistica funcțională a limbii române*. București : Editura Academiei, 1973.

- DARBELNET, Jean et VINAY, Jean-Paul. *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*, Paris : Didier, 1994.
- DURRER, Sylvie. *Le dialogue dans le roman*. Paris : Armand Colin, Coll. « Linguistique », 2015.
- GUIDERE, Mathieu. *Introduction à la traductologie*. Bruxelles : Éditions De Boeck, Collection Traducto, 2008, 176 pages.
- LADMIRAL, J.-R. *Sourcier ou cibliste*. Paris : Les Belles Lettres, 2015 (Traductologiques, n° 3, 2014).
- LADMIRAL, J.-R. *Traduire : théorèmes pour la traduction*. Paris : Payot, 1979 (Petite Bibliothèque Payot, n° 366). Rééditions 1994 et 2002 (avec une pagination identique), augmentées d'une préface (p. V- XXI) : Paris, Gallimard, 1994 & 2002 (coll. « Tel », n° 246).
- LEDERER, Marianne. *Le sens en traduction*. Paris : Minard, 2007.
- MAINGUENEAU, Dominique. *Discours et analyse du discours*. Paris : Armand Colin, 2002.
- MILLY, Jean. *Poétique des textes*. Paris : Armand Colin, Cursus, 2014.
- MOUNIN, Georges. *Les problèmes théoriques de la traduction*. Paris : Gallimard, 1976. ISBN : 2070294641.
- Plett Heinrich. *Știința textului și analize de text*. București : Editura Univers, 1983.
- VALETTE, Bernard. *Romanul. Introducere în metodele și tehnicile moderne de analiză literară*, trad. de Gabriela Abăluță. București : Ed. Cartea Românească, 1997.
- **Reviste**
- BERNARD, Michel. Madame Bovary ou le danger des sucreries, dans *Romantisme..* Vol. 29, n° 103, 1999, p. 4151. DOI 10.3406/roman.1999.3387.
- HADDAD-WOTLING, Karen. Une riche robe de soie blanche ». Madame Bovary dans *L'Idiot* de Dostoïevski. *Revue de littérature comparée*. Vol. N° 311, n° 3, 2004, p. 301-310.
- OSEKI-DÉPRÉ, Inès. Théories et pratiques de la traduction littéraire en France. dans *Le français aujourd'hui*. 1 mai 2012. N° 142, 2012, p. 5-17.

6. ALTE REFERINȚE INTERNET

-
- « Dans quelle langue la Bible a-t-elle été écrite ? » [online]. [Consultat pe 6 martie 2017]. Disponibil la adresa : http://www.interbible.org/interBible/decouverte/comprendre/1999/clb_990225.htm
- [online]. [Consultat pe 14 iunie 2017]. Disponibil la adresa : http://www.referat.ro/referate/download/Perceptia_critica_asupra_romanului_Enigma_Otiliei_6ad64.html
- *27 literatura interbelica. Scribd* [online]. [Consultat pe 8 martie 2017]. Disponibil la adresa : <https://fr.scribd.com/doc/149504068/27-literatura-interbelica>
- ABBAS, Abbas Mohammed. La Problématique du suicide dans Thérèse Raquin de Zola, Mme Bovary de Flaubert et Splendeurs et misères des courtisanes de Balzac. [Consultat pe 27 mai 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.iasj.net/iasj?func=fulltext&aId=38780>

- București, oraș multiethnic | Bucurestii Vechi și Noi. [online]. [Consultat pe 6 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.bucurestivechisinnoi.ro/2010/10/bucuresti-oras-multiethnic/>
- C.I.Parhon, între endocrinologie, comunism și natura. [online]. [Consultat pe 5 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.medicalstudent.ro/personalitati/ciparhon-intre-endocrinologie-comunism-si-natura.html>
- Cele mai reprezentative personaje feminine din literatura română. *iubesc să citesc* [online]. 27 februarie 2015. [Consultat pe 6 februarie 2017]. Disponibil la adresa : <http://iubescsacitesc.ro/cele-mai-reprezentative-personaje-feminine-din-literatura-romana/>
- Citat tradus de mine. « Dans un couple, l'ennui engendre l'infidélité. » Jules Michelet Evene.fr [online]. [Consultat pe 10 ianuarie 2017]. Disponibil la adresa : <http://evene.lefigaro.fr/citation/couple-ennui-engendre-infidelite-3301054.php>
- Citat tradus de mine. « Les femmes qui nous aiment pour notre argent sont bien agréables : on sait au moins ce qu'il faut faire pour les garder. » Dicocitations & Le Monde. [online]. [Consultat pe 10 ianuarie 2017]. Disponibil la adresa : <http://dicocitations.lemonde.fr/citations/citation-2505.php>
- Comment on a lancé « Madame Bovary ». *Bibliobs* [online]. [Consultat pe 29 ianuarie 2017]. Disponibil la adresa : <http://bibliobs.nouvelobs.com/romans/20150507.OBS8607/comment-on-a-lance-madame-bovary.html>
- Commentaire : Madame Bovary : Les lectures d'Emma. [online]. [Consultat pe 5 iunie 2017]. Disponibil la adresa : http://www.bacfrancais.com/bac_francais/49-madame-bovary-les-lectures-d-emma.php
- COURRIOL, Florica, « Traduire Flaubert : Madame Bovary en version roumaine ». *Flaubert. Revue critique et génétique* [online]. 15 decembrie 2011. N° 6. [Consultat pe 30 decembrie 2016]. Disponibil la adresa : <http://flaubert.revues.org/1627?lang=en>
- Couvertures, images et illustrations de Madame Bovary de. [online]. [Consultat pe 3 ianuarie 2017]. Disponibil la adresa : <https://booknode.com/madame-bovary-07/covers>
- Craii de Curtea-Veche - comentariu. [online]. [Consultat pe 7 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.scrierile.com/referate/Mateiu-Caragiale/Craii-de-Curtea-Veche-comentariu-re-rom.php>
- Cultura Românească în Sec XX. *Scribd* [online]. [Consultat pe 5 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <https://fr.scribd.com/doc/46208525/Cultura-Romaneasca-in-Sec-XX>
- dexonline. Dicționar dexonline. Definiții, sinonime, conjugări, declinări, paradigme pentru venal din dicționarele. [online]. [Consultat pe 27 aprilie 2017]. Disponibil la adresa : <https://dexonline.ro/definitie/venal>
- Dimitrie Gerota și « Jupuitul » lui Brancusi. [online]. [Consultat pe 5 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.medicalstudent.ro/publicatii/dimitrie-gerota-si-jupuitul-lui-brancusi.html>
- Disponibil la adresa : <http://blog.ac-versailles.fr/motamot/index.php/post/30/10/2015/Les-sc%C3%A8nes-cl%C3%A9s-de-Madame-Bovary>

- Dom Juan ou le Festin de pierre - Intellego.fr. [online]. [Consultat pe 8 martie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.intellego.fr/soutien-scolaire--/aide-scolaire-francais/dom-juan-ou-le-festin-de-pierre/6772>
- DRUTA, Publicat de Elena. Recenzie literară: Lorelei (1935) de Ionel Teodoreanu. [online]. [Consultat pe 6 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://elenascrie.blogspot.com/2016/01/recenzie-literara-lorelei-1935-de-ionel.html>
- *Economia României 1918-2014: 10 date ce au schimbat deplin societatea*. Wall-Street [online]. 1417372859. [Consultat pe 7 ianuarie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.wall-street.ro/articol/Economie/176092/metamorfoza-economiei-intr-un-secol-de-viata-a-societatii-romanesti.html>
- Epidémies et famines en France. [online]. [Consultat pe 31 mai 2017]. Disponibil la adresa : <http://angeneasn.free.fr/epidemies.htm>
- fb7bd620.pdf. [online]. [Consultat pe 11 iulie 2017]. Disponibil la adresa : <https://www.nakala.fr/nakala/data/11280/fb7bd620>
- Fragment tradus de mine. « Ils célèbrent le suicide comme un idéal de noblesse, de grandeur d'âme et de liberté*, toutes qualités qui étaient fort appréciées [...] et qui répondaient exactement aux glorieuses injonctions du stoïcisme lorsqu'une situation est devenue inextricable ou que les circonstances imposent quelque obligation morale. » Encyclopédie sur la mort | Rome antique: suicide et éthique. *Encyclopédie sur la mort* [online]. [Consultat pe 29 ianuarie 2017]. Disponibil la adresa : http://agora.qc.ca/thematiques/mort/dossiers/rome_antique_suicide_et_ethique
- Glosbe [Consultat pe 21 februarie 2017].
- GOUVERNEMENT DU CANADA, Travaux publics et Services gouvernementaux Canada. 11.2.6 Translittération des noms étrangers - 11.2 Les noms géographiques étrangers - 11 Les noms géographiques - Le guide du rédacteur - TERMIUM Plus® - Bureau de la traduction. [online]. 8 octombrie 2009. [Consultat pe 5 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.btb.termiumplus.gc.ca/redac-chap?lang=fra&lettr=chapsect11&info0=11.2.6>
- Gustave Flaubert - Comptes rendus - Gustave Flaubert 7. Flaubert et la peinture. [online]. [Consultat pe 12 iulie 2017]. Disponibil la adresa : <http://flaubert.univ-rouen.fr/article.php?id=21>
- Gustave Flaubert - EspaceFrancais.com. [online]. [Consultat pe 7 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.espacefrancais.com/gustave-flaubert/>
- <http://arhiva->
www.uoradea.ro/attachment/791672704232e82e41d0a31a6bc16159/8b2a9766f67bce5d5a0cb58cf3d3b928/Ghergheles_Crina.pdf [Consultat pe 12 iulie 2017].
- <http://ed.humanites.unistra.fr/uploads/media/listeouvrmethodosept2012.pdf>
- [http://extranet.editis.com/it-](http://extranet.editis.com/it-yonixweb/images/300/art/doc/f/f785d144c2046235313535313838333037363031.pdf)
[yonixweb/images/300/art/doc/f/f785d144c2046235313535313838333037363031.pdf](http://extranet.editis.com/it-yonixweb/images/300/art/doc/f/f785d144c2046235313535313838333037363031.pdf)
- <http://flaubert.univ-rouen.fr/bibliographie/bmrimp.pdf>. [online]. [Consultat pe 11 iulie 2017].
- <http://fpse.unibuc.ro/fisiere/2014/01/GHID%20METODOLOGIC%20DE%20INTOC%20MIRE%20A%20LUCRARI%20DE%20LICENTA%20-%20DISERTATIE-%20STIINTELE%20EDUCATIEI%20si%20FORMAREA%20PROFESORILOR.pdf>
- http://hiphi.ubbcluj.ro/Public/File/sup_curs/istorie28.pdf [online]. [Consultat pe 12 iulie 2017].
- http://othes.univie.ac.at/26379/1/2013-02-08_9606345.pdf
- <http://www.biusante.parisdescartes.fr/sfhm/hsm/HSMx1984x018x001/HSMx1984x018x001x0013.pdf>

- <http://www.biusante.parisdescartes.fr/sfhm/hsm/HSMx1993x027x001/HSMx1993x027x001x0061.pdf>
- http://www.paris-sorbonne.fr/IMG/pdf/Conseils_methodologie_memoire_master-2.pdf
- http://www.unitbv.ro/Portals/13/Studenti/Licenta/20_ghid%20dizertatie.pdf
- <http://www.wattremez.com/teodoreanu/these/texte/resume.htm>
- IBRĂILEANU, Garabet. *Privind Viața*. ALTpublica, 1972. ISBN 978-1-62441-028-4. Google-Books-ID: nW6MOY1kh4Cc
- Inside the lavish visual feast of «Crimson Peak». *Tulsa World* [online]. [Consultat pe 3 ianuarie 2017]. Disponibil la adresa : http://www.tulsaworld.com/scene/movienews/inside-the-lavish-visual-feast-of-crimson-peak/article_1e8c0e81-596a-5a42-820b-ba93016e96bc.html
- Iubirea între ideal și deziluzii. *prezi.com* [online]. [Consultat pe 28 decembrie 2016]. Disponibil la adresa : <https://prezi.com/tjzjuj0pgwgr/iubirea-intre-ideal-si-deziluzii/>
- L'Assommoir - Préface de Zola. [online]. Pagina 6. [Consultat pe 5 martie 2017]. Disponibil la adresa : <http://lettres.ac-rouen.fr/francais/zola/textes/as-pref.html>
- L'infidélité dans la littérature.... *fr.gleeden.com* [online]. [Consultat pe 28 decembrie 2016]. Disponibil la adresa : https://fr.gleeden.com/news/l-infidelite-dans-la-litterature_547.html
- *La crise économique de 1929 et ses causes*. [online]. [Consultat pe 28 mai 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.causes-crise-economique.com/1929-2008.ht>
- La crise financière et économique de 1929. [online]. [Consultat pe 8 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.histoire-pour-tous.fr/dossiers/99-xxe-siecle/2703-crise-financiere-economique-1929.html>
- La Medeleni - rezumat - Documents. *Documents.tips* [online]. [Consultat pe 9 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://documents.tips/documents/la-medeleni-rezumat-566f0a9e7c26b.html>
- La pyramide du système capitaliste. *Tuxboard* [online]. 19 martie 2012. [Consultat pe 3 ianuarie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.tuxboard.com/la-pyramide-du-systeme-capitaliste/>
- LAROUSSE, Éditions. Archive Larousse : Grande Encyclopédie Larousse - traduction. [online]. [Consultat pe 14 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.larousse.fr/archives/grande-encyclopedia/page/13810>
- LITTERATUREETFRANCAIS. Le roman et le personnage romanesque (Objet d'étude 1ere). [online]. [Consultat pe 27 iulie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.litteratureetfrancais.com/article-le-roman-et-le-personnage-romanesque-objet-d-etude-1ere-100544524.html>
- LITTEXPRESS. LES DIFFICULTES DE LA TRADUCTION LITTERAIRE. *littexpres* [online]. [Consultat pe 7 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://littexpres.over-blog.net/article-16977665.html>
- Lorelei (BPT, Vol. 6). *Bestseller* [online]. [Consultat pe 6 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <https://www.bestseller.md/lorelei-ionel-teodoreanu.html> lorelei > Blog despre carti de anticariat – ColtulColecionarului.ro. [online]. [Consultat pe 8 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.coltulcolectionarului.ro/blog/wordpress/tag/lorelei/>
- Lorelei, Ionel Teodoreanu, impresii. *Oana Radu* [online]. 2 iunie 2013. [Consultat pe 7 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <https://rooana.wordpress.com/2013/06/02/lorelei-ionel-teodoreanu-impresii/>
- lorelei. [online]. [Consultat pe 7 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://laurahrisac.blogspot.com/>

- Lorelei. [online]. [Consultat pe 7 iunie 2017]. Disponibil la adresa : http://www.referat.ro/referate/Lorelei_5f22e.html
- Lorelei. *Goodreads* [online]. [Consultat pe 6 iunie 2017]. Disponibil la adresa : http://www.goodreads.com/work/best_book/970056-lorelei
- LULI, Publicat de. „Lorelei” – Ionel Teodoreanu. [online]. [Consultat pe 6 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://luli-lorelei.blogspot.com/2008/09/lorelei-ionel-teodoreanu.html>
- LUPU-ONET, Raluca. L'avant-garde roumaine et la francophonie européenne. Présence des avant-gardistes belges dans les revues de Roumanie. [online]. [Consultat pe 6 iunie 2017]. Disponibil la adresa : http://www.academia.edu/25195691/Lavant-garde_roumaine_et_la_francophonie_européenne._Présence_des_avant-gardistes_belges_dans_les_revues_de_Roumanie
- MĂRGEIUȚA. Rusoaica. *Șiraguri de gânduri* [online]. 15 mai 2010. [Consultat pe 31 mai 2017]. Disponibil la adresa : <https://quotationsfreak.wordpress.com/2010/05/15/rusoaica/>
- Michel Balmont caractérise Don Juan en ces termes : « vil, méchant, mauvais, hypocrite ». <http://michel.balmont.free.fr/pedago/domjuan/donjuan.pdf>
- On a toujours le choix. On est même la somme de ses choix. *Evene.fr* [online]. [Consultat pe 9 ianuarie 2017]. Disponibil la adresa : <http://evene.lefigaro.fr/citation/toujours-choix-meme-somme-choix-74485.php>
- Otello (Œuvre - Giuseppe Verdi/Arrigo Boito) | Opera Online - Le site des amateurs d'art lyrique. [online]. [Consultat pe 7 martie 2017]. Disponibil la adresa : <https://www.opera-online.com/items/works/otello-boito-verdi-1887>
- Othello maurul din Veneția. [online]. [Consultat pe 20 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:KWtzhQyPDJUI:restitutio.bcub.ro/bitstream/123456789/595/1/37954%2520Othello%2520-%2520William%2520Shakespeare.pdf+&cd=4&hl=fr&ct=clnk&gl=fr>
- Otilia Enigma Otiliei referate. [online]. [Consultat pe 29 ianuarie 2017]. Disponibil la adresa : http://www.referatele.com/referat/Otilia_din_Enigma_Otiliei.php
- Pourquoi Matisse? [online]. [Consultat pe 7 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.romanianstudies.org/content/2009/05/pourquoi-matisse/>
- Propunere de traducere. COULBEAUX, Pierre-Yves. Thérèse Raquin, Emile Zola (1867). *ça peut vous intéresser* [online]. [Consultat pe 27 mai 2017]. Disponibil la adresa : <http://capeutvousinteresser.over-blog.com/2015/07/therese-raquin-emile-zola-1867.html>
- Quelques procédés d'écriture chez Flaubert | Un article d'Omnilogie.fr. [online]. [Consultat pe 8 iunie 2017]. Disponibil la adresa : https://omnilogie.fr/O/Quelques_proc%C3%A9d%C3%A9s_d'%C3%A9criture_chez_Flaubert
- Referat.ro - referate, lucrări de licență, sinteze pentru liceu si facultate.
- Révolution industrielle et socialisme. [online]. [Consultat pe 31 decembrie 2016]. Disponibil la adresa : <http://aix1.uottawa.ca/~sperrier/europe/cours14/cours14.html>
- Roman psychologique - 498 livres - Babelio. [online]. [Consultat pe 31 decembrie 2016]. Disponibil la adresa : <http://.babelio.com/livres-/roman-psychologique/2179>
- Theodor Pallady (11/24 aprilie 1871, Iași – 16 august 1956, București), pictor român | G a b i, My heart to your heart. [online]. [Consultat pe 5 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <https://g1b2i3.wordpress.com/alexandru-ciucurencu-pictor-roman/p-theodor-pallady-1124-aprilie-1871-iasi-16-august-1956-bucuresti/>

- TOUSLESTABLEAUX. Le Réalisme en peinture -. [online]. 28 aprilie 2016. [Consultat pe 12 iulie 2017]. Disponibil la adresa : <http://comprendrelapeinture.com/le-realisme-en-peinture/>
- Tout Molière - Dom Juan - Acte 1. [online]. [Consultat pe 6 iunie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.toutmoliere.net/acte-1.html>
- Traducere din franceză în română realizată de mine. MOUGE, Audrey. Richard David Precht : « L’homme est un éternel insatisfait ». [online]. [Consultat pe 2 februarie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.inrees.com/articles/Richard-David-Precht-L-homme-est-un-eternel-insatisfait/>
- Un roman d’analyse. [online]. 6 septembrie 2012. [Consultat pe 1 mai 2017]. Disponibil la adresa : <https://surlesromansfrancais.wordpress.com/2012/09/06/unromandanalyse/>
- VENȚE, Bianca-Simona. Teză de doctorat..Literatura română de consum în perioada interbelică. [online]. [Consultat pe 12 iulie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.uoradea.ro/display10665>
- VERSAILLES, Académie de. Les scènes clés de Madame Bovary - mot à mot. [online]. [Consultat pe 8 martie 2017]. Disponibil la adresa : <http://blog.ac-versailles.fr/motamot/index.php/post/30/10/2015/Les-sc%C3%A8nes-cl%C3%A9s-de-Madame-Bovary>
- Victor Hugo | Citate celebre & Enciclopedie - Part 3. [online]. [Consultat pe 7 februarie 2017]. Disponibil la adresa : <http://www.citate-celebre-cogito.ro/tag/victor-hugo/page/3/>
- Wordreference [Consultat pe 21 februarie 2017].

INDEX DE CONCEPTE

A

amant, 3, 4, 24, 29, 37, 42, 44, 46, 51, 73, 97

B

bani, 3, 8, 9, 16, 34, 42, 45, 48, 55, 59, 60, 61, 63, 71, 83

C

CĂLINESCU, 10, 22, 26, 31, 47, 106

E

Emma Bovary, 3, 4, 9, 30, 34, 35, 36, 38, 39, 41, 42, 56,
58, 59, 61
eroina, 30, 36, 45, 48

F

FLAUBERT, 9, 10, 16, 17, 22, 25, 26, 30, 42, 45, 47, 60,
78, 115

G

Gabriela, 50, 51, 52, 74, 93, 94, 95, 96, 97, 104, 114

I

infidelitate, 3, 25, 30, 34, 36, 54

L

Luli, 31, 50, 51, 52, 60, 73, 93, 97

M

MIHĂESCU, 10, 28, 31, 52, 53, 73, 115

N

Niculina, 53, 54, 55, 56, 63, 74, 77, 100, 101, 102, 103

O

Otilia, 26, 31, 48, 49, 62, 63, 72, 73, 87, 88, 89, 90, 91,
109

T

TEODOREANU, 10, 23, 27, 31, 50, 58, 73